مناجات

ئەی شاهی مەکە حاکمەکەی شاری مەدینە
ئەی رەحمەتی حەق گوڵشەنی گوڵزاری مەدینە

قوربانت ئەبم ئەی گوڵی گوڵزاری مەدینە
روحمێ بکە بەم حاڵەت و بەم قەلبە حەزینە

رۆژێ کە ببێ زیارەتی رەوزەت بەنسیبم
ئەی گرمە تەڵا ئەم رووە بەو خاک و زەمینە

ئەم تۆزە لە رێ دا کە دەنیشێ لە وجوودم
دەرمانی غەم و مەرهەمی سەتگۆنە برینە

موحتاجە بە یەک زەڕڕە لە لوتف و کەرەمی تۆ
دەرمانی غەم و مەرهەمی سەتگۆنە برینە

بەو عەترە سەبا بۆ منی هێناوە بەسەوقات
لەو ساتەوە ئەم مەنزڵە وەک خولدی بەرینە

سەد مەرتەبە قوربانی غوباری قەدەمت بم
یەک لەحزە بەچاوی کەڕەم ئەم عەبدە ببینە

"قودسی" بووەتە خادیم ومادیح لە حزوورت
ئەی غەوسی سەقیلەین تەڵەبمکە لە مەدینە

" عەبدوڵڵا قودسی "

نێوەرۆک

سەروتار .... دەستەی نووسەران ٣
میعراج .... عەبدولحەمیدحیرەت سەجادی ٧
باسی ئەدەبی .... د. عەزیزژیان (ئیسپانیا) ١١
زێوەر .... عومەرفارووقی (سەقز) ١٦
بەیتی حەتەم .... فۆلکلۆر ١٩
کۆکە .... خالەمین (نەغەدە) ٢٣
بەیت چیە .... ئەحمەدبەحری (مەهاباد) ٢٦
دۆستی سروە .... سەیدمحەممەدسەمەدی (مەهاباد) ٢٩
عەینەڕۆم .... مارف ئاغایی (شنۆ) ٣٣
زانایانی کورد ...... مەلاسەعیدئیبراهیمی (مەهاباد) ٣٧
چارەرەشی .... سمایل پیران (شنۆ) ٣٩
راوەکەو .... مستەفا مەحموودزادە ٤٢
ژیان چیە .... فارووق وەفایی (تاران) ٤٥
حەسەن زیرەک ...... کەریم قەییوومی ٤٩
جەدوەل .... موهەندیس فارووق کەیخوسرەوی ٥٢
شاعیرانی لاو ٥٥
شێروڕێوی .... رەسوول وەیسی (ورمێ) ٥٧
باکوروفە .... پەرویز جهانی (ماکو) ٦٣
ئێزدی .... کافی رێبار (ورمێ) ٦٧
سوورێژە ٧٠
فەرهەنگۆک .... دەستەی نووسەران ٧٤

بەناوی خوا

سەروتار

سڵاو لە ئێوە ئەدیب و ئەدەبدۆست. سڵاو لە ئێوەی هونەرمەند و هونەردۆست. سڵاو لە ئێوە خەڵکی باش و بەشەڕەف کە بە دەربڕینی هەستی خۆشەویستی و ئەوین و پشتگری وهاودڵی عەزمی ئێمەتان جەزمتر کرد و بە ئەمەگ و قەدرزانی خۆتان سەبارەت بەم جووڵانەوە مەزنە کە دێ لەسەر پێ راوەستێ و لە هەموو جێگەیەکی خاکی پاکی کوردستان جێی خۆی بکاتەوە و خۆشی و جوانی و گەشانەوە بەدیاری بێنێ پێشانتان دا کە بەڕاستی پاڵپشتێکی گەورەوپشتیوانێکی بەوەجن* بۆ بووژانەوە و وره بەرزی.

نامە ووڵامی پڕ لە لوتفی ئێوەنە وا سانێن* کە بە سپاسێک وەڵام بدرێنەوە و نەوا سۆسرەتن* کە سەرمان لێیان سوڕ بمێنێ. وا باشترە بڵێین هەم سانین و هەم سۆسرەتن. بەڵێ وەختێک

بەجیا بڕوانینە ئەم بڕگەی زەمان ومێژوو ودەوری ئەو لە گووران وجەختە بوونی داهاتوویەکی روناک بۆکورد (وەک هەموو خەڵکی دیکە) نەبینین بەڕاستی ئەم پێشوازی یە سەیرە . بەلاّم ئەو دەمە کە ئەم بڕگەی مێژوو بە بنە*مای هەل و دەرفەتی روناکتر و سازکردنەوەی سەرلەنوێی نیزامی بایەخی کۆمەلایەتی چاو لێ بکەین بۆمان دەردەکەوێ کە بە تاسەی دەروون وسروشتی پاکی هەرمانی خوازی یەوەیە هیچ سەیر و سەمەرەیەک نامێنێ . هەرچەند جێگەی ئەم باسە ئێرە نیە و بە کورتەدوان و دەرفەتی تەنگەبەر سەرناگرێ بەلاّم دیسان لەباری تێگە - یشتنەوە وەک پرسیارێک دێتە گۆڕ ووەلاّمدانەوەشی بەجێیە . ئاخر ئێوە بلێن ئێمە لە بەرامبەر ئەو هەموو لوتف و ئەوینەدا چ بکەین؟! .

قسەیەک لەگەل ئێوە

دۆستان! ئێستا ئەوە دوامین ژمارەی سروەی سێ ساڵەتان پێشکەش دەکەین تا لەم زستانە ساردەدا ، تینی بنکەی پڕ ئەوین وخۆشەویستی بنەمالان وهاودەم و هاوزمانی تەنیایان بێ.هیوادارین هەروەک زەردی خەزانتان هەڵبوارد زستانی تالّی گیروگرفت ودەرد هەڵبوێرن . لەخودا دەپاڕێینەوە هەرچی زووتر بەهاری نەشەبەخش و هێمنەتی ژیان بۆ ئێمەوهەموو مرۆڤی ستەملێکراو وبێ بەش کە لە ژێر هەر چەشنە کۆڵەداری وحاکمەتی شەوە زەنگ دان و سارد و سۆڵی چەوسێنەری دونیا ، گنجی لەنێو چاوان ختوون،دابین بکا .

عیفریتی شەیتانی چەوسێنەرو ناڵە وکرووزەی پیرەچەوسێنەر کە لەگەڵ زایەڵەی زەنگی سەرقافلەی نوور تێکەڵ بووە ناتلاوێنێتەوە ؟

بەڵێ حاکمەتی بەکفر رەنگە سەر بگرێ بەلاّم بە زوڵم نا !

خۆشەویستان :

بەم هیوایە کە لە

بەم هیوایە کە لە داهاتوویەکی روناکترو.... بتوانین وێڕای خەڵکی ولاّتانی دوور ونزیک پاڵ بە ئیمانی رزگاری دەر و یەکەتی زی خوا بدەین

برادەرینە :هەروەک بەهاری شیناوەرد وگەشی وحاکمەتی سەفا وبرایەتی لە کەژ و کۆ ولێڕو دەریا نزیک بۆتەوە ، تا هەلاّتنی خۆری روناکی ورزگاری و بەهاری ژیانی چەوساوە وزۆرلێکراوان لەپشت دەیجووری رەشی مێژووی حاکمەتی زالّم و زۆردارانی سەربە رۆژهەلاّت و رۆژاوا ، هێندەی نەماوە !

گوێ رادێرە:

ئەری زڕەی پچڕانی زنجیری کۆیلەتی و ئەسیری بێ بەشان نابیسی ؟ ئەرێ گرمەی تێکرمانی کاخی رەشی زوڵم ودەست درێژی کە خشتە خوێناوی یەکەی، لەشی نووزە لێبڕاوی مرۆڤی ستەم دیتووە نایەتە گوێت ؟

ئەرێ نەهرەتەی دێوەزمەی نگریسی کۆلەدار و لوورەی

داهاتوویەکی روناکتر و گرشەدارتردا بتوانین وێڕای خەڵکی ولاّتانی دوور و نزیک پاڵ بە ئیمانی رزگاری دەرو یەکەتی سازی خۆدا بدەین و لە گوڵزاری دڵبەندی وسولّح و سەفا هەلاّلەی سروود بچنین و لە کانیاوی رەحمەتی خوا ئاوی خۆشەویستی و شەهدی ئەوین نۆش بکەین و لە ئاوی جاری " بەندەی موتلەق و دەربەستی خوا " هەڵبێین و لەهەر عەیب ودزێوی یەک پاک بینەوە ، مەبەستێکی زۆر گرینگ وەبیر دەخەینەوە، ئەویش ئەوەیە کە بوونی دژایەتی لە هەموو ژیاندا هەروەک ناسین وزانین پێویستە ، بۆ نیزامی بایەخداریش بەشێکی سەرەکیە وئەگەر دزێوی مانا نەداتەوە جوانیمان بۆ دەرناکەوێ .

جوانی بێ عەیب چۆن هەست پێ دەکرێ ؟

جا ئەم جیاوازیانە لە ژیانی کۆمەڵایەتی و هەڵوێست گرتنی ژیاندا دەورێکی گرینگیان هەیە. خولقێنەری جیهان بەرنامەی وا داڕشتووە کە تەنگانە بۆ فەرعانە نیە جا شەرتی جێژوانی بەهاری جوان ودڵڕفێن وگەشی ژیان هەڵبواردنی زستانی سارد و تووڕە وتۆسنی گیروگرفت و دەرد ونەخۆشی وکۆسپە. ئەم کۆسپ وبەڵاگەلەن کە مرۆڤ بۆ مەیدانی خەبات تا سەرکەوتن یا خۆ بەدەستەوەدانی زەلیلانە دەبەن.

ئێستا ئەوانەی بەئاواتی دیتنی بەهاری ئازادی و رزگارین دەبێ لەگەڵ سەرما و سۆڵی زستانی حاکمەتی چەوسێنەری ملانێ* وبەربەرەکانی بکەن، خۆ لە قەرەی کۆسپەکان بدەن، خۆڕاگر بن وبە دڵێکی کەلاوڕێزی هیوا و هومێد بە داهاتوو گەرم و رووناک، تۆفان هەڵایسێنن و هەورە رەشەی نەزانی وزوڵم و فریو لەبەرچاوی هەتاوی تین وشۆر وەلابەرن و لەشی شەکەت وبێ تینی مرۆڤی زۆر لێکرا و بژێننەوە.

بەڵێ ئێمەش دەبێ بڕۆین. بڕۆین تا لە مردن نەیەین. دەبێ بە لەز* وبەز بین کە بەهار نەوەستاوە. بەهار دەڕوا کاروانی نوور بەرە و جێژوانی گەورە بەخێرایی تێدەپەڕێ. مەنزڵ کۆبوونەوەیەکی زۆر گەورەیە. هەموو رەنگ وشکڵ و رەگەز و زمانێک تەنیا پێویستی بە فەرهەنگێک هەیە ....

نا..نا فەرهەنگیشی ناوێ لەوێ دڵ یەکن. یەکیان دەوێ یەکێک دەبینن و بە هەموان یەکن.

نانا فەرهەنگیشی ناوێ ...
لەوێ دڵ یەکن
یەکێکیان دەوێ
یەکێک دەبینن
بەهەموان یەکن

خواتان لەگەڵ

"دەستەی نووسەرانی سروە"

سلام برشما ادیبان وادبدوستان
سلام برشما هنرمندان وهنردوستان
سلام برشما مردم خوب، مردم، خوب وشریفی که بااظهار صمیمیت، دوستی،پشتیبانی وهمدلی عزممان را حزم‌تروبا قدرشناسی وارجگذاری به حرکت شکوهمندی که اکنون سرود تا با ایستادن برپایش وبازکردن جایش درنقطه نقطه ازخاک پاک کردستان طراوت، جوانی و زیبائیش را بنمایش بگذارده نشان دادید که براستی پشتیبانی بزرگ و تکیه‌گاه محکمی برای تجدید نیرو و روحیه‌اید. نامه‌ها وپیامهای سراسر لطف شما نه عادی هستند که به یك تشکر بسنده کنیم ونه عجیبند که از آن متعجب شویم. نه! بهتراست بگوئیم هم عجیبند وهم عادی. آری وقتی که به این مقطع از تاریخ بطور انفصالی می‌نگریم و به تاثیر آن در جهت نقش و شکل دادن آینده‌ای روشن برای کرد (مثل همهء انسانهای دیگر) نگاه نکنیم این استقبال عجیب می‌نماید. اما آنگاه که این مقطع را بنیان مقاطعی بمراتب درخشانتر وشالودهء ساختار نوینی از نظام ارزشی اجتماعی ببینیم درمی‌یابیم که این میل باطنی که با سرشت پاك و " جاودانه جوی" همرنگ استه هیچ عجبی را همراه ندارد. هر چند که این بحث را جای دگر باید و پرداختی معیوب وعرصه‌ای محدودش نشاید، اما از باب فهم تکلیف این پرسش را روا و انتظار پاسخش را بجا میدانیم وآن اینکه با لاخره در برابر اینهمه اظهارمحبت چه باید کرد ؟ ....

سخن باشما

دوستان! اکنون آخرین شماره از سروهء سه ساله را تقدیم نموده‌ایم تادراین زمستان سرد گرمابخش کانون پرمهر وعاطفه خانواده‌ها وهمدم و همزبان

تنهایان باشد.

امیدواریم چنانکه خزان را پشت سرنهادید، زمستان تلخ مشکلات ورنجها را نیز پشت سربگذارید. ازخدای خواهانیم تادربهار طراوت، در اعطای زیبایی و آرامش زندگی به شما وهمه بشریت مظلوم ومحرومی که در زیر یوغ استعمار و حاکمیت ظلمت بار، سرد و زمستانی استکبار جهانی شکن برروی دارند، تعجیل فرماید.

دوستان عزیز! چنانکه بهار سبزی وخرمی وحاکمیت صفا وصمیمیت در دشت وکوه و جنگل ودریا نزدیک است تا طلوع صبح روشنی ورهایی وبهار زندگی مستضعفین ومظلومین ازپس یلدا شب تاریخ سیاه حکومت جباران وزورمداران شرق وغرب وقتی دیگر نمانده است!

گوش بسپار!

آیا صدای گسستن زنجیر اسارت وبردگی محرومان رانمی شنوی؟

آیا صدای فروریختن کاخهای سیاه ظلم وتجاوز که خشت خونینش، پیکر نیمه جان بشریت ستمکشیده است بگوش نمیرسد؟

آیا نعرهء مرگ دیو پلید استعمار وزوزهء عفریت اهریمن استثمار وناله‌ء ذلت بارپیر استکبار را که با آوای خوش چاوش کاروان نور درهم آمیخته، گوش جانت را نمی‌نوازند؟

آری که دوام ملک با کفر هر چند، اما باظلم هرگز!

با این امید که درآینده‌ای بس روشنتر ودرخشانتر بتوانیم همراه با مردم سرزمینهای دورو نزدیک با تکیه براعتقاد رهائی سازو وحدت بخش الهی از گلزار صمیمیت وصلح وصفا، لاله‌ء سرور چینیم، واز چشمه سار رحمت خدا، زلال محبت وشهد عشق نوشیم.

عزیزان با این امید که در آینده‌ای بس روشنترو درخشانتر بتوانیم همراه با مردم سرزمینهای دوورونزدیک باتکیه براعتقاد رهائی ساز و وحدت بخش الهی، از گلزار صمیمیت و صلح وصفا، لاله‌ء سرورچینیم واز چشمه سار رحمت خدا، زلال محبت، وشهد عشق نوشیم وتاتطهیر در جاری بندگی مطلق وانحصاری خالق سبحان "ازهر عیب وزشتی پاک گردیم، یك نکته بسیار مهم را یادآور میشویم وآن اینکه اصولا" وجود اضداد در کل حیات همچنانکه در شناخت ومعرفت امری ضروری است، برای نظام ارزشی رکنی اساسی محسوب میشود. آری اگر زشتی مفهومی نداشته باشد زیبایی چگونه درك میشود؟ وحسن بی قبح چگونه حس میگردد؟ این تفاوتها در عرصهء مسائل اجتماعی وجهت گیریهای مختلف زندگی نقش مهمی را ایفا میکنند. خالق هستی نیز بگونه‌ای برنامهء خلقت را تنظیم کرده است که بی عسریسری حواله نکند و بدینسان شرط ملاقات بهار زیبا وجذاب وسرورآفرین زندگی طی زمستان سرد وخشن مشکلات رنجها، دردها ومصیبتهاست. این مشکلات وبلاها هستند که آدمی رابه میدان مبارزه برای پیروزی ویاتسلیم ذلت بار میخوانند. اکنون آنانکه طالب وصال بهارآزادی ورهائیند باید با سرمای زمستان حاکمیت استکبار بستیزند، بامشکلات درآویزند، استقامت بخرج دهند وباقلبی سرشار ازامید به، آینده‌ای گرم و روشن، طوفانی بپا کنند وابرهای تیرهء جهل ستم وفریب را ازآستان خورشید گرمی وشور بزدایند و کالبد خسته وبی روح بشریت ستمکشیده را جانی دوباره بخشند.

آری ماهم باید برویم. برویم تامرده نمانیم. عجله باید کرد که بهار نایستاده‌است. بهاردر حرکت است. قافلهء نور بسوی میعادی بزرگ شتابان است. اجتماعی بس بزرگ خواهد بود باهمه رنگها، شکلها، نژادها زبانها، آنجا فقط به یك فرهنگ لغت نیازاست.....

نه فرهنگ نیز نمیخواهد. آنجا دلها یکی است. آنها یکی میخواهند، آنجا یکی می بینند آنها یکی هستند........

معراج

عەبدولحەمید حیرەت سەجادی

کەعبە (بیت اللّه) بە مانای بەرزە ، جا ئەو بەرزیەش لەبەر ئەوەیە کە لە زەوی بەرزترە ویا لە حاست مەقام گەورەترە . "غیاث اللغات "

کەعبە چەند ناوی هەیە . وەکوو : قبلە (نصاب) بێنە ، ذات الورع ، بیت اللّە ، بیت الحرام ، بیت العتیق .

بەو هۆیە کە ماڵی بەیت چوار گۆشەیە پێی دەڵێن کەعبە . ولەتەفسیردا وەجهی تەسمیەی لەبەر چوارگۆشە بوونیەتی کە بەرامبەر بە "بیت المعور" لە ئاسمانە و ئەویش خۆی چوارگۆشەیە کە بەرانبەر بە عەرشە کە ئەویش هەر چوارگۆشەیە .

"تاریخ یعقوبی جلد ١، ل ٤١٧ و ٤٢٣ و تاریخ طبری و تاریخ الامم الملوک "

خوای گەورە دەفەرموێ: هەوەڵین ماڵێک کە بۆ ئینسان دانرا، ئەو ماڵەو بارەکەیە لە مەکە، کە بۆتە هۆی هیدایەتی بەشەر . ودەوێشدا ئایاتێکی روون و مەقامی ئیبراهیم (د.خ) هەیە کە هەرکەس بچێتە ئەو مەقامە ئەمینە .

(قورئانی پیرۆز ، سوورەی آل عمران ئایەی ٩٦) .

دەگێڕنەوە کە خودای تەعالا پەری یەکی نارد بۆلای حەزرەتی ئادەم و سنوورو جێگەی ئەو ماڵەی نیشان دا .

کەعبە هەوەڵین خانوویە ـ کە کە لەسەر زەوی دامەزرا. "ابن عباس" دەڵێ حەزرەتی ئادەم هەوەڵ کەسێک بوو کە ئەو ماڵەی ساز کردو نوێژی تێدا کرد .

دەڵێن ئادەم (د.خ) نەقشەی "مسجدالحرام"ی لە رووی نیسێی هەورێک کە لەو جێگە دیار بوو کێشا . وئەو نیسێ یە هەتا تەواو بوونی ستوونەکان درێژەی هەبوو . خودای گەورە لەو بارەوە دەفەرموێ " وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ "

واتە : وەختێک کە ئێمە ماڵێ بەیت مان بە ئیبراهیم نیشان دا . پێویستە بزانین کوڕانی ئادەم هەر لەوجێگە ستوونی ئەو ماڵەیان دانا بوو .

دوای ئەوە حەزرەتی جبرەئیل ئەوی بردە "منیٰ" و نەقشەی مزگەوتی "منیٰ"ی کێشا . ئەوجار چوون بۆ عەرەفات وجبرەئیل پێی گوت لەوەختی خۆرئاوادا حەوت جار بە گوناهی خۆی ئیعتیراف بکا ، و هەر لەبەر ئەوەشە کە ئەو مەکانە بە " عەرەفات " یا جێگەی ئیعتیراف ناسراوە .

دوای ئەوە گەیشتنە "جمع" ولەوێ نوێژی شێوان ونوێژی خەوتنانیان بە " جمع " کرد ودەستووری پێ درا هەتا بەیانی لەخاکی " جمع "دا بمێنێتەوە وبەیانی بچێتە سەرکێوی "مشعرالحرام" ولەوێ ددان بەتاوانی خۆیدا بێنێ ولە خودای خۆی بپاڕێتەوە .

وئێستا ئەنجامی ئەوکارە لەسەر ئەولادانی وی سوننەتە

دەڵێن وەختێک ئادەم (د.خ) ماڵێ بەیتی تەواو کرد وویستی حەج بکا ،گەیشتە

"منیٰ وعَرفه" ولەگەڕانەوەدا مەلایکە ئەویان لە "ابطع" دێ وپێیان گوت :ئەی ئادەم زیارەت قەبوولْ،بەلاَم ئێمە هەزار ساڵ لەمەوبەر مەرا-سمی حەجمان بەجێ هێناوە . (اخبار مكه ص ٧ - ١٠)

لە "مجاهد"دەگێڕنەوە کە لەو وەختەوە کە ئادەم هاتۆتە سەر زەوی کەعبە بۆ هەموو ئۆمەت و نەتەوەیەک گرینگ وجێگەی ڕێز بووە . "نوح"یش (د.خ) پێش تۆفان ئەو جێگەی زیارەتکردووە .

مسجدالحرام :

"مسجدالحرام"کەپازدەجار لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە لە دەوری ماڵێ بەیت دروست کراوە وگەلێک خانووی تریش لەماڵێ بەیت نزیک ببوونەوە کە حەزرەتی عومەر (رض) ئەو ماڵانەی کڕی وکردی بەحەساری ماڵێ بەیت .

حەزرەتی عوسمانیش بەنۆبەی خۆی چەند ماڵێکی بۆ ئەو مەنزوورە کڕی .

"ابن زبێر" بەدانانی چەند ستوون لەبەردی مەڕمەڕ نومای ماڵێ بەیتی جوانتر و رازاوەتر کرد.. "عبدالملک بن مروان" دیوارەکانی بڵیند کرد "حجاج بن یوسف" بە دەستووری وی بە پەردەی ئاوریشم ئەوێی رازاندەوە

دەڵێن هەوەڵ کەسێک کە ماڵێ بەیتی بە پەردە داپۆشی "اسعدابوکرب حمیری" خەڵکی یەمەن بوو .

"ولیدبن عبدالملک"پلووسک وبەری میچی کەعبەی لە زێڕ دروست کرد .

کەسانی تریش وەکوو : منصور ،مهدی،هادی، معتضد ، معتمد ، لەخەلیفەکانی عەبباسی ،و"سیف الدین ظاهری" و "ملک اشرف قبا تبای" (نێودارترین سەلاتینی برجی) وبەتایبەت سەلاتینی عوسمانی هەرکام لە وەختی خۆیاندا بۆ باشتر رازاندنەوەی "مسجدالحرام" تێکۆشاون .

سعوودیەکان لە ساڵی ١٣٧٥ هـ .ق نێزیکەی ٨٠٠ میلیۆن ریاڵی سعوودی یان لە ئاوەدانی و تەعمیراتی "مسجدالحرام" خەرج کرد ، و ئێستا پێوانەی "مسجدالحرام" لە ٢٧ هەزار میتری مورەبەع گەیشتۆتە ١٨٠ هەزارمێتری مورەبەع . و ئەو خانووە مەبارەکە ٦٢ دەرکی گچکە و مەزنی هەیە کە نێوی سێ دەرگای لە هەموان گەورەترە بریتین لە : باب الملک عبدالعزیز - باب العمرة باب السلام . هەرکام لەوسێ دەرگایانە دوو منارەی بڵیندیان لەسەرە کەبەرزایی یان دەگاتە ٩٢ گەز و پایەکەشی (٧ گەز × ٧ گەز)ە و لەسەر هەرمنارە هیلالێک بە بەرزایی ٥/٦ هەیە کە بە زێڕی خالیس ڕوکێش کراوە حەوتەمین منارە لەسەر "بابالصفا"یە کە لە تەنیشتوی گومبەزێک بە قوتری ٣٥ گەز و لەسەر ئەو گومبەزەش هیلالێک لەروکەشی زێڕی دانراوە .

لە ئاکامی ئەو ئاڵ و گۆڕە "مسجدالحرام" ئێستا جێگەی ٥٠٠ هەزار نوێژکەر دەبێ . (گۆڤاری دەوڵەتی عەرەبستانی سعوودی ساڵی ١٣٩٨ مانگی)

مسجدالاقصی :

"مسجدالاقصی" دووهەمین مزگەوتی سەر زەوی یە کە چل ساڵ دوای "مسجدالحرام" دروستکراوە . حەزرەتی داوود (د.خ) ساز کردنی ئەو مزگەوتەی دەستپێکرد و حەزرەتی سولەیمان (د.خ) ئەوێی بۆ عیبادەت تەواو کرد .ئەو مزگەوتە بەدرێژایی مێژوو چەندجار رووخاوە و دروستکراوەتەوە . بۆ وێنە لە زەمانی "عبدالملک بن مروان)

ماوەیەک ئەم مزگەوتە رووگەی موسوڵمانان بوو، لە پاشان رووگە بۆلای کەعبە گۆڕا .

"مسجدالاقصی" کە لە مزگەوتی عومەر (د.خ) کۆنترە کلیسایەک بووە کە "ژۆستی نین" ئیمپراتووری رۆم بە نێوی حەزرەتی مریەمی دروست کردووە و حەزرەتی عومەر ئەوێی تێکدا و کردی بە مزگەوت .

ئەو مەعبەدە جارێک لە ساڵی ٥٨٥ زایینی بوولەرزە، تێکی دا ودیسان لەنوێ دروست کراوە. دەتوانین بڵێین هەتا بەجۆرەی مزگەوتی ئەورۆی لێ هاتووە، ئاڵ وگۆرێکی زۆری بەسەرداهاتووە لەساڵی ٥٨٣ مانگی "صلاح الدین ایوبی" لەسەرڕا سازی کردەوە، ولە سەدەی نۆهەمی کۆچی دا بەشێکی تری لێ زیاد کرا. (تلخیص لە تمدن اسلام وعرب).

ئایەی "اسراء" لە جێگەیەک نازل بوو کەئێستا لەبەینی دیوارەکانی حەرەمی شەریف لە قودسە و خودای گەورە ئەو مەکانەی بۆ عیبادەتی عەبدانی خۆی دانا. لە ئایەتەکەدا تەنیا نێوی مزگەوتەکە هاتووە و باسی عیمارەتی "مسجدا لاقصی" ومزگەوتی "صخره" یا عیمارەتەکانی تر نەکراوە.

خەلیفەی دووەم وەختێک لە ساڵی ١٥ ی کۆچی قودسی گرت وهاتە وێ لە "کعب الاخبار"ی پرسی: جێگەی مزگەوت کوێیە؟ کەعب گوتی: ئەوی لە پشتی "صخره" دروست بکە. حەزرەتی عومەر (د.خ) گوتی ئەی کەعب تۆ ئەوت بەرانبەر بەیەهوود دانا. هەر لەو جێگەیەی دادەنێن کە ئەورۆ بەمزگەوتی عومەر ناسراوە. دوای ئەوە بە شاقەلی عەبایەکەی خۆڵی لە "صخرە" کەهەڵدەگرت و دەیهێنا ئەو جێگایە. موسوڵمانانیش لەو کارەدا یاریدەیان دەدا.

"عبدالملک بن مروان" دوو مزگەوتی بەنێوی "مسجد الاقصی" و "مسجدصخره" دروست کرد وئەورۆ "مسجدا لاقصی" بە تەواوی ئەو بەشانە دەڵێن کە حەسار وبورج و بارووی تێدایە. وەهەمان مەکانێکە کە وەختی "اسراء" و"معراج" مەشهوور بووە.

(کتێبی بیت المقدس لەئیسلام تالیفی ئەحمەد مەحموود وەرگێراوی عەلی منتظمی)

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحیم
سُبحانَ الذی اَسری بِعَبدِهِ لَیلاً مِنَ المَسجدِ الحَرامِ اِلی المَسجِدِ الاَقصی الَّذی بارَکنا حَولَهُ لِنُرِیَهُ مِن آیاتِنا اِنَّهُ هُوَ السَّمیعُ البَصیر. (سوورەی اسری ئایەی ١)

واتە: پاکی و مونەزەهی شیاوی ئەو کەسەیە کە بەشەو عەبدی خۆی لە "مسجدالحرام" را بردە "مسجدا لاقصی"، مزگەوتێک کە دەورانەدەوری ویمان بەرەکەت دا تا ئایاتی خۆمانی نیشان بدەین، بێ گومان ئەو دەبیسێ ودەبینێ.

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحیم
وَالنَّجمِ اِذا هَوی ما ضَلَّ صاحِبُکُم وَما غَوی. وَما یَنطِقُ عَنِ الهَوی، اِن هُوَ اِلّا وَحیٌ یوحی عَلَّمَهُ شَدیدُ القُوی، ذومِرَّةٍ فَاستَوی. وَهُوَ بِالاُفُقِ الاَعلی ثُمَّ دَنی فَتَدَلّی، فَکانَ قابَ قَوسَینِ اَواَدنی، فَاَوحی اِلی عَبدِهِ ما اَوحی ما کَذَبَ الفُؤادُ ما رَاَی، اَفَتُمارُونَهُ عَلی ما یَری وَلَقَد رَآهُ نَزلَةً اُخری. عِندَ سِدرَةِ المُنتَهی، عِندَها جَنَّةُ المَاوی اِذ یَغشی السِّدرَةَ ما یَغشی، ما زاغَ البَصَرُ وَما طَغی لَقَد رَاَی مِن آیاتِ رَبِّهِ الکُبری.
(سوورەی نجم، ئایەی ١ تا ١٨).

واتە: سوێند بەئەستێرە وەختێک دێتەخوارەوە، خاوەنی ئێوە (محمد) ڕێگەی ون نەکردووە و ڕێگەی خواری نەگرتووە، وبەهەوای نەفس قسەی نەکردووە، (ئەو قورئانە).

لە غەیری وەحی خودا شتێکی تر نیە. جبرەئیل هەمان فرشتەی توانا عیلمی فێر کرد. هەمان مەلیکی توانا بە خلقەتی کامیل بەرەسووڵی نواند، پێغەمبەرێک کە لە بەرزترین ئاسۆی کەماڵدا بوو. لە پێغەمبەر نیزیک و نیزیکتر بووە، بە مەودای دووکەوان یا نزیکتر، جا وەحی بۆ عەبدی خودا هێنا ئەو شتەی کە وەحی پێکرابوو، ئەو شتەی کە دیتی بەبێ وەهم و خیاڵ بەراستی زانی. ئایا ئەو شتەی پێغەمبەر لەشەوی مێعراجدا دیتی (کافران) ئینکاری دەکەن. بێ گومان جارێکی تریش (محمد) ئەوی

(جبرەئیل) دی ، نێزیک "سدرەالمنتهی" کە نێزیکی ئەو بەهەشتە (جێگەی پاکان) و کاتێک "سدرە"ی داپۆشی کە ئەحەدێک ئاگای لێ نیە چاوی وی (محمد)ئەو حەقیقەتە کە دەبوو بێ بینێ بێ کەم وزیاد دیتی. بێ گومان لەو شوێنە بەشێک لە گەورەترین ئایاتی ئیلاهی دی .

إنّه لقول رسولٍ كريم ، ذي قوّة عند ذي العرش مطاعٍ ثمّ أمين . وما صاحبكم بمجنون ولقد رآه بالأفق المبين .

(سوورەی تکویر، ئایەی ١٩ تا ٢٣) .

واتە : بەڕاستی ئەوە وتارەی ڕەسوولی خاوەن کەرەمی خوایە . توانا ومەقام پێدرا و لەلایەن خاوەن عەرش فەرمانڕەوای مەلائیک و ئەمانەتدارە . یاری ئێوە شێت نیە (ئەو) جبرەئیلی لە ئاسۆی روون دی .

"وتارێک لەبارەی میعراج کە لەشی کرنەوە و کتێبی باوەڕپێکراوی ئیلاهیدا هاتوون":

هێندێک پێیان وایە کە مێعراج دەخەودا بووە نە بێداری، ئەو رایەش بە پێچەوانەی ئەخباری دروستە .

راستئەوەیە کە حەزرەت بە وشیاری و بێداری چۆتە مێعراج ، بە شەو لە "مسجد الحرام" بۆ "مسجدا لاقصی" ولە (مسجدالاقصی" بۆ ئاسمانی دنیا ولە ئاسمانی دنیا بۆ "سدرەالمنتهی" تا ئەو جێگە کە خودای تەعالا فەرموویە :

فكان قاب قوسين أو أدنى ."

وئەگەر میعراج بە خەو با نەدەبوو بەموعجیزە بۆ پێغەمبەر (ص)،ونە دەلیلێکی روون دەبوو بۆ کافران ، چون لە خەودا زۆر کەس شتی وەکوو قیامەت وزیندوو بوونەوە، وبەهەشت و ...... دەبینن . هەرچەند لە لایەکی ترەوە کافران دەیانگوت لە مەکە بۆ " بیت المقدس" چوون و گەرانەوە چل ڕۆژان دەخایێنێ ، چۆن ئەو دەڵێ بە شەوێک چووم و گەرامەوە و ئەگەر گوتبای ئەو سەفەرەم، بە خەون دیتووە ئینکاریان نەدەکرد، دەلیلێکی دیکە ئەوەیە کە خودای تەعالا ئیشارە بە قودرەتی خوی دەکا کە عەبدی خوی لە مەکەوە بردە "بیت المقدس" (کورتکراوە لەکشف الاسرار)

میعراج بە مانای پلەکانە و لە قورئاندا لە سوورەی ٨١ ئایەی ١٩ تا ٢٥ وسوورەی ٥٣ ئایەی ١ تا ١٢ باسی ناردراوێکی ئاسمانی بۆ لای «محمّد»، دەکا و لە رووداوێکی ئاسمانی دەدوێ کە لە دوور بۆ لای دێت بەبێ ئەوە گوتبێتی کە خۆی سعوودی کردووە بۆ ئاسمان . تەنیا لە سوورەی ١٧ ئایەی یەک ئیشارەی بەوە کردووە .

تەواوی عولەمای ئیسلام رایان لەسەر ئەوەیە کە مەنزوورلەعەبدی خۆی هەمان محەممەدە و مەنزوور لە «مسجدالحرام» هەمان کەعبەی موسولمانان لە مەکەیە ، و "مسجدا لاقصی" مزگەوتێکە کە ئێستا لە "بیت المقدّس"ە .

هێندێک گوتوویانە مەنزووری "محەممەد"(ص)لە " مسجدالاقصی" دوورترین نوختەی ئاسمان بووە کە لە بەرزترین لایەکانی ئاسمان هەڵکەوتووە و جێگەی ئەو مەلایکانەیە کە خەریکی زیکری خودان (دائرةالمعارف اسلامی)

هێندێک دەڵێن پێغەمبەر (د.خ) ئەوەی بەخەون دیت . هێندێکیش دەڵێن خەوالوو بووە (بەینی خەووبێداری) وهێندێکی تر دەڵێن بەتەواوی بێدار و وشیار بووە .

میعراج لێرەڕا دەست پێدەکرێ کە پێغەمبەر (ص) لە "مسجدالحرام"دا بوو . کاتێک لە شەو تێپەڕ بوو کە جبرەئیل (د.خ) بە بوراقەوە دێتە بەر دەرگای مزگەوت و بانگی پێغەمبەر دەکا

پێغەمبەر (ص)دەنگی جبرەئیل دەناسێ ودێتەدەر. دەبینێ

بڕوانە لاپەڕەی ٦١

ژیان بێ وچان لە ئاڵ و گۆڕ دایە و ئادەمیزاد بێ پشوودان بەرەوپێش خۆ دەکوتێ. لە سایەی پێشکەوتنی تێکنۆلۆژیەوە مرۆڤ بەرەوناخی فەزا تێکشاوە و هەنگاوی ناوەتە سەر کورەی مانگ .ئەو پێشکەوتنە بە هۆی ئەو هەموو ئیختیراعەوە کە سات بە سات پێشکەشی کۆمەڵگای ئینسان دەکرێ،ئاهەنگی بە تەوژم و بەهێزتر و رۆژ لە رۆژێ هەنگاوی خۆشتر دەبێ لەنێو هەموو هۆیەکانی ئەم پێشکەوتنەدا،

باسی ئەدەبی

بێگومان زمان گرینگترین هۆیە . بۆبە سفۆوت* گەیاندنی ئەم قسە ئەوەندە بەسە کە وای دانێین بەشەر زمانی نەبوایە؟ ئەوەدەم ئاخۆ ژیان چۆن دەبوو ؟!

زمان چیە ؟

زمان پێش هەموو شتێک یانی پێوەندی بە هۆی دەنگەوە و لەسەریەک بەو بەشە لە رەفتاری ئادەمیزاد دەگوترێ کەلە چوارچێوەی تێگەیشتن و تێگەیاندندا لە دەنگ کەڵک وەردەگرێ .زبان دەبێتە هۆی جیاوازی ئینسان و جانەوەر. هەر بەو هۆیەشەوە گوتوویانە : " ئینسان جانەوەرێکە کە دەتوانێ قسە بکا .
من ئەو رستەیەی ئاوا تەواو دەکەم کە ئینسان جانەوەرێکە کە دەتوانێ قسە بکا و بیر بکاتەوە." ئەو وتەیە بەتەواوی دروستەو قسەی تێ ناچێ . چونکە زمان بۆخۆی بەتەنیایی دیاردەیەکی* سەربەخۆ نیە . پێش ئاخاوتن هەمیشە بیرکردنەوە دەگۆڕی دایەوهەردووکیان وێکڕا وەکار دەکەون تا پێوەندی بەرقەراربێ بیرکردنەوە خۆی تێکەڵاوێکە لە هەست و بیرەوەری و لێکدانەوە . وەختێک دەنگێک دەبیسین تەواوی ئەم هێزانە بۆ ناسین و دۆزینەوەی مانای ئەو دەنگە پێکەوە دەست بەکار دەبن .بۆ شی کردنەوەی ئەم ڕەوەندە پرسیارێک دەخەینە بەر لێکۆڵینەوە ."**سێوچیە؟** سێو ! بۆ وڵامدانەوە نیازمان بە بیرکردنەوە، لێکدانەوە ولێک جیاکردنەوە هەیە .

١- هێزی بیرکردنەوە تایبەتی یەکانی سێومان وەبیر دێنێتەوە .

٢- لێکدانەوە پێمان دەڵێ سێو چیە .

٣- لێک جیاکردنەوەش یارمەتیمان دەدا سێو لە شتی دیکە جیا بکەینەوە .

کاتێک ئەم هێزانە کاری خۆیان کرد دەتوانین وڵامی پرسیارەکە بدەینەوە.بەمجۆرە روون دەبێتەوە کە زبان سیستمێکی زۆرتێکەوە پێچراوە وگرینگترین بەهرەیەکە دراوە بە ئینسان .

بەسەرهاتی زمان

هێندێک زمان ناسلایان وایە **کەس نازانێ ئادەمیزاد کەنگێ و لە کوێ قسەکردنی دەست پێکردووە** . بە بروای جەماوەرێک لە زانایان **سەرچاوەی قسەکردن دەگەڕێتەوە ئەوزەمانەی کەئینسان توانیویەتی بە دەست و باقی ئەندامەکانی حاڵەتی تایبەتی بگرێ و بیەوێ شتێکی رابگەیەنێ** . هەرچۆنێک بووبێ،ئاشکرایە کە ئەم رووداوە گرینگە شتێکی تەسادوفی نەبووە و زمان تا گەیوەتە ئەمرۆ بەزۆر بار و دۆخی تایبەتیدا تێپەڕیوە وگەشەی کردووە . هەل ومەرجی **کۆمەڵایەتی ـ جوغرافیایی و کۆمەڵایەتی ـ ئابووری** ئاڵ وگۆڕی بنەرەتی لە رەوەندی تەکامولی زماندا پێک هێناوە .ئەم وشانەی ئەمرۆ هەمانە لە کۆنەوە هەر ئاوا نەبوون .ژیان وڕابردووی تاڵیان بەسەردا

تێپەریوە . لە درێژایی ژیاندا تێک شکاون ، سواون ، گۆڕاون وجاری وایەوەها گۆڕاون کە بەجارێک لەناو چوون و فەراموٚش کراون .

شەڕوکۆچ وپێوەندی بازرگانی و فەرهەنگی زۆریان کار کردۆتە سەر زبانەکان .

زبان ناسی پسپۆر دەزانێ کە لەگەڵ پەل هاویشتن و بنەگربوونی ئیمپەڕاتۆری یەـ کاندا زبانێکی گشتی بە شێوەیەکی ڕەسمی دەکار کراوە . لەسەر ئەوەش ڕا لەهجە ناوچەیی یەکان درێژەیان بە ژیان داوە و هێندێکیان وردە وردە بوونە زبانێکی تەواو و تەڕو پاراو . ئەمرۆ نزیکەی ٢٠٠٠زبان و سەتان لەهجە لە سەرانسەری دنیادا هەن .

بۆ ریشە وبنچینەی زمانەکان زمان ناسی قەڕنی نۆزدە بەهەڵکەوت تووشی خزمایەتی و وێکچوونێکی زۆر لەنێوان زمانە ئورووپایی و ئاسیایی یەکاندا بوون . ئەم رووداوە بووبە هۆیەک کە سەرگوزیشتەی زمانەکان تا بنەبانی مێژوو بکەوێتە ژێر باس ولێکۆڵینەوەونەخشەی زمانە هێندو ئورووپایی یەکان بکێشرێتەوە .

بەڵام بێجگە لەوانە زمانگەلێکی دیکەش لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا و ئەمریکای جەنووبیدا هەن کە لەو نەخشەدا دیاری نەکراون.

باوەری جۆراوجۆر لەسەر پەرەسەندنی وتار

بیروڕای زمان ناسانی کۆمەڵناس دەکرێتە چوار بەش کە بریتین لە :

١ـ **فەرزیەی تەقلید :** بەپێی ئەم بیروڕایە وتار یا قسەکردن بەمجۆرە پەیدا بووە کە ئینسان لاسای دەنگی جانەوەرودەنگی شتی دیکە کە لە سروشتدا هەن کردۆتەوە وبەرە ، بەرە زمان پەیدا بووە . وەک دەنگی سەگ ومەل وچۆم و تافگە و شتی دیکە .

٢ـ فەرزیەی ڕیتم* و ئاهەنگ

بەپێی ئەم بیروڕایە ئادەمیزاد هەر لە سەرەتاوە خاوەنی دەنگی بە ئاهەنگ بووەوبەو دەنگەوە پێوەندی لەگەڵ دنیادا کە ئەویش خاوەنی ئاهەنگ وڕیتمە ، گرتووە . ئەو دەنگە بەئاهەنگە سەرچاوەی زمان وقسەکردنە کە لە درێژایی مێژوودا گەشەی کردووە و دابەش ، دابەش بووە :

②

٣ـ فەرزیەی هەست وئیحساس :

ئەم بیروڕایە هەرچەشنە وتە و قسە و دەنگێک دەداتە پاڵ ئێش وئۆف وترس وشادی و سەرسوڕمان و شتی دیکە .

تەنانەت ئەمڕۆش بۆ هەریەک لەو حاڵەتە عاتیفی یانە (ترس ،شادی و ....) دەنگێکی تایبەتی هەیە کە بەپێی ئەم بیروڕایە سەرچاوەی هەموو چەشنە وتارێکە .

٤ـ فەرزیەی جووڵانەوە وبزووتنەوە :

بەپێی ئەم بیروڕایە ، یەکەمجار ئادەمیزاد بە ئیشارە و جووڵاندنەوەی سەر و دەست پێوەندی یان بەیەکەوە گرتووە . ئەم زمانە سروشتی وزاتی بووە وئێمەش ئەمڕۆ کاتێک بانگی کەسێک دەکەین یا دەمانەوێ لەگەڵ کەسێک کە زمانی نازانین قسە بکەین لەزمانی ئیشارە ودەست وپەل هەڵتەکاندن کەڵک وەردەگرین .بەپێی ئەم فەرزیە تەکان وجووڵەی دەست هەمیشە لەگەڵ بزاوتنی زمان و شەوێلکە هاورێ بووە وبە مرووری زەمان دەنگی زار و زمان جێگەی جووڵانەوە وبزوتنەوەی دەستی گرتۆتەوە و **بەمجۆرە لە "زمانی عەلامەت و ئیشارە"** ڕا گەیشتوونە "زمانی دەنگ وقسەکردن"

سەرھەڵدانی خەت

ئینسانی سەرەتایی کە لە ۴۵۰۰۰ ساڵی پێش لەدایک بوونی عیسا لەسەر زەوی ژیاوە، فکرو بیروڕای خۆی لەسەر تاشە بەرد و دیواری ئەشکەوتاندا دەکێشاوە (شکل کێشان) ئەمڕۆ نەخشی گا و ئەسپی سەردەمی سەھۆڵبەندان لە ئەشکەوتەکانی **ئاڵتامیرا** و ئەسپانیا ولیسکۆی فەرانسەدا ھەرماون وپاش دەست کردن بەوشکڵ کێشانە بوو کە سەرئەنجام نووسین لە ماوەی چەند ھەزار ساڵ ڕەواجی پەیدا کرد و پوختە بوو .

لە ماوەی ٢٠ ھەزار تا ۶۵۰۰ ساڵی پێش لە دایک بوونی عیسا نووسین تەنیا بریتی بوو لەو نەخش وعەلامەتانەی کە ئینسان لەسەربەرد و ئێسک ھەڵیدەکەندن . ھەر لەم ناوەدابووکە ئەم نەخش ونیگارانە بوونە عەلامەتی دەنگ و ھەرکامەی فکرو ئیدەیەکی مانا دەکردەوە (فکر نووسین) .

شکڵی (٢) نیشان دەدا چلۆن عەلامەتەکان کە ھەریەکەی لەسەرەتادا شکڵی شتێک بوون گۆڕدران و بوونە نیشانە وعەلامەتی تایبەتی.

یەکەم زمان کەنووسراوەتەوە **زمانیسۆمێری** بوو. ھەرچەند ئەلف بێتکەشی نەبوو . بۆ نووسینی ئەم زمانە کەلە ٣٥٠٠ی پێش میلاددا ڕەواجی بوو بە شکڵی سادە دەکار دەکرا وھەر شکڵەی ئەفسانە ونەزیلە وباسێکی میعماری یا ڕیازی نیشان دەدا . وڵاتی سۆمێر بەشێکی چکۆڵەی بەینونەھرێن بوو کە دەکەوێتە سەر خلیجی فارسی ئێستا . نموونەیەک لە نووسراوەی سۆمێری لە عێراقدا دۆزراوەتەوە . نیشانەو شکڵ گەلێک کە لەسەر قوڕ کێشراونەوە نیشان دەدا .

لە وڵاتی میسریش "خەتی شکڵی" بە ناوی **ھێروگلێف** دەکار دەکرا . لەم خەتەدا ھەر نیشانەیەک پێشاندەری واژەیەک ، دەنگێک یا بڕگەیەک بوو. زەمانی دەکارکردنی ئەم چەشنە نووسینە دەگەڕێتەوە ٣٠٠٠ ساڵی پێش میلاد کە ٣٠٠٠ سال بەبێ ھیچ ئاڵ وگۆڕێک ھەر مایەوەو زۆرتر بۆ نووسینی بابەتی پیرۆزی ئایینی و ڕازاندنەوەی ساختومانە مێژوویی یەکان کەلکی لێ وەردەگیرا .

لە چینیش پاشماوەی خەتی چینی لەسەر

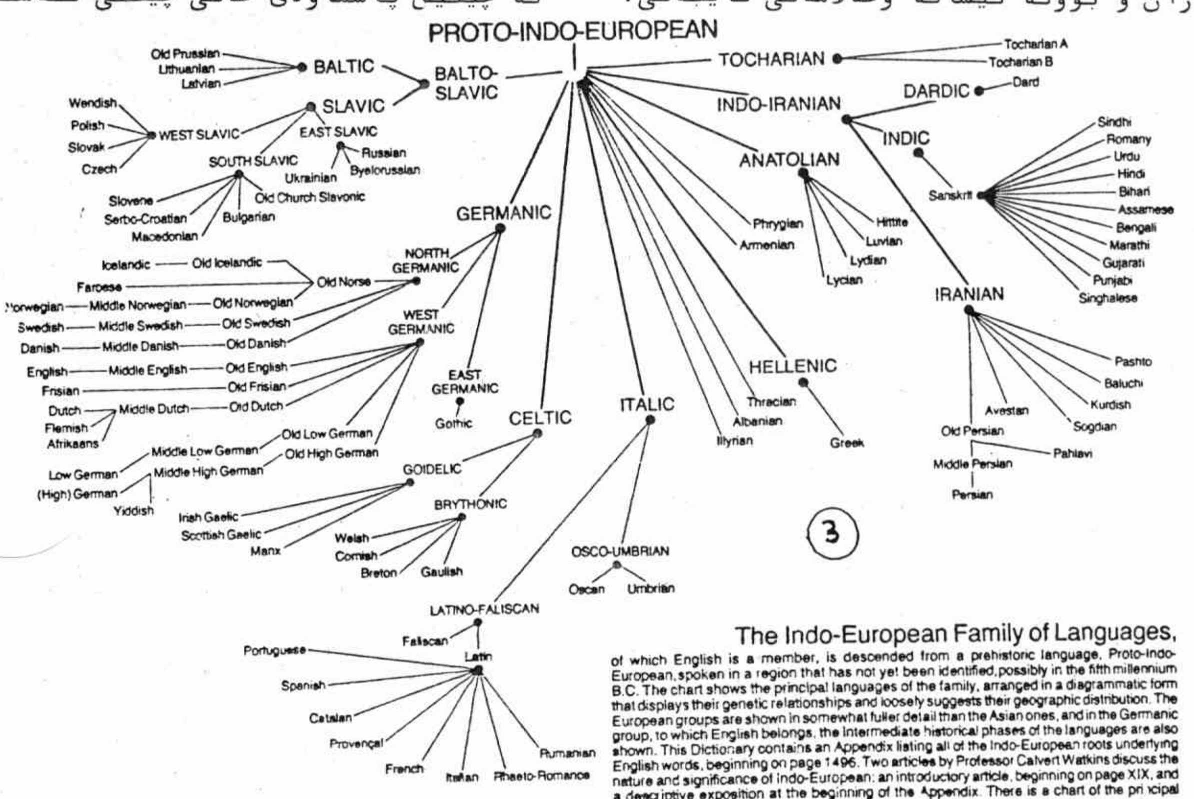

The Indo-European Family of Languages,
of which English is a member, is descended from a prehistoric language, Proto-Indo-European, spoken in a region that has not yet been identified, possibly in the fifth millennium B.C. The chart shows the principal languages of the family, arranged in a diagrammatic form that displays their genetic relationships and loosely suggests their geographic distribution. The European groups are shown in somewhat fuller detail than the Asian ones, and in the Germanic group, to which English belongs, the intermediate historical phases of the languages are also shown. This Dictionary contains an Appendix listing all of the Indo-European roots underlying English words, beginning on page 1496. Two articles by Professor Calvert Watkins discuss the nature and significance of Indo-European: an introductory article, beginning on page XIX, and a descriptive exposition at the beginning of the Appendix. There is a chart of the principal Indo-European sound correspondences opposite this page.

ئێسک وقا پێلکە کیسەڵان لە دەرەی چۆمی زەرددا کە تەمەنیان دەگاتە ١٥٠٠ ساڵ دۆزراوەتەوە.

زۆربەی ئەم عەلامەتە سەرەتاییانە شکڵ گەلێک بوون کە ناسینەوەیان زۆر ئاسان بوو. مەسەلەن بۆ رۆژ جەغزێکیان دەکێشاوە کە خەتێکی تێدا بوو. بۆ مانگیش شکڵێکی وەک دمەداسیان دەکار دەهێنا.

4

ئەلف بێتکە

یەکەم جار ئەلف وبێ لە بەینونەهرەین (عێراقی ئەمرۆ) ئیختراع کرا. لە ساڵی ١٣٠٠ ی پێش میلاد لە بەندەری بازرگانی ئۆگاریت (رەئس شەمرەی ئەمرۆ) لە سنووری دەریای سووریادا یەکەم ئەلف وبێی ڕاستی هاتەدی وپەرەی گرت، لەم ئەلف وبێ یەدا هەر پیتەی عەلامەتی دەنگێک بوو وبەپێکەوەلکانی پیتەکان واژەیان دادەڕشت.

ئەو سواڵەتە گڵینانە کە لە ئۆگاریت بیندراونەوە کاملترین ئەلف بێتکەیان لەسەر نووسراوەتەوە کە لە ٣٢ پیت پێک هاتوون.ئەم ئەلف وبێ یە پاش هێندێک ئاڵ وگۆڕ و دەست تێوەردان لە لایەن گەلەکانی هاوسێ وەک **عیبری و موبیتەکان وەرگیرا ودەکار هێنرا.**

چەند نووسراوە لە قەبرێکدا لە فنیقیە دۆزراونەوە کە دەگەڕێتەوە ساڵی ١١٠٠ ی پێش میلاد. لەم نووسراوانەدا ٢٢ پیت دەکار کراوە و هەر پیتەی پێشاندەری شتێکی بەکەڵکە کەلە ژیانی خەڵکی ئەو سەردەمەدا کەڵکی لێ وەرگیراوە. مەسەلەن پیتی A لە فنیقیەی قەدیمدا ئەلف یان پێدەگوت کەبە مانای

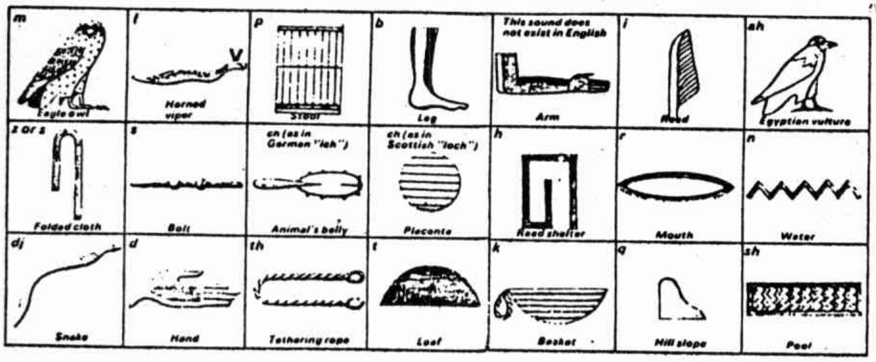

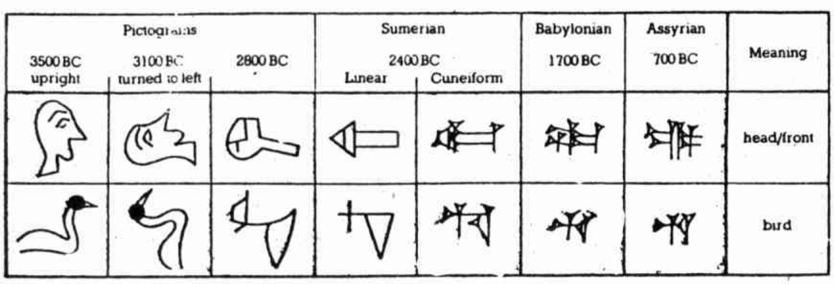

"گا" بوو. لە سەرەتاوە ئەلف شکڵێکی ئەو جۆرە (ᗉ) بوو کە پێشاندەری شاخی گایە. پاشان یونانی ئەو شکڵەیان وەرگرت سەرو بنیان کرد وپیتی "A" کە ئەمرۆ ئێمەش دەکاری دێنین وەبرەو کەوت. هەرپیتەی کە ئەمرۆ لە ئەلف و بێتکەدا هەیە سەرگوریشتە یەکی تایبەتی خۆی هەیە. کە لە دیاگرامی (٤) دا چەند نموونەیەک دەخەینە بەرچاو:

ئەم باوەڕە زۆر پتەوە کەئەلف وبێ بەهۆی پێوەندی بازرگانی لەهەزارساڵ پێش میلادەوە، گەیشتە یۆنان ودو شێوەی لێ کەوتەوە.نێزیک بە ساڵی ٤٠٠ی میلاد ئەلف بێتکەی ئیۆنیک کە لە رۆژهەڵاتی یۆناندا پەرەی گرتبوو لە شاری ئاتێن وەرگیرا کە ٢٤ پیتی هەبوو. هەر ئەم ئەلف بێتکەیە بوو کەلە پاشان بوو بە ئەلف

بێتکەی کلاسیکی یۆنان .

لە ڕۆژاوای یۆناندا ئەلف بێتکەیەکی دیکە برەوی پەیدا کرد کە لە لایەن ئەتروسکەنەکانەوە لە ئیتالیدا وەرگیرا و بوو بە بنەمای ئەلف بێتکەی **لاتین** .

گرینگی ئەلف بێتکە

پێش ئیختیراعی ئەلف وبێ ورەواجی نووسین ئەزموون وزانستی ئینسان تەنیا لە ڕێگەی بیرەوەری یەوە لە بەرەیەکەوە دەگەیشتە بەرەی دوایی . زۆربەی ئەم زانست وئەزموونە بەنرخانە بەمردنی خاوەنەکەیان لەناو دەچوون و نەدەمان .

بە پەرەگرتنی نووسین زانست وئاگاداری ئینسان لەسەر بەرد و چێوو چەرم وئاسن ومس و سەرئەنجام لەسەر کاغەزیش وێنەگەری کرا و نووسرانەوە وبەم شێوەیە لە مەترسی تێداچوون رزگاریان هات .

پەرەگرتنی زمان ونووسین ئاڵ و گۆڕێکی گەورەیە لە شارستانەتی بەرەی ئادەمیزاددا . شێوەی پێوەندی ئینسان ئاڵ وگۆڕی گەورەی بەسەر داهات و"**دەورەی پێوەندی دەنگ**"بوو بە "**دەورەی پێوەندی نووسین**" لێکدانەوەی ژێروو جیاوازی یەکانی نێوان ئەم دوو دەورەیەمان بۆ روون دەکاتەوە .

لە"دەورەی پێوەندی دەنگ"دا پێوەندی ئینسان لەگەڵ ئینسان بەبیستن وگوتن بوو .بۆ ئەم مەبەستەش دەبوایە ئینسانەکان لەتەنیشت یەک وبەرامبەر بەیەک بن.لەم پێوەندی یەدا واژە وقسە ورستە لەزاری وێژەرێک دەردەپەڕی ودەگەیشتە گوێ یەکانی بیسەر.ئەمکارە تەنیا زەمانێک دەلوا ئەنجام بدرێ کە وێژەروبیسەر تەواو لێک نێزیک بان ودەنگی یەگدی یان بیستبایە . دیارە ژمیاری بیسەران لەم سیستیمەدا زۆر کەم بوو .

پاش پەرەگرتنی "نووسین" واژە و بیر و باوەڕی نووسەر لەسەر شتی جۆراوجۆر نەخشی دەبەست ودەکەوتە بەرچاوی خوێنەران . دیارە ئەو سیستمە دەتوانێ لەرادەبەدەر خوێنەری هەبێ .

ئەم دو سیستمە لە دیاگرامی ژێرەوەدا خراونە بەرچاو .

١-"دەورەی پێوەندی دەنگ "

وێژەر	بیسەر
فکر - گوتن	بیستن - فکر

٢- "دەورەی پێوەندی نووسین"

نووسەر	خوێنەر
فکر- نووسین	دیتن - فکر

هەر وەک لێرەدا نیشانمانداوە .سەرهەڵدانی خەت ونووسین ئاڵ وگۆڕێکی گەورەی لە بڵاو بوونەوە و راگوێزرانی فکر و بیرەوەریێ دا هەبووە .

بەرهەمی ئەم ئاڵ وگۆڕە گرینگە لە هەموو لایەنەکانی ژیان تاک و کۆمەڵدا دەبیندرێ . یختراعی خەت ونووسین وەک رووباری پڕئاوی خورێن زانست وهونەر وئەزموونی ئادەمیزادی لە تێداچوون رزگار کرد و لە جێگەیەکدا رایگوێزتە شوێنەکانی دیکە .تا ئەو جێگایەی کە دەتوانین بڵێین سیستیمی نووسین وزەبت کردنی فکر وبیرەوەری لە ڕێگەی نووسینەوە هەنگاوێکی گەورە بوو بۆ پێشەوە کە ئەگەر هەڵنەهاتباوە ئێستا لە تاریکی نەزانیندا پەلەقاژەمان دەکرد .

ئەمرۆ نووسین و خوێندن دەورێکی بەرچاویان لە ژیانی رۆژانەماندا هەیە کە بەبێ ئەوان ئاگامان لە شارستانەتی زانست و تیکنۆلۆژی نەدەبوو .

زێوەر

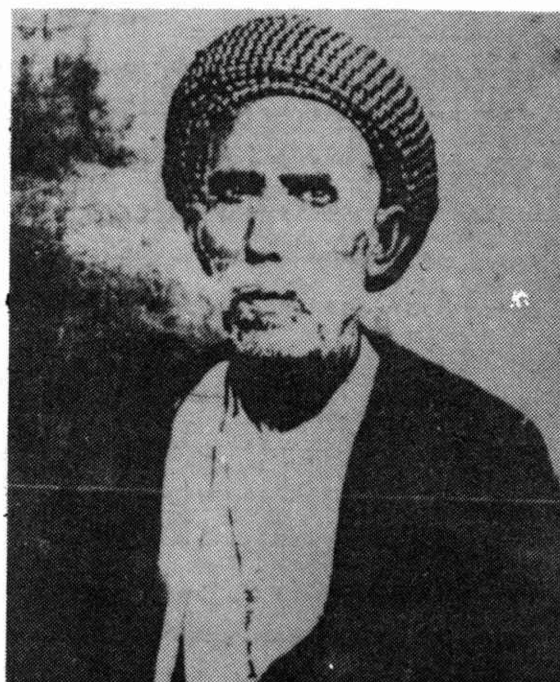

عومەر فارووقی

خوالێخۆشبوو مەلا عەبدوڵڵا یەکێک لە پیاوە هەرە ئازا و زاناکانی گەلی کوردە کە شیعر و پەخشانی ئەو بەتایبەتی شیعری ئایینی و نیشتمانی ئەو شاعیرە گەورە وەکوو ئەستێرەی گەش تیشک دەپرژێنن وچاوی ئەویندارانی گەل وولات روون دەکەنەوە.

زێوەر ناوی عەبدوڵڵا و کوڕی محەممەد ئەفەندی بووە کە ساڵی ١٢٥٤ی کۆچی هەتاوی لە شاری سولەیمانی لەدایک بووە. زێوەر وەکوو هەموو منداڵانی خوێندەوار رووی کردۆتە حوجرە و مزگەوت و لە کوردستانی پان وبەرین لە خزمەت مەلا گەورە ودەرسبێژە ـکان لە بانە و سەقز و مەهاباد وسەردەشت وڕەواندوز خوێندنی خۆی تەواو کردووە و بەسەر زمانی فارسی و عەرەبی وتورکیشدا زاڵ بووە و لە ئاکامدا لە ئەستەنبوڵ ئیجازەی وەرگرتووە و گەڕاوەتەوە بۆ سولەیمانی و بووە بە ماموستای زمانی تورکی ئەستەنبوولی لە فێرگەکانی سولەیمانی دا و پاش ٧٣ ساڵ تەمەن لەساڵی ١٣٢٧ی کۆچی هەتاوی دا لە سولەیمانی کۆچی دوایی کردووە وتەرمی پیرۆزیان لە گردی سەیران ناشتووە.

زیوەر شاعێریک بووە بە دین وخۆپارێز ولەخوا ترس ولەگەڵ ئەوەشدا مرۆڤێکی نیشتمان پەروەر و کوردێکی پەتی وبێ غەل و غەش بووە وهەر لە سەردەمی جووڵانەوە و بزوتنەوەی حەق خوازانەی خوالێخۆشبوو مەلیک مەحموودی نەمر، ئەویش باسکی لێ هەڵماڵیوە و لە خزمەتی ئەو بزوتنەوەدا بووە...... دیارە شێخ مەحموودی نەمر حەفیدی حەزرەتی حاجی کاک ئەحمەدی سولەیمانی بووە و زێوەریش وەکوو پیاوێکی ئایینی و شاعیرێکی بەهەست لەو بنەماڵە گەورە ئایینی و نیشتمانی یە جیا نەبۆتەوە.

شوێنەوارەکانی زێوەر بریتین لە:

١ـ دەستەگوڵی لاوان کە سرودی نیشتمانی یە و ساڵی ١٣١٦ی کۆچی هەتاوی چاپ کراوە

٢ـ خێوی ناو مزگەوت چاپی ساڵی ١٣٢٥ی کۆچی هەتاوی.

٣ـ دیوانی شیعر کە

پاش مردنی خۆی لە سالی ١٣٣٧ی (ک .ه)دا چاپ کراوە

٤ـ گەنجینەی زێوەر کە سالی ١٣٤٦ (ک .ه) بەحەول و تەقەلای مامۆستا محەممەد مەلا کەریم وهاوکاری مەحموود زیوەر بە یارمەتی ئەمینداریەتی گشتی رۆشنبیری لاوان لەچاپ دراوە

گەنجینەی مەردان لەسەر شیعرێکی شاعیری نەمری ئێران واتە سەعدی شیرازی بەدی هاتووە کەفەرموویەتی:

شرف مرد بەجور است و
کرامت بەسجود
هرکە این هردو ندارد
عدمش بەز وجود

یانی: شکۆی پیاو بە دەست بلاوی یەتی ومەردایە — تیشی بە خواپەرەستی یەتی . ئەوەی ئەو دوانەی نەبێ تێداچوونی زۆر چاکترە لە زیندوو بوونی .

مامۆستا زێوەر لە سەرەتای گەنجینەی مەردان دا نووسیویەتی: ئەم گەنجینەیە گەنجێ نیە زێڕ و زێوەرو جەواهێراتی تێدابێ بەڵکوو گەنجێکە سەد هەزار بە قیمەت تر لەهەموو جەواهێراتی تێدا نووسراوە، خەزنەی مەردانە ،گەنجی پیاوانە ،ئەو پیاوانە کە گولی باغی ئینسانی یەت ومەردی بوون .

لە کتێبی زێوەردا بۆ ئەو پیاو ومرۆڤە بەناوبانگە کوردانە باسی تایبەتی دانراوە و وەکوو مرۆڤێکی بەنرخ ڕێزیان لێ گیراوە .

١ـ عەشیرەتی جاف (مەحموود پاشا)
٢ـ تاهیر بەگی جاف .
٣ـ شێخ مستەفا نەقیب .
٤ـ شێخ ڕەزا تالەبانی.
٥ـ برایم ئاغای خۆبیلە
٦ـ شێخ مارف قازانقایە .
٧ـ شێخ مارفی نەقیب .
٨ـ شێخ عەلی حیسامەدینی نەقشبەندی .
٩ـ محەممەدئاغای کۆیە .
١٠ـ قادرسەعید ئەفەندی .
١١ـ ئەمین زەکی بەگ
١٢ـ عەلی کەمال بەگ
١٣ـ تۆفیق قەزاز.
١٤ـ شێخ عەلائەدینی بیارە
١٥ـ مەلا عەبدوڵلا مودە — رریس .
١٦ـ شێخ مەحموودی نەمر
١٧ـ شێخ محیەدین هەولێر
١٨ـ سەیدئەحمەدی خانەقا
١٩ـ حەفسەخان کچی نەقیب شێخ مارف
٢٠ـ پیرەمێردی نەمر.

پاش ئەوانە دەچیتە یادی ڕۆژانی دەربەدەری ، کە ئەویش داستانێکی جیای هەیە ومەبەست و بنەڕەتی ئەو وتارەیە .

هەر وەکوو دەزانین کاتی کە خوێن مژە بریتانیەکان نۆکەریکیان بەناوی فەیسەل بۆخویان دۆزیەوە ودەولەتی عێراق یان پێک هێنا هاتنە سەر ئەو مەبەستە کە ناوچەی پڕ لە کان و تەلای ڕەشی کوردستان بخەنە ژێر چاوەدێری خۆیان وکاربەدەستە بەکرێ گیراوەکانیان و بەم بۆنەوە دەستیان کرد بە سەرکوت کردنی حکوومەتی کوردستان بە سەرۆکایەتی شێخ مەحموودی نەمر و سەرئەنجام لەشەڕی قارەمانانەی دەربەندی بازیان دا و بە هاوکاری موشیری حەمەوەندی خۆفرۆش بەسەر سوپای کوردستاندا زاڵ بوون و شێخ مەحموودی نەمریان وەکوو شێری زەخمار لەبن بەردە قارەماندا پەیدا کرد وبەناوی شارە بەدەر ناردیانە هیندوستان و ژن ومندالی شێخ بەرەوکوردستانی ئێران وەڕێ کەوتن وئاوارە بوون کە مامۆستا زێوەریان لەگەڵ بووە و یادداشتی دەربەدەری نەتیجەی ئەم دەورەیە. بەداخەوە لەو سەردەمەدا سەرۆک وەزیری ئێران وسووقەلدەولە بوو کە قەراردادی نگریسی ١٢٩٨، کۆچی هەتاوی مۆر کردبوو و یەکێ بوو لە دەست نیشاندەکان و نۆکەرە ناسراوەکانی بریتانیا و کاتێ زانی کەژن ومندالی شێخ مەحموود هاتوونەتە ئێران وعەشیرەتە کوردەکان یارمەتی یان داون فەرمانی دا بە شەریفەلدەولە حاکمی کوردستان کە بەرگریان بکات

وئەویش هەر بەو تاوانە ڕۆستەمخانی بانەو حەبیب – وڵڵاخانی تیلەکۆیی لە سێدارەدا و هەرەشەی لە پیاوە گەورەکانی دیکەی کوردستان کرد کە ئەگەر یارمەتی ئەوانە بدەن چارەنووسیان مەرگە چون شێخ مەحموود دژ بەبریتانیا جووڵاوەتەوە دەبێ خۆی و لایەنگرانی سزا بدرێن

مامۆستا زێوەر پاش ئەوانە شان بەشان لەگەڵ ژن ومنداڵی شێخی بەردە قارەمان(شێخ مەحموود) لەبەر گیروگرفتی کاربەدەستانی بەکرێ گیراوی ئێرانی ئەودە-می سەر بە ئیستیعماری بریتانیا، بەردا و بەردو هەردا وهەردی سەرشیو و گەورک وتورجان و فەیزوڵڵا بەگی پێواوە وهەردەم مێوانی ساحێب خوان و سەرۆک و عەشیرەتێک دەبن تاسەرئەنجام شێخ لە دەربەدەری نەجاتی بووە وئەوانیش گەڕاونەتەوە بۆ وڵاتی خۆیان. مامۆستا زێوەر وەکوو نووسیویەتی لەگەڵ بنەماڵەی شێخ دا ماوەیەکیش لە خزمەتی جەنابی سەیدی زەنبیل دا ڕایان بواردووە. ئەویش پاش ئەوە بووکەشەریفەلدەولە حاکمی بەکرێ گیراوی، کوردستانی ئێران ڕۆستەم خانی بانەی بانگ کردبوو بەناچار بەرەو موکریان وەڕێ دەکەون و ڕۆستەم خانیش پاش ئەوان لە سێدارە دراوە کە مامۆستا زێوەر ئەوەی نەنووسیوە. بەڵام دەنووسێت (من لە پێشەوە چووم بۆلای ئاغای تورجان کە بەڵکوو یەکێکمان بۆ شارەزایی لەگەڵ بنێرێ، چوومە ناو دێ سەیری ئاساری قەدیمی تورجانم کرد و تەماشای مەدرەسەی مەرحوومی مەلا عەلی قزڵجیم کرد. مەدرەسە لەو کاتە بوو بوو بە ئەنباری کا یە و لەو شارەدێ ی تورجانەدا بیست ماڵێکی ڕەش و ڕووتی تێدابوو. رووم کردە قەڵا یەعنی قوناغی ئاغا، چوومە ژوورێ تەماشام کرد ئەحمەد بەگ کە ئاغای ئەوێ بوو نوستووە. قەدرێ دیقەتم کرد لە وەزعی بنیادی وئەساسی حەقیقەت مەنزەرەیەکی خۆش و مەقامێکی عالی هەبوو، دەنگم نەکرد، گەڕامەوە لە پایین قەڵاکانی ئاوێکی ساردی لێ بوو چووم لەوێ ئاوم خواردەوە....بەڕاستی سەرنجی یادداشتەکانی دەربەدەری ئەو شاعیرە گەورە ومەزنە ئەویش لەگەڵ بنەماڵەی شێخی نەمردا، هەموو نیشتمان پەروەرێک دێنێتە گریان و لەگەڵ ئەویشدا سەرلێ شێواوی و چەند بەرەکی و چارەڕەشی گەلمان بۆ دەردەخات.

لێرەدا دەگەڵ دەربڕینی ڕێز وقەدر وئیحترامی خۆم بۆ ڕەوانی پاک و مەزنی زێوەری نەمر بە پێشکەش کردنی شیعری ئەو خوالێ خۆشبووە کۆتایی بەم وتارە دێنم.

ئەی وەتەن چەن خۆشەویستی ڕۆحی شیرینی منی
مەزرەعەی توخمی نیشات و مایەی ژینی منی
بێت و گەر من کۆکەن بم، وەسڵی شیرینم بەنێ
تیشەیی نادەم لەبەردت، تۆی کە شیرینی منی
گەرچی ئەرزی هێند بڵیندی،وەختە لای من بچیە عەرش
واسیتەی سەربەستی و ئیجرائی ئائینی منی
ئیفتیخاری میللەتی، تۆی مادەرێکی میهرەبان
خوا هیلالیشی بە تۆ دا، ماه و پەروینی منی
نەوبەهاران بەو هەوای زۆر سافەوە وەک جەننەتی
فەسڵی زستانیش سەراسەر باغ و نەسرینی منی
بۆچی نەتدی جسموجانی خۆم بە شاباشت نەکەم
خاک ڕاهی حوکمرانی عیز و تەمکینی منی
ئارەزوو وفیکری سەیاحەت ناکەم ئیتر ئەی وەتەن
تۆ لەجێگەی قاهیرە وتاران و بەرلینی منی

ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی

حاتەم و حەزرەتی عەلی (د.خ)

ئەوەل بناڤێ جەبار
هەفت شەڤان وهەفت رۆژان
دگەل سیارێ ئەسحابان
بوویە شەڕ و هەلێدان
..چەپەر برنە خار
رۆژەکی ژی وە لێ هات
کافر کاغەز جەبینیت

هەچێ سەرێ عەلی ژبۆمبینیت
کیژەکی ژمن بستینیت
" نکمە" رابوو هلستە*
دەستەک دانی سەر دەستە
پێشی شاهی راوەستە
شاهم یا دستم ئشکەستی
شاهم یا سەرم ئشکەستی
بووت و سەنەمێ گەوران
عەلی بچتە بەر عەوران

سەرێ وی تینم تەوران
بووت و سەنەمێ گەوران
عەلی ب نوور شێران
ناو چەنگم نابیت خەلاس
ناچمە عەلی ب تەنێ
گەل من بدە قۆشەنێ
عەلی من دک ئەفەندی
شیرەک هەیە زولفقار
دبڕیتن وەکی خیار

نک ته بیمه شەرمەزار
نک ته بیمه شەرمەزار
جارچیان جار دانەکێشان
گو بەرب سووکا دخوەشن
هنک وەک کەران ...
سووکا دگێڕن چین بە چین
بۆ سەرێ عەلی دەچین
ئەو تۆلا ئەبووجەلی

*   *   *   *

رۆژەک رۆژا ئەیینی
موحەمەد وێ بانگ هلتینی
دبێژی هەچی گۆشت نێچیر
بۆم بینیت
قەسرەکی من بستینیت
شریکێ منە ل وێ رۆژێ
دوور بیت ل ئاگرێ دۆژی
دیوانا ئەسحابانە
فیهڕس※ لێ راوەستانە
ئەسحابە چلان پترن
یێ ژ مێرا چێترن
ناو چاڤێ هەڤ فوکورن
کەسی نەدا جەوابە
خێنجی حەتەمێ رەواله※
حەتەم رابوو هلستە
دەستەک دانی سەر دەستە
گۆ نەبی رۆنایا چاوانە
دچم بە دل و گیانە
شریکی تەمە ل وێ رۆژێ
دوور بم ل ئاگرێ دۆژ※ێ
بەلکە خەتێ ببینم
قەسرەکی ل تە بستینم
حەتەم رابوو بێ خەبەر
.هەسپ کێشابوو دیسا دەر
لێ کربوو زینی زەر
کەلە لغاف دانە سەر
پێ دانابوو زەنگوویێ※
یائەللاه کو خودا دگەل

حەفت شەڤان وحەفت رۆژان
گۆشت نێچیر نەبووقسمەت
گو حەچێ کۆڕێ بابان بیت
تنێ تنێ بترسیت
حەموو جاران بترسیت
چوو قەحتایێ راوەستا
پێ ناوەستن سێ وچار
کافرا ڕێکرنی دو سوار
دو سوارێ نامدار
گۆ حەتەم هاتن کەن گرتن
تۆ دۆستی یانی دژمن
ئەمدێ تە بکەن کرتن
حەتەمێ خوە بوویە خوەش
کێشا مسری یێ دەڤ رەش
یێک ل عەردێ کرە لەش
یێک لێ پەلەپەل دچوو
هەوار کو من بەد هەوار
کو کری تەکە سوار
یۆلداشم کوشتن یێکجار
وەختە مبکە بریندار
کافر رێکرنێ چەند سوار
کافر ڕێکرنێ دەه سوار
دەه سوارێ نامدار
گۆ حەتەم هاتن بکەن گرتن
تو گەل مەبوویی دژمن
ئەمدێ تە بکن گرتن
حەتەمێ خوە بوویە خوەش
کێشا مسری یێ دەڤ رەش
نەه ل عەردێ کرییە لەش
یێک لێ پەلەپەل دچوو
هەوار کو من بەد هەوار
کو کری تەکە سوار
یۆلداشم کوشتن یێکجار
وەختە م بکە بریندار
کافر رێ کرنێ چل سوار
چل سوارێ نامدار
گۆ حەتەم هاتن بکەن گرتن

تو گەل مە بوویی دژمن
حەتەم مێرەک زۆرە لۆ
دەستدا شیرێ راوە لۆ
یێک لی پەلەپەل دەڕۆ
هەوار کو من بەد هەوار
چ کری تەکە سوار
یۆلداشم کوشتن یێکجار
وەختە م بکە بریندار
گو سەنەم مالا تە خرا بیت
کەس شەری بۆتە ناکەت
ئەگەر دشێ خۆ هەڕۆ
ئەگەر نەشێ بەر بڕۆ
ئەو عەلییە هەر بوخۆ
کافر وێ ژۆردا تێتن
وەکی کەران دزریت
وەکی سان ژی دلووریت
تو مەندالێ چ کۆڕی
سوارێ هەسپێ دبڕی
تو دگەڕی سەرێ عەلی
ئەو تولا ئەبووجەلی
بزانە عەلی ئەزم
مارەکی هەژدە گەزم
نەبەزیمە و نابەزم
قەساسێ سەرێ وە ئەزم
ئەز مەندالێ لە کۆڕم
سوارێ هەسپێ دبڕم
ئەز پشت ل حەق دخوڕم
لێرە سەران دبڕم
یێک یێ کۆر ویێ بێ پیل
خەبەر دانە یێ ب کین
بلند بوونە یێ ب شین
کافر گورزێ دهەژینیت
چل وچیا لەرزینیت
چشمێ کوربیت نابینیت
ناڤگوهێ حەتەم دادینیت
تەعامێ چاردە سالە
ل زاری کرە تالە

جبرائیل عەردێ خورِی
حەتەم وی دناڤدا فرِی
خالقێ کولل جەبار
بەژنا وی وەکی چنار
تە داویمە سەیێ مرار
کۆر نەکە بینا خیار
تە دبەمە سەرهوستایی
تە دکەمە نال و بزمار
دکمە پێ دوندلی نازدار
یا قەواتا رەحمانی
قۆلێ وی گران بوو
حەفتسەد باطمانی
کرە توپ ملان ئانی
کافر ۆ لەعنەلێ یۆ
لەعنە دێ و باڤێیۆ
یاوە دەس مە نەدیمە
ئەز بو وەرا قەسابم
سەرێ وەرا هاتیمە
تنێ تنێ هاتنێ
حەتا لێ کوشت حزارە
گوهـ بدەنێ بوسولمان
چ شەرِەکی گرانە
شەرێ حەتەم گەل وانە
سەری ل وان فرِاندن
عیار ل وان درِاندن
سەر ئینانە هۆلانی
روح ئینانە جۆلانی
وەکی مامێ حەیدەرە
دەد ئەللاه ئەکبەرە
گوهـ بدەنێ بوسولمان
دبێژن وەرن لاوێ
بەژن سپیندار
دەورەکی لێ وەرینن
هەسپ و چەکا لێ بستینن
گوهـ بدەنێ بوسولمان
تە دی کافران چ کرن
حەتەم ل ناڤ رما ئاسێ کرن

سەرێ حەتەمژێ کرن
کافرەک هەبوو ناڤ تەتەر
ئەوان دگۆتنێ تەتەرخان
هەسپێ خو داژۆت چار نال
چل و چیا ب نەواز
ئەوی بوویە مزگین خاز
گۆشا هەم سەرێ عەلی بۆتەهات
خزینێ شاه و پادشاه
کلید پێڤە هلکێشان
رێکرنە فەقیر و دەروێشان
* * * *
رۆژەک رۆژا ئەیینی
هەسپ چۆیە خودان مایە
رۆژەک رۆژا ئەیینی
ئیمام وێ بانگ هلتینی
دبێژیت یەقین حەتەم نەمایە
ئیمام سووند دخوت یاسینێ
ب سوورەتێ سوبحانی

دگریت خوینێ
هەسپێ حەتەم سەرکێشە
ئیمام پێ بوو دەروێشە
ئیجا چوویە ئۆبە ئۆب
دینا خودایێ چەند مەیتەک
کەتینە کۆرێ
جەندەکێ حەتەم سپی یە
وەکی جاوی یە
نوور قوبە لێ رابوویە
سلاڤەک سەردا کری
راکردا بەر سمبێلە
بێن کری تەرزی گولە
گۆ مامۆ دوەعدێ نیرۆ
مخوە ئینا شوینا تۆ
زارم حشک بوو ل تینان
ملم شل بوو ل بەر برینان
ئەز ماقوول بووم غەزایێ
کافر زۆر بوون بریا نایێ

ب سێ جوزیێ قورئانێ
هنگی دێمە مەدینێ
حەتا زەنگیا دندلێ

رۆژەکی حەتانی ئێڤارێ
جەندەکی حەتەم دانی سەر
پشتا دوندلێ

دبینا مەسکەنێ دێوان
گۆ هاتم هاتم هاتم
کۆڕێ میرێ زەنگوو باتم
بۆ دیتنا شاه هاتم
خەبەر من بهیست کەلۆ
بابم گۆتە من بڕۆ
گۆ ئەو راستە دەرەو نینە
ئەم دێ بێنە سلاوکار
کۆمێ زێڕان بکەن بار
گۆ راستە درەو نینە
م کیژا خوە پێ دایە
ئەز خەزوورم «نکمە» زاڤا
ئیمام وێ چوبوو دەردا
سبە خێرەک دایە سەردا
ئۆدەحەمووحشک بوون دحالێ
خەوەدا
شاه تنێ گەل خەبەردا
پەیایۆ تو ل کیندەرێ
ب سیلاحێ چەپەرێ
گو شاهم هاتم هاتم
کۆڕێ میرێ زەنگوو باتم
بۆ دیتنا تە هاتم
خەبەر من بهیست کەلۆ
بابم گۆتە من بڕۆ
گو ئەو راستە درەو نینە
ئەمدێ بێنە سلاوکار
کۆمێ زێران بکەنە بار
گۆ راستە درەو نینە
م کیژا خوە پێ دایە
ئەز خەزوورم «نکمە» زاڤا
گۆشاهمئەزئیتیمەکەقەناسم
سەرێ عەلی نیاسم
ئیتیمەکە دمل بووم
رۆژەکێ ژی وە لێ هات
ئۆردی یا محەمەدی یان
ل سەر مە داهات
حەفت سالا ئەزئێخسیری یێ دا

گرتمە برمە
حەفت سالا م مەیتەری یا
دندلی کریە
چوو غەدار وێ دبەزن
بۆ سەری حەتەم لەزن
سەرێ وی دەردا هاتێ
سەرێ وی دگەل مامێ خەبەردا
گۆ مامو وەعدی نیڤڕۆ
مخوە ئینا شوینا تۆ
زارم حشک بوو ل تینان
ملم شل بوو ل بەر برینان
ئەزماقوول بووم‌ل خەزایێ
کافر زۆربوون بریان نایێ
گۆ شاهم ئەڤا قەت سەری
عەلی نینە
گاڤانەکی ب لۆخینە
شڤانە پەز چێرینە
عەلی یێکی تەمەنێ منە
قەد و قامەتێ منە
هەر بخۆ وەکو منە
رێدینە بینا منە
«نکمە» رابوو هلستە
خەنجەر هەژدە بهۆستە
وێ پشت ئیمام راوەستا
م نەگۆ تو مێڤانی
خەبەر ددەی نەزانی
روحێ تە دکێشم جانی
گوه بدەنێ بوسولمان
تە دی ئیمام چ کر
سەری د پاغەلا خوە کر
مستەک داینا زێرچەنێ
سەر بینا گولێ هەڤدەرەنگ
هول کرن کوشک و سەنەم
کافر ۆ لەعنە لێ بۆ
لەعنەل دێ و باڤێ یۆ
گۆ وەدەس من نەدیمە
ئەز بۆ وەرا قەسابم

سەرێ وەرا هاتیمە
گوه بدەنێ بوسولمان
تە دی ئیمام چ کر
زولفەقار وێ کیشایە
یێکجار ئۆدە بڕییە
هەر تەرفدا هاتە خار
گرمە گرمێ سواران
تینی هەرچار کناران
سەری ل وان فڕاندن
※عیار ل وان دڕاندن
هنگی مامێ حەیدەرە
ددە ئەللاه ئەکبەرە
روح ئینانە جۆلانی
سەر ئینانە هۆلانی
دوندلێ وێ بهیستی
پێ خوە کرە ※فرتۆنە
حەفت زنجیر قەتاندنە
حەفت دەرکە ئشکێناندنە
چۆک دانانە بەر کەلۆ
راکردا سەر پشتا خۆ
یا ئەللاه ب ئیزنی تۆ
هەر نا کۆمەکان دچۆ

* * * *

وەکی خەزەلێ بهاران
وەدچنە بنێ داران
هند کوشتنە مراران
وەکی خەزەلێ پاییزان
وەدچنە بنێ گووزان
هند کوشتنە دین سزان
جبرائیل وێ بحەشتێ
دکە سەیران و گەشتێ
دبێژی هیڤی یا من عەورێ
رەشە تاری
هوور بارانەک لێ باری
ئاڤ خوون پێکڤە ددەنە
رکێفا شەنگە سواری

زێدی من... کۆکە

مامۆستا خالەمین

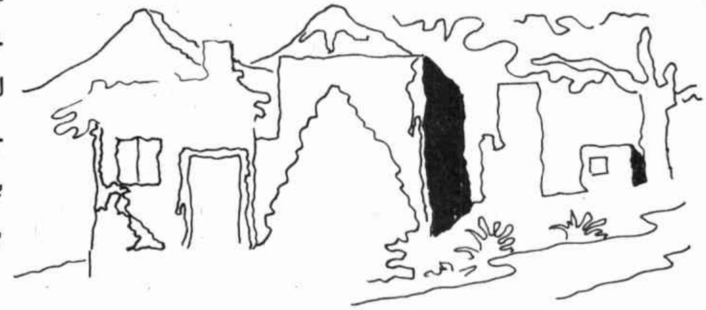

کۆکە: لە ناوچەی بۆکانەو لە چەند کیلۆمیتری ئەو شارە هەڵکەوتووە.
ئاوایی یەکانی قەرەڵێ ، چوار دیوار و دەروێشان دەوریان داوە .
گردەبۆر شاخی پێش بارماغ و بستووی خڕی سوورەقانگ وچۆمی قوڵەبۆز سنووری ئەم ئاوایی یە دیاری دەکەن .

قوڵەبۆز ئەو چۆمەیە کە حاجی کاکە رەحمانی شاریکەند پەنجا ساڵ لەمەوبەر گوتوویە .

هەتا گاڕان لە (یەڵتر)دا دەکا مۆز
هەتا جاری دەبێ ئاوی قوڵە بۆز
هەتا سەقزی بەقەڵپووز ئێژێ قەڵپۆز
لە باخەڵتا بێ دایم دڵبەری قۆز

ئەگەرچی من لە تەمەنی پێنج یا شەش ساڵیدا لەم دێیە رۆیوم بەڵام ئێستاش کە نێوی کۆکە دەبیسم مچوڕکی خۆشیم بە لەشدا دێ. خۆشەویستی وەتەن لە ئیمانەوە. بۆیە لەم دوایانەدا چووم و کۆکەم دیتەوە ودڵ و دیدەم پێی روون بۆوە و ئەو بەستە شیعرەشم بۆ نووسی :

کۆکە ئەی کۆکە و ئەی نیشتمانم
خۆشەویستر لە هەناو و گیانم
کۆکە ئەی جێگەی لەدایک بوونم
کۆکە ئەی مایەی بیری روونم
کۆکە جێت لێ نەبێ وەک بەهەشتی
لە حەوت دەرکە بە دوورو هەشتی
کۆکە هەرتۆی بە تەنێ بەرکۆژە* ؟
خاکی کوردانم هەمووی بێ بۆژە*
کوردستان هێزی هەناوو دڵمە
کێو و دەشت و دەری ئاوو گڵمە
«چوار دیوار» و «قەرەڵێت» جێرانە
هەم «قزڵ گوممەت» و «دەروێشانە»
«کانیە سەرداری» تۆ ئاوی جوانە
ئاوی سەرداری هەموو کانیانە
«کانیە زێڕینەتە» ئاوی ژینە
«گردەبۆر» و «تەپی بۆزان» شینە

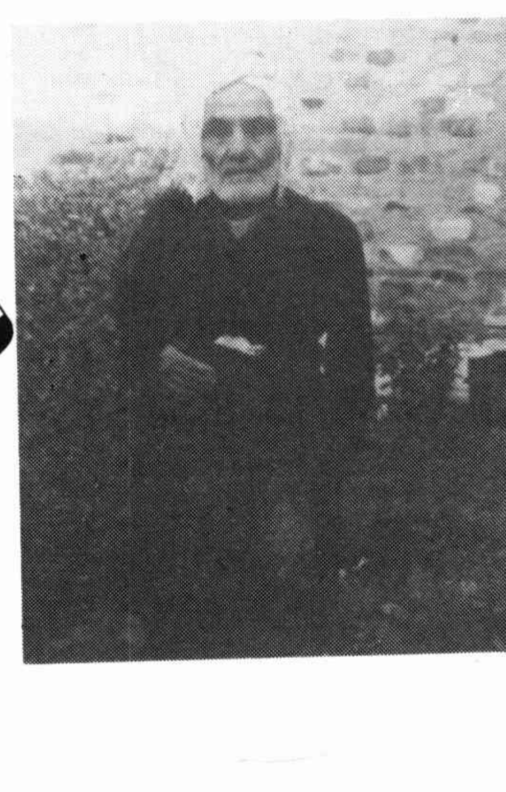

مـن وەبیـرمدێ کـرا جـەنگـەڵ وباغ
چرو هەڵدێری زەوی پێش «بـارمـاغ»
«کۆلکە رەش» مووچە درۆزنـەت مـاوە
وەکـوو جاران «قولەبۆز» پڕ ئـاوە
«حاجی دەروێش بەگە» چاکی بەشەمە
گـۆڕی هەر لاتـە بـرام «کاکە حـەمە»
تـۆ ببووری لـە هەموان ئەی خوایـە
هـەرچی گۆرسانی لـە کـۆکـە یدایـە
کـۆکـە پێیان ئـەوتـی شیـرازی
بـۆمـە مـانـانـی جێگـەی شـانـازی
«حـاجی بـاپیـر» و «حەقیقی» و «کۆکی»
خـاڵـەمینیش بلـێ یـخ دالـۆکـی
ئێستـە جێی وانـە بـوێژت کێنـە
چ لە گـۆڕایـە بفـەرمـوو....بێنـە
داخـەکـەم ئێستێ ئەوانەی دەگەنێ
بە دوو پۆند خۆ دەفرۆشێ ودەگەنێ
چ سیـاسی چ بـەرەی عیـرفـانـە
خڕی بـۆ پـارەیـە بـۆ گیـرفـانـە
تـۆ بلێی بـۆمـە پەیابێ مەردێک
تۆ بلێی هەستی لەنێو کورد کوردێک
بلێ من کوردم و هەر کوردم ئەوێ
بەرجی ئەو مافە هەچی بێ نەمەوێ
تۆ بلێی یەگدری کـوشتـن بەسکـەن
تو بلێی گوێ بەقسەی هیچ کەس کەن
تو بلێی تۆرەمە گیرخا قـەڵـەمێ
بەروبووی هی قەڵەمی بکا هەڵەمێ
خالێ خۆم هەرچی لەپێش نووسرابێ
دەبێ هەرچۆنی قەڵەم لێی دابـێ
ناهومید نین لە بەزەت ئەی خوایـە
هەمی ئێستاکە هەمی لـە دوایـە
کۆکە گیان رۆیم و جا ماڵ ئـاوا
رەبی تا هەی لە جیهان بی ئاوا

کۆکە: بە قەولی کابرایەک کـە گوتوویەتی کۆکە شیرازی کوردەواری یە و چوار شاعیری لێوەدەر کەوتوون .

یەکەم: شاعیری بەناوبانگ مەلا مارف کۆکەیی کە سەردەمێک مەلای بابم بووە و کەمکەس هەیە نەیناسێ .

دووهەم: **حاجی باپیرئاغای شێخ ئاغایی** کە شێعرەکانی ئەو دەبێ لەماموستا حەقیقی وەربگرین کە مامی بووە .

سێهەم: **کاکەباسی حەقیقی** کەشاعیرێکی بەرز وسەری کەیف وبڕێک لە من بە تەمەنترە .

چوارەم: قرپۆک وپاشەرۆکی هەموان **بۆخۆم خاڵەمین .**

ئەو سەردەمە کە من لەچاخی شلکی و ساوایی دا لە کۆکە ژیاوم دوو کارەساتی دڵتەزێن روویداوە، کە بەلای من گێڕانەوەی ئەم رووداوە پڕ سفتێ* و سوێ یانە بەهرە و کەڵکی ببێ بۆ ئەوە کە بەشکوو هێندێک پەندی لێوەربگرین .

یەکەم: هاتنی رووسی تەزار بۆئێران بەتایبەتی مەڵبەندی کوردستان لەجەنگی یەکەمی جیهانیدا (ساڵی ١٣٣٢ی کۆچی) کە بەوێران بوون وکوشت وکوشتار و قەڵاچۆی وڵات تەواو بوو. هەرچەند بەرواڵـەت دەوڵەت بوو بەڵام سەد خۆزگە بەبنیادەم خۆرەکانی جەنگەڵ .

هەڵبڕ هەڵبڕیان وەخەڵک خست ودەستیان بە کوشتار و قەڵاچۆ کرد بۆ وێنە، ئیندرقاش، قومقەلا، سابلاغ و چەند جێیەکی تر کە عەلی بەگی حاجیالی کەند (هەیدەری) بە بۆنەی ئەم کارەساتە ئەو شیعرانەی گوتوون کە هێندێکم لەبیر ماون .

لەو دەمە تاقم لەدیداری عەزیزانی وەتەن
دایمە جووتم لەگەڵ غم هەمدەمی حوزن ومیحەن
حوببی تۆدینی منە ئایینی من،ئیمانی من
یادوفکری ئاووخاکت شوغڵ وویردی من وەتەن

حەیفە وابێ قوتبە قیبلەت بی سەفا
باغی سەفا

سەیرە وابێ سەیرە پرد و گۆلەکەی
قازی حەسەن

مینبەر ومزگەوتی سوور وحوجرەکان و
حەوشەکەی

بوو بە مەیخانەوتەویلە مەعبەدی
عەبدی وەتەن

جێی مەلاکان وئیمام و مەدرەسە و
نەشری علووم

پاکی جێ دەستەی قوشوون وپاکی جێی
وەعزی قەشەن

حەشرە واوەیلایە ئەورۆ، کەربەلایە
شاری مە

کوشتنە، تالانە، یەخسیرە، گەوادێن
و دەبەن

دڵبەرانت بوونە یەخسیر چوونەقەفقاز
و سەبیر

رەنجی موسلیم بێ حیسابە، رەحمەتێ
یا موستەفا

زوڵمی کافر بێ ژمارە غەززەبی یا
زوڵمینەن

دووەم: گرانی! گرانی بۆچی هات؟

گوتم: رووسەکان ساڵی ١٣٣٢ی کۆچی قەدەمی ناپیرۆزیان ناولات، کوشت وبڕیان دەستی پێکرد و جەزرەبەی خەڵکیان دا. جووت بەندەکان نەیاندەوێرا لەدێ وەدەر بکەون شێوەردبڕین وداچاندن پەکی کەوت زەوی هەموو بوونەوە بوورە وبەیار. گرانی لە حیسێب بەدەر هێرشی هێنا سەر گیانی کورد و کوردستان. ماڵ هەر نەبوو مێوان لەوەندیشی کرد !!.

لەماوەی نیزیک بە دوو مانگ باری گەنم لە دوو تمەنەوە گەیشتە سەدتمەن و هیچ شتێک بایەخی نەما. مەڕ بەدوو تمەن. مانگا بە پێنج تمەن ئەویش کەس نەیدەکڕی. جا سەت تمەن چۆن پەیدا بێ تا بارێکی گەنم پێ بکڕێ؟!.

خەڵک دەستی کرد بە سواڵ و وەدەر کەوتن لەو دێ بۆ ئەو دێ. باشم وەبیر دێ کە تاق وجووت دەهاتن بەرگیان هەموو رندۆڵ* ولەشیان ئێسک و پێست بوو. دەتگوت وێنەی یەسک بەندی لەشن .

پیاوەتی هیچ، بەزەییش هەر نەمابوو. گێڕایانەوە لە ئێوارەیەکی لای رۆژپەڕدا، ژن وپیاوێک کە منداڵێکیشیان پێدەبێ دێن لە قەراغ دێ دەچنە خانووە چۆلێکەوە. سبەینی کە وەدەر دەکەون بۆ سواڵ منداڵەکەیان پێ نیە. خەڵک لێیان دڕدونگ دەبن ودەچنە پێش دەپرسن :

" ـ کوا منداڵەکەی دوێنێ ؟

"ـ ئێمە هیچ منداڵمان پێ نەبوو..

بەکورتی دەچنە خانووەکەودەبینن ئەوە کەللە سەر وورگ وریخۆڵەی منداڵەکە کەوتووە و دیارە خوراوە ...

سەرت نەیەشێنم ئەگەر رووداوەکانی ئەوساڵە بگێڕمەوە ـ هەر لە دەیان یەک ـ کتێبێکی هەزار لاپەڕەیی پێ دەوێ. جا هەتا خوێنت خرا نەبووە رووپەرەکە وەربگێڕین بەڵام با ئەوەندەش بڵێم لە تەواوی کاتی گرانیدا کە نیزیک بە دوو ساڵی خایاند و هەزاران لاوی شلک وکچی چاومەستی لەناخی زەوی وخاکی رەش ئاخنی چەندین عەمباری چوارهەزار وشەش هەزار و حەوت هەزار تەغاری لەنێو کوردەواری هەبوو کە بەتەمای گرانتر بوون نەدران بەکەس .

جا نزامان لە خوای مەزن هەر ئەوە بێ کە زەوی بداتە دەست کەسێک کە بەزەیی بە خەڵکدا بێ و کارەساتەکە جارێکی دیکە، جارێکی دیکە بە چاو نەبینینەوە .

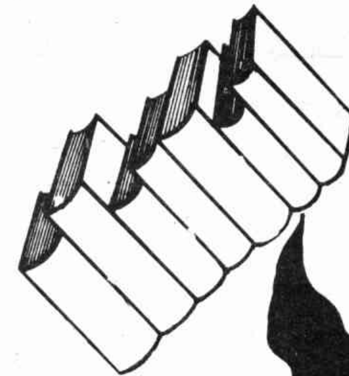

بەیت ١

روانینی نوێ

ئەحمەد بەحری

کاتێک باسی بەیت دێتە گۆڕ، خێرا دیمەنی کوردێکی سەروڕووخۆش ، لەنێوەچوو* ڕەزاسووک و دڵتەڕی دێهاتیت بە زەیندا دێ، کە پێچی هێناوەتە سەر برۆیان . دەستێکی لە بنانگوێ ناوە و بە ئەوی دیکە تەسبێحە سەد دەنکەکەی هەڵدەخلێنێ. دەنگی لێ هەڵێناوە ولە چەشنی خاسەکەوی سەر دوند سۆزی دەروونی لەکوڵێ، دەکاتە پشکۆی وشە و بە لێزمە* دەیداتە دەر. زۆر وەستایانە ئەو وشانە دەکاتە ڕستە، ڕستەکان دەکاتە ملوانکە، ملوانکە دەخاتە ئەستۆی گڕاوی* . گۆمیلکەی فرمێسکی چاوی گراوی کەلاو دەکا، بە لوزەوە* وبە ڕوومەتیدا شۆڕ دەکاتەوە نێوقوڵکی گەردنی دەیکا بە هەتوان*، دەینێتە سەر برینی خەنجەر . بە شارەزایی یەکی کەموێنە دڵی سووتاووبرژاو، زوڵمو زۆری ،تالان وبڕۆ، ئازایی مێرازایانە، جوانی جوان چاک ،لەخۆ بردوویی لەخۆ بوێر، ورشەی زرێ ومەتاڵ مەکۆی ئەوین ، دەستی بە خوێنی زاڵم، بەرۆکی دادڕاو، تەنانەت گەرمی فرمێسک وکزەی دەروون دینێتەوە بەرچاوی گوێگر. بۆ ئەوەی بێڵێ پێ بزانێ، سواری باڵی خەیاڵی دەکا و بۆماوەیەک بەرەوپاشی دەباتەوە. تایبەتمەندی — یەکانی ژیانی کوردەواری لەپێش دادەنێ. لە ئاوات و ئارەزووەکان دەدوێ، ڕووداوە دڵتەزێنەکان دەژێنێتەوە. ژیانی باب و باپیران دەکاتە هەوێن ئەسکوێ لەمەنجەڵی مێژوو هەڵدەدا . چۆرێک لە ڕۆژە تاڵ وشەوە ڕەشەکانی بن و بنەچەکە هەڵدێنجێ ، وەک ئاوە ساردەکەی بەربناری قەندیل وسپی ڕێز بەگەرووی گوێگریدا دەکا وهۆگرتری دەکا .

ئەو بەیتەی کە ئێمە ئەورۆ بە یەکێک لە گرینگترین قوڵەکانی ئەدەبی فۆلکلۆری نەتەوەکەمانی دەناسین دەبێ چۆن خوڵقابێ؟ کام پێویستی بۆتە هان دەری ئەو خوڵقانە؟ ئایا هەر بەیتە دەسکردی شارەزا و لێزانێکە؟ ئایا بەیت تایبەتی قۆناغی دەرەبەگا — یەتی بووە؟ ئایا بەیت هەر لەخزمەت دەرەبەگان دا بووە یا لەخزمەت هەموو چین وتوێژەکانی کوردەواریدا ئایا ئەو بەیتانە بەبێ کەموزیادی گەیشتوونەدەستی ئێمە؟ گرینگەتی وبایەخی بەیت لە ئەدەبەکەماندا تا چ ڕادەیەکە؟ دەتوانین چیان لێ وەدەست بێنین ؟ بۆ زۆربەی بەیتەکان " تراژێدی"ن ؟ ئێمەی هۆگر ولایەنگری بەیت دەمانەوێ بڵێین چی ؟ وێدەچێ ئەو پرسیارانە و دەیان پرسیاری دیکە، بە

مێشکی زۆران دا رابرن و دوای وەلام نەکەوتنیـــان لەو سەردەمەدا، گـەلـێ مەترسی بەدواوەیە. مەترسی لەپێش چاوکەوتن، مەترسی لەبیر چوونەوە وفەوتان .

بێگومان بەرەکانی داهاتوو پتر قەدری بەیت دەگرن و دەزانن چی لـێ بکـەن . ئەلبەتە ئەگـەر ئـەو گەواهیراتە عەنتیکانەیان بەدەست بگا.ئەوەش دەگەڕ — ێتەوە سەرحەول وتێکۆشانی ئیمرۆی ئێمە. نابێ خۆمـان بەوە دڵخۆش بکەین کە دواڕۆژ حەولی بۆ دەدەن و مەترسی فەوتان لەگۆڕێ دا نابێ ! لەبیرمان نەچێ پاش بەهاری بە هەڵاڵـە و گوڵە مێلاقە و بەیبوون خەملاو وهاوینی پڕ پیت و بەرەکەت و فەرعانی، قەوسی پایز وشکست وبەستی زستان بەڕێوەیە. دەبێ دەست وبرد بکەین .

گۆرانی بەیت دەبێ لە زەمانێکی یەکجار زووە دەستی پێ کردبێ. لەو دەمەوە کە بەربەرەکانی دەستی پێ کراوە لەو دەمەوە کەژن کۆڵەکەی ماڵ بوو، هێزی بوو، دەستی دەڕۆیی، پیاو بە قسەی وی هەڵدەستا وروودەنیشت* . لەو دەمەوە کە چادروچیغ ئاوریان تێبەردرا، ماڵ و منداڵ ومەڕوماڵات بەتاڵان چوو. لەودەمەوە کەخێڵەکان پیاوی ئازای تاڵان گێڕەوەیان بەخۆوە دی. لەو دەمەوە، کە بایەخ بۆ ئەزمـــوون داندرا. لەو دەمەوە کە کورد هەستی بەوە کرد کە پێویستە رووداوە تاڵ و سوێرەکانی نێو کۆمەڵی بپارێزێ. لەو دەمەوە کە پەنای بردە بەر لەبەر کردن ولە زەیندا راگرتنی رووداوەکان . لەو دەمەوە کە بۆ هاسان لەبەرکردنیان کێش وقافیەی دانێ وهەوای بۆ ساز کردن .

رەوان ناس لەسەر ئەو باوەڕەن ئەگەر کەسێک بارستی دەردێکی گەورە یا غەمێکی گرانی لەسەر دڵ بێ بێتوو بۆی بگونجێ پرێسکە بکاتەوە و کوڵی خۆی هەڵڕێژێ، هەست بە لەش سووکی و ئاسوودەیی دەکا. ئەو بابەتە لە خوڵقانی بەیتدا شوێنێکی یەکجار گرینگی بووە . ئەوانەی کەمتاکورتێک لە مێژووی گەلەکەمان ئاگادارن دەزانن کە کوردستان لەنێو ئیمپراتوری یەکانی رۆم و ئێران و لەو دوایانەشدا لەنێو عوسمانی وئێران و دراوسێکانی دیکەدا وەک کەوڵی حەوت برایان لەبەر یەک کێشراوەتەوە ! نێزەو مەتاڵ بەدەست، شمشیر لە قەد، قەرەبینا و رەشۆک لەشان ژیانیان بەدانیشتوانی تاڵ کردووە ! قەتیان رووی خۆشی بەخۆوە نەدیوە!ئاوارە و پەڕیوە بوون ! هۆزەکان لەجێی خۆیان هەڵقەندراون تاڵان کراون ! مێگەلە مەڕیان راماڵ دراوە ! زۆر کارەساتی دڵتەزین و دوور لە مرۆوەتی یان بەسەر هاتووە! زۆرجار بەرەنگاری دوژمن بوون. قارەمانانە سەریان ناوەتەوە. ئەو بابەتانە هەوێنی زۆربەی بەیتەکانن . هەروەها مەسەلەی ژن، ژنی کورد سەرەڕای بەشداربوون لە دەرد ورەنجی کۆمەڵەکەی زۆر چەرمەسەری پڕ مەترسیش بۆتە سەرباری دەردی! هێز و توانای لەدەست داوە ! بۆتە دیل و بەردەستی پیاو! تەنانەت مافی هەڵبژاردنی هاوسەریشی لێ ستێنراوە !بەچاوی سووکەوە روانیویانەتێ ! تەگبیری پێ کراوە و بە قسەی نەکراوە ! بە تاڵانیان بردووە ! خوێنیان پێ کوژاندوتەوە ! گاڵتەیان بەژیانی کردووە! باب و برای لەپێش چاو لەخوێن وەردراوە! دڵی ناسک بووە، بەباللۆرە وحەیران و لاوک کوڵی خۆی هەڵڕشتووەو سوکنایی خستۆتە جەستەی خەستەی. ئەو بابەتانەش لە

بەیتدا دیارن، دەتوانین بەجوانی شوێنیان بگێرین لێرەدا نابێ تێک هەڵچوونی هۆزەکان لەگەڵ یەکدی و هەل ومەرجی قۆناغی دەرەبەگایەتی وەبەرچاو نەگرین. دیارە ئەو دوو مەبەستەش شوێنی گرینگی لەسەر خولقانی بەیتداناوە سەرجەم دەتوانین بڵێین ژیانی رابردووی کوردەواری وەک تراژدی دەچێ! هەر بۆیە زۆربەی بەیتەکان تراژدین . گوێ بۆ هەر بەیتێک هەڵدەخەین بارستی ژیانێکی پڕدەرد ومەینەت بەتەواوی هێزەوە هەست پێ دەکەین وکۆنەبرینمان وەسۆ دێنەوە .

هەوینی بەیتەکان لە رووداوی راستەوە هەڵێنجراون سۆز،ناڵە،شکست ،سەرکەوتن قارەمانەتی ، دەردوغەم، گریان وشادی نێوبەیتەکان لەگەڵ هی ئیمڕۆ فەرقێکی وای نەکردووە. گوێگر هەناسە وهەنیسک ، خورپەو خورتە، کزە وبۆسۆ، نرکە و نەهرە، تەنانەت ویزەی تیر و وشەی شیر هەست پێ دەکا.هۆی پەرەسەندن و لەدڵی خەڵکدا جێ خۆش کردنی بەیت هەر ئەو مەبەستەیە. گوێگر لەخۆشی و ناخۆشی قارەمانانی بەیتدا بەشدارە ودەزانێ دەڵێن چی وچیان دەوێ .

روون وئاشکرایە کە هیچ بەیتێک بەساغی نەگەیوەتە دەستی ئێمە ،ئەوەش دەتوانێ چەند هۆی هەبێ.

یەکەمیان ئەوەیە کە بەیت بێژ وانەبووە کە بەیتێک بەتەواوی مانا لەبەر بکا وچی بیستووە فێری بێ وبێ کەموزیاد بیگێڕێتەوە. بەڵکە تەنیا نێوەرۆکی بەیتەکەی لە زەیندا راگرتووە. ئەگەر زۆر شارەزا بووبێ تەنانەت قافیەشی گۆڕیوە. بیر وڕا و بۆچوونی خۆی نێوئاخن کردووە هەربۆیە لە بەیتی کۆندا کەرەسەی نوێ وەبەر چاو دێ. بووێنە زۆربەی بەیت بێژان تفەنگی بە چەتاڵ وەشانی سیامەند دەخەن! کەچی بەپێی نێوەرۆک و هەل ومەرجی بەیتەکە، دەبێ سیامەند خاوەنی تیر وکەوان بووبێ خووخدە ورادەی تێگەیشتنی بەیت بێژ لە دوورەوە بە بەیتەوە دیارە.

بەیت بێژی دڵتەڕوجوان پەرست لە هەر جێیەک کە گەیوەتە باسی یار، ناسک خەیاڵی گەیاندۆتە ئەوپەڕی خۆی. "مەحمەڵ"ی بەیت بێژ حەیران بەو چەشنە دەڕازێنێتەوە :

" دەڵێم کاکە چەند خۆشە لەسەری سەفینێ ، کەپرێکی لەبۆ بەژنی باریک وئەوێ نازدار حەیرانێ دروست کەم، دیواری شووشە بێ ،هەڵاشی گوڵە وەنەوشە بێ، ئالووداری لە گوڵی دەسوورە گوڵێ بێ، کاریتە و کۆڵەکەی رەشە رێحانە بێ، گڵەبانی خەنە بێ ، دەرکە وپەنجەرەی لە داری بێ، دار مەوتەنێ، نارنج دەکەم بەخاسەرەنگی، هەموو شەوونیوەشەوان شیبای شەماڵ لێی دەدا ، بۆن وبەرامی دەڕوا بۆسەر ماڵەجیرانان."

یا "دەروێش رەحمانی حەمە شێت " لەقەتارەدا ئاوا هەستی دەردەبڕێ :

" بریا کلێک بام کلە
سوبحانێ
پوختەیان کردبام لەکن
لوقمانێ
نازدار بەپەنجەی مبارەکی
کیشابامی دەگۆشەی
چاوەکانی
لەوێشی ببامە فرمێسک
هاتبامەخوار بەپەرێشانی
فەسڵی بای شەماڵ لێی دا
پساندی یەخەی کەتانێ
ئەرێ خۆزێ ئەوێ جارێ
لەسەر سینگەکەی ببام بە
حەوز وکانی
هەچ نەخۆشێک هاتبا سەرم
بە دەردێکی گرانێ
هەڵی کێشابام قەترەیەک
بە ئیستیکانێ
بەرەزای خودای ببام بە
دەرمانێ ."

سەید موحەممەد سەمەدی

دۆستی سروە

بەر لە هەموو شتێک بەلازمی دەزانم کە یادێکی بەخێر لە مامۆستای پایە بەرزی ئەدەبیاتی کوردی، مامۆستا هێمن بکەم چون پێم‌وایە ئەگەر لە سروەدا شتێک بنووسین یا بلێین دەبێتە بۆ ئەمەگی ئەگەر لەو هۆنەرە پایەبەرزە یاد نەکرێ یاخوا ڕووحی شاد بێ . لە پاشان ڕێزوسلاوی خۆم پێشکەش بە هەموو کاربەدەستانی ئینتیشاراتی سەلاحەدینی ئەیووبی وهەموو خوێنەران و هۆگرانی سروە دەکەم. هیوادارم سەرکەوتوو بن وئەو گۆوارە ساوایە لە ئەسەر حەول وتێکوشان و هاوکاری هەموو لایەک ، رۆژیک بۆ گەلەکەمان ببێتە داری بەری .

ئەمن ناوم سەیدموحەممەد شۆرەتم سەمەدی کوڕی سەید مستەفا ولە ڕۆژی سێ شەممۆ چوارەمی مانگی ڕەزبەر (مهر)ی سالّی ١٣٢٩ هەتاوی لە گەڕەکی وێنەتان(پشت ئیدارەی دوخانیات)ی مەها ـ باد چاوم بەدنیا هەلّێناوە. بنەمالّەی ئێمە لە تایفەی شێخەلئیسلامین کە دەچنەوە سەر خودالێخۆشبوو مەلا جامی و لە چەند پشت دوورتر دەگەنەوە سەر پیر خدر شاهۆیی ولەوبارەوە شەجەرە نامەی موەسسەق بەدەستەوە، هەیە.

خوێندنی سەرەتاییم لە مەهاباد دەست پێکرد و لە جۆزەردانی سالّی ١٣٥٠ی هەتاوی خوێندنی ناوەندیم لە ڕشتەی تەبیعی دا دوایی پێ هێنا . ماوەی دوو سالّ لە شارەکانی: ورمێ، خانێ سەقز،مەراغە و مەهاباد خەریکی خزمەتی سەربازی بووم ولە سالّی ١٣٥٢ی ، هەتاوی لە ئامووزیش و پەروەریشی مەهاباد دامەزرام بە شکلّی موکاتەبەیی دەستم بە خوێندنی رشتەی حقووق کرد ،بەلاّم لەدوای ماوەیەک بە چەند هۆ، وازم لە درێژەپێدان بە خوێندنی ئەو رشتەیە هێنا وبەجێم هێشت دوای تێپەڕبوونی ماوەیەک ئەمجار هەر لە تەریقی موکاتیبەوە دەستم کرد بە خوێندنی رشتەی زمان و ئەدەبیاتی ئینگلیسی کە مەسەلەیەکی یەکجار زۆر، مەوریدی عەلاقەی منەوەدەتوانم بلێم کەهەرگیز لە خوێندن و کارلەسەرکردنی ئەو زمانە نە تێر دەبم نە ماندوو. لە ماوەی کار کردنم لە ئیدارەی فەرهەنگی مەهاباد تا ئەورۆ ئەو شوغلّ و مەسئوولی یەتانەم بووە:

دەفتەرداری،مەسئوولی دەبیرخانەی ئیدارە،یاریدەدەری سەرۆکی ئیدارە،کەفا ـ

لەتی ئیدارە، بەرپرسی دەبیرستان،تەدریس،بەرپرسی دانیشسەرای تەربیەت موعەللیمی مەهاباد. وەهەر ئێستا بەرپرسی مەدرەسەی ڕاهنمایی شەهید باهونەری مەهابادم کە بە شێوەی " شبانەروزی"ئەو مەدرەسەیە بەڕێوە دەچێ.

تێکوشانی فەرهەنگی خۆم لەساڵی ۱۳۵۳ی هەتاوی را دەست پێکرد،وباش لەبیرمە کە هەوەڵین کارم، لێکۆڵینەوەیەک بوو لەسەر کتێبی " پیدایش انسان و آغاز شهرنشینی" نووسراوی دوکتۆر یوسف فەزایی. ئەو لێکۆڵینەوەیەم لە لاپەڕەی " نقد وبررسی کتاب " ڕۆژنامەی ڕەستاخیزدا چاپ کرا. ئەوجار لەگەڵ گۆواری (هوخت"مجەلەی زەردوشتیانی ئێرانی) هاوکاری نێزیکم هەبووە ولەسەر مەسەلە کۆمەڵایەتی یەکان شتم بۆ دەنووسین و لەو گۆوارەدا، بڵاو دەبوونەوە.

زۆرتر زەوق وعەلاقەم لەسەر تاریخە ولەڕشتەی تاریخیشدا زۆرتر دڵم بۆ تاریخی کوردستان لێدەدا و پێم خۆشە لەو بارەوە ئەگەر خزمەتێکم لەدەست بێ بیکەم. کۆمەڵ ناسی وزمان ناسی دوو ڕشتەی دیکەن کە جار و بار لەوانیشدا موتالایەکی دەکەم.

ئەو کارانەی کە تا ئێستا کردوومن بەتەفکیک هەرکام لەگەڵ یەک دوو دێر ناساندن بەعەرزوو دەگەیەنم:

الف) بەزمانی کوردی:

۱- کۆمارە کوردیەکی ساڵی ۱۹۴۶ی زایینی(وەرگێڕان)

ئەم کتێبە لە لایەن ویلیام ئیگلتن جونیرەوە، نووسراوە کە لەساڵی ۱۹۶۳ای زایینی دا لە لایەن بەشی ئینتیشاراتی دانیشگای ئاکسفۆڕدەوە چاپ کراوە. دەتوانم بڵێم کەجامیع ترین نووسراوە لەبابەت ڕووداوە-کانی ساڵی ۱۳۲۴ای هەتاوی مەهابادە کە زۆر بەداخەوە شێوەی چاپ ونەوعی کاغەز و جڵدی مەتنە کوردی یەکەی زۆر خراپە. بە نەزەری خۆم لازمە کە لەسەرڕا جارێکی دیکە بە ئەو تەرجەمەیەدا بێمەوە، چاکی کەمەوە، جوملەبەندی یەکەی بێنمەوە حاڵ، حوروف چینێکی باش بکرێ ولە کاغەزی چاک چاپ بکرێتەوە.

۲- ژێ.کاف چ بوو؟

وت وویژ لەگەڵ جەنابی مەلا قادری مودەڕریسی یەکێک لە بناغەدانەرەکانی کۆمەڵەی ژی.کاف کە بەختەوەرانە ئێستاش هەر لەحالی حەیاتدایە لەکتێبی " نیشتمان" کە مامۆستا جەمال نەبەز لە ئورووپا بڵاوی کردۆتەوە و باسێکی موفەسسەلی لەبابەت کۆمەڵەی ژێ کاف و گۆواری نیشتمان ئۆرگانی ئەو کۆمەڵەیە، نووسیوی وچاپی کردووە ئیشارەی بەم ریسالە چووکەی ژێ.کاف چ بوو؟ کردووە و وای نیشان داوە کە شتێکی بێ کەڵک نەبووە. لەنێو خۆمان کە بڵاو بۆوە زۆری هەڵلا لێ پەیدا بوو، هەر بۆیە ئەمن سەرلەنوێ چوومەوە خزمەت جەنابی مەلا قادر وهەموو ئینتیقادەکانم پێ ڕاگەیاند. ئەویش لوتفی کرد ودەفتەرچەی یادداشتە-کانی خۆی کە لەوبارەوە لەمێژ بوو نووسیبوی لە ئیختیارنام کە بە فارسی و بەنێوی " نگاهی دیگر به ژ.کاف " بڵاوم کردەوە.

۳- تاپۆ وبوومەلێڵ،یازدە بەرنامەی ڕادیۆیی وچەند پارچە شیعری شاعیری خوالێخۆشبوو سوارەی ئیلخانی زادە. ئەڵبەت ئەوە لە تیعدادیکی زۆردا بڵاو نەبۆتەوە.

۴- مەقالەیەک لەسەر دوکتۆر کامران بەدرخان.

۵- بیروراکانی نێهرۆ.

۶- بیرەوەریەکانی ئارشی ڕۆزوێڵت سەبارەت بە کۆماری مەهاباد.

۷- بیۆگرافی یەکی دڵشاد ڕەسوولی (زۆری لێ تەکسیر نەکراوە).

۸- ڕۆژ ژمێری مەهاباد

سالی ۱۳۶۲ی هەتاوی(باغەلی)

۹- رۆژ ژمێری مەهاباد سالی ۱۳۶۳ی هەتاوی کە چاپ نەبووە.

تەرجەمەی کتێبی (حیوانات را دستکم نگیرید- اثر عزیزنسین) بەکوردی و بە نێوی: "لە حەیوان سووک مەروانن"- ئەوان بە کەم مەزانن. ئەوکتێبە باشترین ونێزیکترین رێگا بۆ لای خودا وناسینی وی نیشان دەدا، بەلام لە رێگەیەکی غەیری باس و جەدەلی ئیدئۆلۆژیکی ئەو کتێبە هەمووی بەسەرهاتی سەیر و سەرنج راکێشی حەیواناتە کە ئەفسانە نین و چەندین داستان و سەرگوزەشتەی تازەشلە ناوچەی خۆمانی لێ زیاد کراوە و شتێکە لە نەوعی خۆیدا رەنگە جالب بێت. ئەو کتێبە بە هاوکاری برای بەرێزم عەبدوللای سەمەدی تەرجومە کراوە کەئێستا بەیارمەتی دۆستانی خۆشەویستم خەریکە چاپ دەبێ .هیوادارم لە داهاتوویەکی نیزیک دا بە دەستی فەرهەنگدۆستانی خۆشەویست بگا

ب) بە زمانی فارسی :

۱- جمهوری ۱۹۴۶کردستان نوشته ویلیام ایگلتن جۆنیر.

۲- خودآموز زبان اردو در دو ماه .نوشته پروفسور عزیزالرحمن .

۳- نقش آقا شیخ و دولت درزندگی اجتماعی و سیاسی کردستان . نوشته مارتین .وان .برۆنسە. ئەو کتێبە تێزی دەورەی دوکتۆرای ئاغای مارتین .وان.برۆنسە -یە. هەربۆیەش بەزمانێکی زۆر رەق وفەننی نووسراوە. مێژووی دینی، کۆمەلایەتی و سیاسی کوردستان لەرۆژگاری سەفەوی را هێناوە تادەگاتە سالی ۱۹۷۵ی زایینی ولەوێدا دوایی پێ دێنێ. ئەو کتێبە زیاتر لە هەزار لاپەرە و ئێستا لە مەسیری ئیزن وەرگرتن بۆچاپ و کاغەز پەیدا کردن و...دایە .

۴- قبایل کردودولت ایران نوشته مارتین .وان برونسه .ئەوەش لێکۆلینەوەیەکە لەسەر بزوتنەوەی سمایل ئاغای سمکۆ.

۵- طوایف وعشایر کرد بە سوورەتی بۆلتەن لە ۵۰۰ نوسخەدا پۆلی کۆپی کرا و بلاو بۆوە .

۶- تاریخچه مهاباد.کە ریسالەیەکی کەم و کورتە و ئیتیلاعاتێکی کوللی تێدا هەیە.

۷- مجموعه مقالات درباره کردستان. دوازده مەقالەیە حەوتی تەحقیقی و پێنجی کۆمەلایەتی کە زیاتر لە چوار سالە لە ئیختیاری ئینتیشاراتی سەیدیان دا شایەد ئینشائەللا چاپ بکرێ.

۸- نگاهی دیگر بە ژ کاف. بەشکلی بۆلتەن و پۆلی کۆپی لە چەند نوسخەدا بلاو کراوەتەوە.

۹- منظومۀ کردی حمزه آقا منگور. ئەوەش هەر بە شێوەی بۆلتەن بلاو بۆتەوە.

۱۰- یادی از شهیدجاوید استاد عبدالکریم شهریکندی . بە سوورەتی پۆلی کۆپی لە ۱۰۰ دانەدا بلاو کراوەتەوە.

۱۱- خط مهمترین اختراع بشر. نوشته دکتر عزیز ژیان. بەسوورەتی پۆلی کۆپی لە ۱۵۰ دانەدا بلاو کراوەتەوە .

۱۲- بازسازی زبان ترکی نوشته دیانا سپیرمن ، وام نعیم تورفان. باسێکی سەرنج راکێش لە بابەت ئالۆ و گۆرێکی کە لە تورکیەبەسەر خەت وزمانی تورکی داهاتووە ئەوەش هەر بە سوورەتی پۆلی کۆپی بلاو کراوەتەوە .

۱۳- مصادر زبان اسپرانتو. بەسوورەتی پۆلی کۆپی و لە۵۰۰ نوسخەدا بلاو بۆتەوە.

۱۴- شرح حال مختصر مولانا قزلجی .

۱۵- کردها نوشتەتوماس بوآ. این کار فعلا" ناقص است .

۱۶- تاریخچه دبیرستان استاد شهید شهریکندی .

۱۷- حجاریهای غار

گندوک درکردستان نوشته روان شاد کلنل توفیق وهبی .

ئەو کارە نیوەچڵانەی کە ئەلعان بەدەستەوەن وخودا دەزانێ کە بۆم تەواو دەبن یان نا:

١- گرامر عملی زبان، کردی،لهجه مکری. نوشته ال .او .فاسوم.ئەو کتێبە لە نەوعی خۆیدا شتێکی کەموێنەیە کە مەتنە ئەسلی یەکەی لە ساڵی ١٩١٦ی زایینی لەنیویۆرک لە چاپ دراوە .

٢- هندوئیزم فلسفه و راه زندگی. نوشته سی.راجا گوپالاچاری چاپ ١٩٧٠ بمبی چاپ سوم. ئەو کتێبە لە لایەن یەکێک لە یاران و نێزیکانی مهاتماگاندی -یەوە نووسراوە کە خوێندنەوەی ئەو کتێبە دەرکی دنیایەکی نوێ و سەرنج ڕاکێش روو بە فیکری بەشەری دەکاتەوە .

٣- تاریخ مهاباد.

تاریخی مەهابادکتێبێکە کە ئەمن بەکاری ئەسلی و دریژخایەنی خۆمم داناوە لە ڕۆژگاری سەفەوی ڕادەستم پێکردووە و ئەگەر خودا بیەوێ تا ئەوڕۆی دێنم . ئەو کتێبە چەند بەشە:

تاریخ اجتماعی، تاریخ سیاسی،تاریخ ادبی، تاریخ فرهنگ وتعلیم و تربیت مشاهیر وبزرگان و ......
ئەڵبەت ئیقرار دەکەم کە ئەوە کاری یەک نەفەر نیە و دەبوو کۆڕێک ئەو کارە بکەن. ئەمما کاتێک دەبینم وا وێ ناچێ کە کەسێک حەوسەلەی ئەو کارەی هەبێ، خۆ بە مەجبوور دەزانم کە ئەوەندەی لەدەستم دێ بیکەم. تکاشم ئەوەیە کە لە هەر شارە کوردنشینەی یەکێک هەستێ و لەبابەت شارەکەی خۆی کارێکی ئاوا بکا . تا کاتی نووسینی ئەو نامەیە نێزیک چوارسەد لاپەڕەم کۆ کردۆتەوە و دەزانم جارێ کەمە. گەلێکم سەنەد وقەباڵەی قەدیمی دەس خەت ،عەکس و.... خڕ کردۆتەوە. لێرەشدا فورسەت بە غەنیمەت دەزانم و لە هەموو ئەو کەسانەی ئەو نووسراوە دەخوێننەوە تکا دەکەم کۆمەگێکم بکەن، هەر چەشنە سەنەد ،عەکس،قەباڵەی قەدیمی و نووسراوەیان هەیە کە بە نەوعێک پەیوەندی بە تاریخی مەهابادەوە هەبێ یان بەهیمەت یان بە قیمەت یان هەر چلۆنێکی بۆخۆیان بەمەسڵەحەتی دەزانن دەئیختیارمی بنێن هەتا بەنێوی خۆیان کەڵک لەو شتە وەرگرین و تاریخێکی کەمعەیب بتوانین وەدەر خەین .

لەدوایی دا تکایەکم هەیە لە ئەفرادی دەوڵەمەندی وڵاتەکەمان. ئەڵبەت ئەوەی دەی لێم بۆخۆمم نیە،ئەمن نووسراوەکانم بەهەر چلۆنێک بێ بڵاو دەکەمەوە، وەکی تا ئێستا کردوومە. لەنێو مەدا نووسراوەی یەکجار بەئەرزیش هەیە کەساحیبانی ئەو نووسراوانە لەبەر دەس کورتی بۆیان ناکرێ چاپی کەن وبڵاوی کەنەوە، حەتتا زۆر نووسراوە لە مەعرەزی لەناوچوون دان . ئەفرادێک لەنێو ئێمەدا هەن کە چەند میلیۆن تمەن پووڵ دەدەن بە کەلاوەیەک و دەیکەنە پاساژ، پووڵی زۆر لەڕێگەی پڕوپوچ خەرج دەکەن یان لەڕێگەی شتی وای خەرج دەکەن کە تەنیا قازانجی ماددی و دنیایی هەیە، ئەوانە گەورەیی بکەن ولە ڕێگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی ئەوئاسەوارانەی کوردی کە وەک گەنجینە وان هەنگاوێک هەڵگرن. ئەو کارە هەم بەهرەی دنیایی تێدا هەم بەهرەی ئاخیرەت، هەم خزمەتە بە فەرهەنگی گەل ئەوەش هیچ نیازی بە گوتنی من نیە کە فەرهەنگ وزمان وئەدەبیاتبناغەی بوون و ژینی میللەتە و ئەگەر، میللەتێک ئەوانەی نەبێ چی هەیە ؟

• کورتە باسێک
• لە باری مێژووی
• شاری
• شنۆ

مارف ئاغایی

شنۆ شارێکی کۆنی کوردە لە کۆنەوە لە زۆزانی ئەو ناوچەیە چادروچیغی کۆچەری کورد هەڵدراوە. دەنگی لاوی کورد لە کێو وڕازورەوەزی دا، زایەڵەی* داوەتەوە. ئاڵ و گۆڕی زۆر قورس - بەسەر ژیانی دانیشتوانی داهاتووە ناوچەیەکیان بەجێ هێشتوە و لە هەوارێکی تر دارچەڵەیان چەقاندووە و چیغیان پێ بەستووە. لەنێو ڕەهەند* و ئەشکەوتان دا ژیاون،وەدوندی کێوان کەوتوون، لە بناری خۆیان گرتۆتەوە، لە پەنا و پەسیوان مەڵاس بوونە، گەلە کۆمەڵیان لە دوژمن کردووە، ڕایان ناون وهەوراز ونشێوی مێژوویان تێپەڕا — ندووە. لەو هات وچۆیەدا جارجار لەسەر کێلێژ وتات یادگاریان بەجێ هێشتووە. بەردەنووسی بەوەجیان لەدوا ماوەتەوە.کەچی ئەو بەردە نووسە نیوە سواوانە، لەنێو ڕەهەندی تاریک دا لەبیر چوونە وبەرەو نەمان دەڕۆن. ئەو گەلانەی خاوەنی پێناسێکی* بەوەجن دەزانن لەکوێ لە دایک بوونە، چۆن ژیاون وپەڕیوەی کوێ بوونە و... بە کورتی پەردەی سەر ڕابردوویان وەلا ناوە ولە دەلاقەیەکی ڕووناک را بەرجەوەندی مێژووی خۆیان دەبینن. بۆ وەدەست هێنانی ئەوبەڵگانە ئەشکەوتیان پشکنیوە، کێل وتاتیان هەڵگێر وەرگێڕ کردووە، دۆڵ وخڕوکێویان پێواوە وتەنانەت زەوییان هەڵکۆڵیوە وسواڵەتیان لێ وەدەر خستووە.بەڵام ئێمە چی؟ چیمان کردووە؟ ئاسەوار دەبێ لەدوندی کێو چەقی بێ بە خەتێکی خۆش نووسرابن. وێنەیەکی جوانی لەسەر کێشرابێتەوە واتە بڵیندگۆ-یەکی بەدەست وهاوار بکاو بڵێ من ئاسەوارێکی کۆن و بەوەجم. ئەوجار خەڵک پێ بزانن و چاوەڕوان بن کۆنینەناسێکی دەرەوە بێ و ڕای سپێرن هەتالێکۆڵینەوەی لەسەر بکا !!

دڵنیام ئەگەر کێلەشینیش بەو قەد وقەڵافەتەی لەسەر دوندی کێو نەچەقاندرابا و سەرنجی دیرینەناسان و گەڕۆکانی* دەرەوەی ڕانەکێشابا ئێستاش نەدەناسرا.

لەو باسەدا دەمەوێ سەربە کۆنە ڕەهەندێک هەڵێنین و بزانین لەوێ چ باسە؟

لەسەر چەقی شەقامەڕێی ورمێ،شنۆ (لە ١٨ کیلۆمێتری شار) لە ناوچەیەک بەنێوی عەینەڕۆم ئاوێکی ساف و زولال لە زەوی هەڵدەقوڵێ.

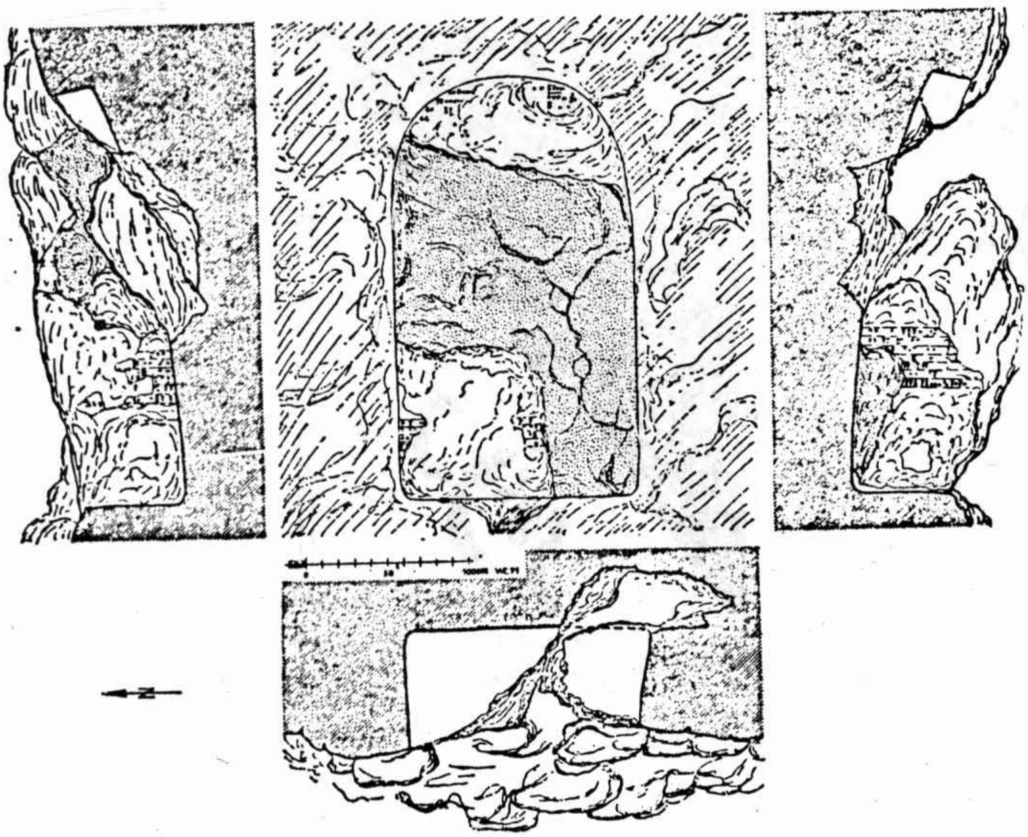

دیمەنی جوانی ئەومەڵبەندە سەرنجی هەموو گەڕۆک و ڕێبوارێک بۆلای خۆی ڕادەکێشێ لە سەرەوەی ئەو کانیانە لەبناری بلێندایی یەک چەند ڕەهەندی چکۆلە وەبەرچاو دێن .یەکەمجار ڕابرت‌دایسین ئەو ڕەهەندانەی چاو پێکەوتووە. لە پاشان لە ساڵی ١٩٧٠ی زایین دا دیر- ینەناسەکانی ئێران بۆ ئەو مەڵبەندە هاتوون و بەرهەمی لێکۆڵینەوەکەیان لەکتێبێک بەنێوی "گزارش باستان شناسان ایران"دا نووسیوە:

لە ٥٤ کیلۆمێتری باشووری شاری ورمێ لەلای ڕۆژهەڵاتی شەقامە ڕێی ورمێ ، شنۆ ڕەهەندێک وەبەرچاو دەکەوێ. لەو ڕەهەندەدا بەردەنووسێکی ئۆراتویی دیارە کەزۆر کۆنە و سواوەتەوە.سەرنج دانی ئێمە بەو ڕەهەندە بەپێی پێشنیاری"ڕابرت‌دایسین" بوو ئەو بەردەنووسە لە سەرەوەی کانیاوەکان لەسەر بەردێک هەڵکەوتووە. ئاوی ئەو کانیاوانە زۆر ساف‌وخۆشە. دەوریان سمیت نەکراوە و حەوزیان بۆ ساز نەکراوە. لە نێزیک کانی یەکان دوو بەردی ساف ولووس‌داندراون (ئێستا خەڵک بۆ تات کەڵکیان لێ وەردەگرێ). درێژایی بەردە گەورەکە سەدوشێست وپانایی هەشتا و ئەستوورایی پەنجا سانتی مێترە. لە سافی وڕێک وپێکی بەردەکانڕا وا وێدەچن تاشرابن. لەبەر قورسایی زۆری ئەو بەردانە بۆمان نەلوا، هەڵیان بێنین و بزانین تیشەکاری کراون یا نا؟ لەنێزیک ٥٠٠ مێتری شیمالی ئەو ڕەهەندە لەسەر بەرزایی یەک ئاسەواری چەند ماڵ بەجی ماوە. لەو بەرزایی یە سواڵەتی سەردەمی ئۆراتورمان دۆزیەوە شوێنی دیواری پێکەوەلکاوی دوو ماڵ بەجوانی دیاری دەکرێ .ئاسەواری گوندێکی چکۆلەی دیکە وقەڵایەک لە باکووری ئەو بلێندایی یە دیارە. لە شێوەی میعماری ئەو ئاسەوارانەرا پێمان

وابنوو ئیزگای راداری ، ئۆرارتۆئیان بووە .
ئەو رەهەندە لە بەردی کۆنگلۆمەرادا کراوەتەوە .[1] میچەکەی گومبەزی یە بڵیندایی ٢١٦٠ مێترە ،پانایی ١/٥٠ مێترە و قووڵایی ٨٠% مێترە . قووڵایی رەهەندەکە بەهەڵکەوت کەمو زۆر دەبێ . چونکە تیشەکاری نەکراوە . تەنیا بەشی خواروی ئەو ئەشکەوتە بە قووڵایی ٦٠ سانتی مێتر تاشراوە . دیواری پشتەوەی ئەو حەفرەیە بۆلای سەروو چەماوەتەوە . ئەو بەردە زستانان بەفری لەسەر دەنیشێ وبەهاران دەتوێتەوە ئەو سەهوڵ بەستن وتوانەوە پەیتا پەیتایە بۆتە هۆی ئەوە کە دوو بەش لە سێ بەشی ئەو بەردە هەڵوەرێ و بڕووخێ . ویدەچێ ئەو بەردانەی لەپێش ئەشکەوتەکە کەوتوون خەتی میخی یان لەسەر هەڵکەندرابێ . بەلام ئەو مەسەلەیە پێویستی بە هەڵکەندن وتۆژینەوە هەیە . (هیوادارم هەتا زۆردرەنگ نەبووە ئەو تۆژینەوەیە بکرێ) . لەسەر دیواری پشتی ئەو ئەشکەوتە ، لە بەشی خواروی گونبەزەکە ئاسەواری مەتنی میخی بەجێ ماوە (تا ئێستا نەخوێندراوەتەوە)لای چەپی دیوارەکە شەش کونی تێدایە کە جێگای گوللەی تفەنگە . دیارە نیشانەیان لەسەر داکراوە وبەئیشتیا کون کونیان کردووە !!!
لە لای ڕاستی ئەشکەوت و نێزیک بە گونبەزی ، میچەکەی وشەی هالدی[2] دەخوێندرێتەوە . هالدی ناوی خێوێکە . لە بەشی خواروی پشتەوەی رەهەندەکە تەنیا چەند عەلامەتی میخی ساغ ماونەتەوە . ئەوانە لەچوار خەت دان وهەر خەت دەگەڵ خەتەکەی دیکە پێنج سانتی مێتری نێوانە .
دوو بەشی سەتحی دیواری ڕووبەڕوو ساغ ماونەتەوە . ئەوانی دیکە سواون و خەرا بوونە . بەلام دیسانیش لەسەر هەر دیوارێک ئاسەوارێک لە حەوت خەت

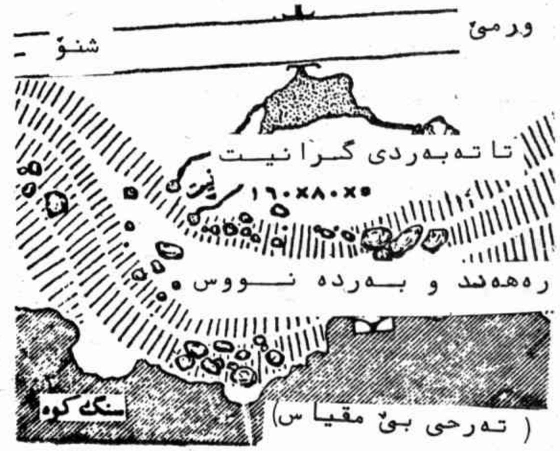

(تەرحی بێ مقیاس)

١- وێدەچێ ئەو بۆچوونە ڕاست بێ چونکە ئەوە شتێکی ڕوونە کە ئەو ناوچەیەئۆراتوری لێ بوونە . لەزۆر بەڵگە وکتێبی مێژوویی دا نووسراوە کە ئۆراتوور لە ئازەربایجان و ناوچەی شنۆ ژیاون . بۆ وێنە لەکتێبی " آذربایجان قبل از تاریخ و پس ازآن" نووسراوە : ئۆراتوورەکان لە قەومەکانی زۆر کۆنی ئازەربایجانن و .. لە ئاخرەکانی سەدەی نۆهەمی پێش زایین دا شاری موساسیر یان گرت . ئەو شارە لەناوچەی پڕ کەندۆکۆسپی جەنووبی رۆژهەلاتی دەریاچەی (وان) تەقریبەن نێوان ڕواندوز و شنۆ) بوو . یا لە (مسالک الممالک)دا نووسرا ئۆوراتوورەکان لە سەدەی نۆهەم هەتا حەوتەمی پێش زایین دا لە ...وئازەربایجان وقەفقازدا ژیاون .
٢- ئەو هالدیە دەبێ هەمان هالدیە بێ کە لە بەردەنووسی کێلەشینیش دا ناوی نووسراوە . هالدی لە سەدەی نوهەمی پێش زایین دا ناوی دەوڵەتێک بووە لە ناوچەی "وان" کە ئاشووری یەکان ئۆراتووریشیان پێ گوتوون . هەروەها بەڵگەیەکی دیکەش ئەوەیە کە لایەکی بەردی کێلەشین بەزمانی ئۆراتووری نووسراوە .
ئاسەوارەکانی ئەو ڕەهەندەش هەر بەزمانی ئۆراتووری نووسراون .

به بلێندایی ۳۶ سانتی میتر دەبیندرێ نەواری نووسراوی لای چەپی دیواری ڕووبەڕوو بە سانایی ناخوێندرێتەوە. ئەو بەردەنووسە هەر چەند تا ڕادەیەک تێک چووە و بەرداشی زەمان سواندویەتی بەڵام زۆر گرینگە ودەبێ سەرنجی پێ بدرێ چونکە لە سەر چەقی شەقامی ریی شنۆ ورمێ هەڵکەوتووە. ئەوە شتێکی ڕوونە کە ئەو ڕەهەندە لەگەڵ ئەوکانیاوە پڕ ئاوانە وئەو جادەیەی بە قەراغی دا ڕۆیوە بێ ڕەبت نەبووە.

لە ۱۸ کیلۆمێتری باکووری ئەو ئاسەوارە، ڕەهەندێکی دیکە دیتراوەتەوە میچی گونبەزی یە و دوو حوجرەی کێوی لەنێزیک یەتی. بلێندایی ۲/۲۰ سانتی مێترە. بەو بەڵگانەی لەڕەهەندی پێشوو وەدەست کەوتوون دەتوانین بڵێین کە ئەو ڕەهەندەش لە سەردەمی ئۆراتوردا ساز کراوە. دیتنەوەی ئەو ئاسەوارانە مەسەلەیەکی گرینگی بۆ ڕوون کردوینەوە ئەویش ڕێگای پەیوەندگرتنی ئۆڕاتوورەکان لەجەنووبی ڕۆژئاوا وڕۆژئاوای دەریاچەی ورمێ یە. ئەو ڕێگایە لە دڕگەیەک ڕا کەپەیکەرەیەکی پادشای منوای لێ یە (لە سنووری ئێران و عێراق دا هەڵکەوتووە) دەست پێدەکا و دێتە نەواڵی شنۆیە ولەوێ دەبێ بە چەند لک .یەکیان دەچێ بۆ قەتڵگا وحەسەنلووو داش تەپە .ولە جەنووبی دەریاچەی ورمێ هەتا ناوچەی لێلان دەڕواتە پێش. ڕێگایەکی دیکە لە شنۆیەڕا دەچێتە لای شومال و لە یەکێک لەبنکە قایمەکانی ئۆڕاتوریان تێ دەپەڕێ دەچێتە ناوچەکانی کێوی و بە ملەیەکی ئارامدا لە ڕەهەندی بەردەنووسەکەتێپەڕ دەبێ و بە نێزیک دوو حوجرە کێویەکاندا دەچێتە دەشتی ورمێ.

لە لای دیکەی ئەو نەواڵە لەسەر تەپکێک ئاسەواری گوندێکی زۆر کۆن دیارە. ئەو ناوچەیە لە سەردەمی ئیسلامدا جارێکی دیکەش ئاوەدان کراوە.

***

لە دە کیلۆمێتری باکووری عەینەڕۆم لە نێزێک گوندی "ڕەشگوند" جێگایەکی بلێند هەیە کە دیوارەکانی بە بەردی (بلامەلات) تراس بەندی کراون. ئەو بەرزایی یە زۆر کۆنە و دەگەڕێتەوە سەردەمی ئۆراتووری وهەخا- مەنشیان. ئاسەواری چەند دیوار و سواڵەتی هەزارەی یەکەمی پێش زایین لەسەر ئەو بەرزایی یە دیارە. لە بەرامبەر ئەو بەرزایی یەدا تەپکەیەکی دیکە سەری وەدەرخستووە کەپێی دەڵێن "کالود". ئاسەواری دیوارێکیش لە خوارووی ئەو بلێندای یە دیارە. ئەو دیوارە زۆر کۆنە، بەڵام ئێستا دیاری نەکراوە لە چ زەمانێکدا ساز کراوە.

سەرچاوەکان

١- آذربایجان پیش از تاریخ وپس از آن.

٢- تحقیقات باستانشناسی ایران

٣- مسالک الممالک

هەروەها لەو لێکۆڵینەوەی کە ئاغای تەها تەها زادە لەبارەی جوغرافیای شنۆدا کردبووی لەو بەشەو لەبەشەکانی جۆغرافیایی دا وەکوو سەرچاوەیەک کەڵک وەرگیراوە.

لێکۆڵینەوە لەسەر ئەو ئاسەوارانەی شاری شنۆم لەدەستدایە و خوا یاربێ لە داهاتوودا بڵاو دەکرێنەوە :
بەردی کەلی - ئەشکەوتی نووسەکان- تەپکی قەلات - گردی مەلا ئەحمەد - تەپکی دنخە و ئەفسانەی سواری زەرێ.

مەلا سەعید
ئیبراهیمی

ئیبنولحاجب

زانایانی بەناوبانگی کورد...

زاناونووسەری پایەبەرزی ئێرانی مامۆستا دێهخودا لە فەرهەنگی بەناوبانگی خۆیدا نووسیویەتی "**ئیبنە لحاجب جەمالەدین ئەبوو عومەر عوسمان کوڕی عومەر کوڕی ئەبووبەکر ولەبنەڕەتا ئێرانی ولەنەتەوەی کوردە.** باوکی پەردەداری ئەمیر "**عێزەدین موسک السەلاحی**" بووە. لەوڵاتی میسر لەدایک بووە ولە شاری قاهیرە وێژە وئەدەبی عەرەب و فیقهی ئیسلاهی خوێندووە و ماوەیەک لە شاری دیمشق دەرسی کوتۆتەوە. وکتێبەکانی بە چەشنێکی روون وئاشکرا نووسراون وبەتایبەت دوو کتێبی " **کافیە**"و"**شافیە**"ی لە هەموو شوێنێکی دونیای ئیسلامدا دەخوێندرێن و ناوبانگیان هەیە وکتێبی " **مختصرالمنتهی**"ئەو نووسەرە بە یەکێک لە کتێبە گرینگەکانی (اصول فقه) لە قەڵەم دراوە ولە پاشان نێوی کتێبەکانی تری دەبا..

"مستەفا ئەلمەراغی" لە کتێبی "المبین فی طبقات الاصولین" بەرگی دووهەم لاپەڕەی ۶۶ دا نووسیویەتی ئیبنولحاجب لەوڵاتی میسر لەدایک بووە ولە پاشان چۆتە شاری قاهیرە و لە فێرگەکانی ئەوشارە دەستی کردووە بەخوێندنی قوڕئانی پیرۆز ولە پاشان کتێبی فیقهی لە مەزهەبی ئیمامی مالیک دا و ئەدەبیاتی عەرەبی لەلای پیاوەگەورەکان وزانایانی نێوبەدەرەوەی میسر خوێندووە.

مستەفا ئەلمەراغی لە درێژەی باسەکەی دا نووسیویە ئیبنولحاجب خزمەتێکی زۆری بەئایینی پیرۆزی ئیسلام کردووە و لە لای خەلک زۆر خۆشەویست وبەرێز بووە و جێی خۆی لەدڵی هەموو زانایەکی دڵسۆزدا کردۆتەوە ولە زانینی "فقە"دا شارەزا بووە وکتێبی زۆری نووسیوە لەزانستی "**اصول الفقه**" دا نێوبانگی بە هەموو شوێن وقاڕەیەکی دونیادا بڵاو بۆتەوە ولە**حیکمەت وکەلام** دا دەستێکی باڵا و بەهێزی بووە ولە رێز و دەستەی "متکلمین" داندراوە و شاعیرێکی بەرێز لەدەریای زانست دا ومەلەوان بووە.

"**ئیبنی مەهدی لەکتێبەکەی خۆیدا نووسیویەتی** :

"ئیبنولحاجب هەڵکەوتووی زەمان وسەرۆکی زانایانی دەوری خۆی بووەوما مۆستا ـ یەکی بێ وێنە وبێ هاوتا بووە. لە نووسراوە بەرزەکانیەوە وادەردەکەوێ کە تا پلەیەکی زۆر بەرز هێز ودەسەڵاتی نووسین و قەڵەمی بووە.

شێخ شەهابەدین دیمشقی کە بە کوڕی ئەبی شامە مەشهوورە لەکتێبی "**الذیل**

علی الروضتین" نووسیویە ئیبنولحاجب کۆڵەکەیەکە لە کۆڵەکەکانی دین و لە زانست وزانیاری وکردەوەداو بە جەوهەر وزانا بووە . لە زانستەکان و حیکمەت وکەلام وفقەو ئوسوول دا، کەس نەیگەیاندۆتە ئەو بەدڵ ودەروونێکی بەتین و پڕ لە خۆشەویستی یەوە ماوەیەکی زۆر لە شاری دیمشق دا لە مەدرەسەی مالیکی دا خەریکی دەرس کوتنەوەی زانیستەکانی ئیسلامی بووە وبە سەدان زانای پایەبەرزی وەکوو شەهابەددینی قەراخی وقازی ناسرەدین ئیبنی مونیر و قازی ناسرەدین ئەبیاری و ناسرەدین رواوی ... وسەدان زانای تر لە لای ئەو دەرسیان خوێندووە و پێ گەیون .

ئیبنولحاجب لە دەور و خولی خۆیدا بە زانایەکی پسپۆڕ وهەڵکەوتوو ناسراوە مێژوو نیشانی داوە کە ئەو پیاوە گەورەیە لە دەریای زانست وزانیایی دا گەمیەوانێکی چوست و چالاک وکارامە بووە .ئیبنی خەلەکان لە لاپەڕەی ۲۱۴ی بەرگی یەکەمی کتێبی "وفیات الاعیان دەڵێ:"من خۆم چەندشیعر و مەبەستی سخت و ئەستەم و موشکیلم لێ پرسی و ئیبنی حاجیب بە بیرێکی ورد وهەست و هۆشێکی باشەوە بنەڕەتی ناوەرۆکی مەبەستەکەی وەدەرخست وبە جوانترین شێوە شیٚ کردەوە ولێکی دەدایەوە و وەڵامی راست ودروستی دەداوە و ئەگەر باسەکە درێژەی نەبا دەمان نووسی .

"زریکلی" و "کەحالە" لەکتێبی مێژوویی خۆیاندا نووسراوە و شوێنەوارەکانی ئیبنولحاجیان بەوجۆرە ناو بردووە "کافیە" لەزانستی نەحودا "شافیە" لە زانستی سەرف دا چ"جامع الامهات" لەفیقهی ئیمام مالیک دا "المقصدالجلیل" لە عیلمی عەرووزدا "الامالی النحویە" "منتهی السؤل والامل فی علم الاصول والجدل" لەزانستی ئوسوولی "فقە"دا .
"مختصرمنتهی السول والامل " الایضاح" .

مەحموودی شەهابی ماموستای زانکۆی حقووقی زانستگاکانی تاران لە لاپەرەی ۳۶ ی تەقریراتی ئوسوول دا نووسیویەتی ئیبنوالحاجب ئەبوو عومەر وعوسمان ئیبنن وعومەر کوردی باوکی لە تایفەی کورد بووە .لە لەشکریانی ئەمیرعیزەدین سەلاحی و پەردەداری ئەو بووە. هەر بەو هۆیەوە بەئیبنولحاجب نێوبانگی دەرکردووە ولە ماموستایانی گەورەی ئەدەب و لەزانایانی پایەبەرز و نێویەدەرەوەی نەحو وسەرف ووێژەی عەرەب بووە .

کتێبی قافیەی ئەوبەتایبەت لەگەڵ شەرحی کە فەیلەسوفی زانستی نەحو ماموستا"نجم الائمەرضی ئوسترئابادی" لە سەری نووسیویە بۆ داوخوازانی نەحو بەسە و کافیە. وکتێبی " شافیە" زانستی سەرف و وردەکاری و جوانکاری یەکی زۆری تێدایە ووافیە وکتێبی " مختصر منتهی" لەعیلمی ئوسوول دا زانایان ولێکوڵێنەران سوودی زۆریان لێگرتووە و هەر لەو کتێبەدا ئوستاد شەهابی لە لاپەڕەی ۱۵۶دا نووسیویەتی "موختەسەری حاجیبی" چەند سەدە جێگای سەرنج بووە وزانایی شیعە پەڕاوێز وتەعلیقێکیان لەسەر نووسیوە وبەدەرس کوتوویانە کەحالە نووسیویەتی لە کۆتایی ساڵی ۵۷۰ لە وڵاتی میسر لەدایک بووە و لە شەووالی ساڵی ۶۴۶ لەشاری ئەسکەندەری یەی میسر کۆچی دوایی کردووە و لە گۆڕستانی شێخ ساڵح ئەبی ئەسمە بەخاک سپێراوە .

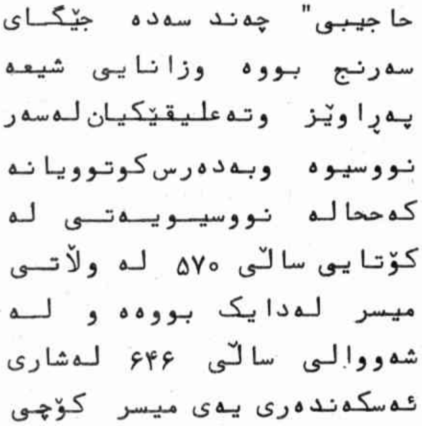

چارەڕەشی

سمایل پیران

تەنزی کۆمەڵایەتی

رۆژێکی هەینی مانگی گەلاوێژ بوو، بەدوای سەر- خەوێکی دوانیوەڕۆ هەستام و هێندێک خۆم لەبەریەک کێشاوەو یەک دوو باوێشکم هاتێ. بە لەشێکی گران و چاوانی خەواڵوو دوو سێ لۆچم ئاو بە دەم وچاوان داکرد. زۆرم ئیشتیا لە چا بوو، کەتری یەکەم وەسەر نا ولە جێگای خۆم دانیشتم چی وای پێ نەچوو کەتری وەهازە،هاز کەوت. نازانم ئاوەکە وەکوڵ هاتبوو یا نا،بەڵام چەند ئیسکانێکم دێم کرد وپاش چاخواردنەوە کەتری وچایدانەکەم وەلا نا وبێ تۆ ناخۆش جغارەیەکی ئوشنۆویژەم دە مۆدنەکە ناو دامگیرساند. بەڵام هەر لەلای خۆمان بێ ئەو هەموو حەول ودەولەم هەر بۆ جغارەکە بوو.ئەویشم بەئاخر گەیاند ئەگەر بڵێم تۆزێک حاڵم هاتەوە سەرخۆ درۆیە.وەڵڵاهی وەک تۆپێم لێهات. ئەوجار دڵم بۆماڵی مامم کەوتە گاڵەگاڵ. ئاخر ئامۆژنم چەندە بڵێی تێگەیشتوو بەسەبرە. جا ئەگەر بەڵێنی ئەوەشت پێ بدا کە بۆت بچێتە خوازبێنی کچی هاوسێیان مەپرسە چەند عاقڵ وئینسان دێتە بەرچاو! کلۆڵی وەک منیش سێبوری بەو نەبێ بەکەس نایە. دێیەکەشیان زۆر لە شاری دوور نەبوو. ڕێگاکەشی تازە قیلەتاو کرابوو و هاتوو چۆش بەڕێگەی قیلەتاودا هەتا بڵێی خۆشە .

هەستام کەواو پاتۆڵەکەم دەبەر کرد و پشتێندم لێ بەست و بەبۆنەی چوونە ماڵە مامم دەرگاوبانم داخست و وەدەرکەوتم.

هەرکە لە حەسارێ وەدەرکەوتم چاوم بە قوڕو چڵپاوی کۆڵانەکەمان کەوت. ریخ وپەینم پێ باشتر بوو. بەخۆم دەگوت باش نیە ریخ وپەین ئەگەر پیسیش بێ قازانجی هەیە، بەڵام قوڕوچڵپاو ئەتۆ چی؟ لەو قسانەدا بووم کە کوڕە، هاوسێکەی دوو دەرگا ئەولا -ترمان کوچکە بەردێکی لە قوڕوچڵپاوەکە هاویشت و لایەکی پاتۆڵەکەمی قوڕاوی کرد. ئەوجار هێندەی دی هەترەشم چوو. وام لێ هاتبوو ڕاستبچمە بۆنگای کڕین وفرۆشتنی مولک و سامان وخانووبەرەکەم بفرۆشم بەڵام هەروەک گوتم هەینی بوو وهەموو جێ یەک داخرابوو. ئەوەشم لەدڵی خۆمدا ڕاگرت کە ئەگەر ئێوارەیەک یا شەوێک لەجێیەک کۆ بووینەوە بە چەشنێک بە بابەکەی رابگەیەنم وبڵێم برا خۆ منداڵ ڕاهێنان بەمشێوەیە نابێ !

هەرچۆنێک بوو لە کۆڵان دەربازم بوو وخۆم گەیاندە نێو شەقام. لایەکی شەقامەکە هەڵکەندرابوو تەنانەت فیلیشی لێ دەرنەدە- چوو چ بگا بە منی بێ هێزی بەستەزمان! لە لایەکەی دی ئامێری* قیلەتاو کاری دەکرد وبۆوەی نەدەبوو بۆ لاشی بچی. بۆنی بۆتکەی* مریشک فرۆشان و تەقە تەقی ئاسنی وەستاعەلی ودووکەڵی حەمامی شەهرەداری ئینسانی هێندەی دی لەخۆ جاڕز دەکرد. بە ڕق و گازندە* وە پشتم تێکردن .شەقام وکۆڵانەکانی شارم پێوا و چوومە دەرەوەی شار. گوتم ئۆخەی خۆ ئەگەر بۆ سەعاتێکیش بێ لەو هەڵڵا وبگرە خەڵاسیم هات

لە دەرەوەی شار لە جادەی دێ ڕاوەستام، ماشێنی جۆراوجۆر لە هاتوچۆ دابوون

هێندە جوان بوون کەوێنەیان لە نوێنگەی تارانێش نەدیتراون. جارجاریش هی وام دەدیتن بەخۆم نەبوو پێکەنین دایدەگرتم، من درێژەم بە هەودای خەیاڵ دەدا وماشێنە- کانیش بە تەنیشتمدا ڕادەبردن ئەوەندەی پێ نەچوو ماشێنێک هات وتیژ تێپەڕی جارێ هەتا نەگەیشتە نێزیکی خۆم هەر نەمزانی ماشێنیش دێ کە ئەو دیمەنەم دی بەزەییم بەخۆم هات ،پێی ڕۆیشتنم نەما وگوتم خودایە نەخشت چەند جوانە .

چیتان لێ وەشێرم ئێوەش هەر هی خۆمانن .پازدەتمەن زیاترم لە گیرفاندا شک نەدەبرد، دەستم بۆ چەند ماشێن هەڵێنا بۆیان ڕانەگرتم لە حەیفان دەتمەنێکم لە گیرفان دەرێنا و وەک دەسماڵی سەرچۆپی کێش ڕام دەوەشاند. دەمگوت وەڵڵاهی ئەگەر وانێت باری ماڵاتیش بۆ بەو شەرتە بۆم ڕاگرێ سواری دەبم. لەو بیرانەدا بووم کە مینی بووسەکەی کەریمخانی وەک قەتارە توندڕەوەکانی ژاپۆنی لەناو مێشە وداڕستانەکاندا سەری وەدەرنا ،لەخۆشیان شاگەشکە بووم، باوەر کەن زاوای پێنج شەمۆی گوێسوانەی بانی ئەوەندە خۆشحاڵ نەبوو!! بە پەلە دەرکەم کردەوە، ئەگەرنایەک دوو زەلام بەسەریەکدا کەوتنە خوار وەختابوو زەندەقم بچێ . ئەوەی هەرە زەلام خۆی لێ ڕاست وچۆپ کردم وگوتی:

- شەیتان دەڵێ زللەیەکی لێدە هەردوو چاوی لە پاشکەسەری وەدەرنێ ؟ ئاخر فیتفیتە ئەوە کار بوو ئەتۆ کردت ؟"

لەپڕ سەرشانی گرتم و دوو سێ جار ڕای وەشاندم. لەترسان وەک مێوژۆکە دەلەرزیم. ئەوانەی نێو ماشێنەکە بەزەییان پێمدا هات وگوتیان :

- دەی عەولا قەیدی ناکا خۆ شوکر چ نەبووە! "

عەولا بە تووڕەییەوە سواری ماشێن بووەو ئەمنیش پشوویەکم هاتەوە بەرخۆ . سواری ماشێن بووم، جا چ سوار بم زیاتر لە ٤٩ نەفەری تێدابوو. قیژو هۆڕێک بوو باب ئاگای لە کوڕ نەبوو.

منی کزی ماڵ ویران کە بەزەحمەت خۆم دە ژوورێ، پەستیبوو خۆم بە پاڵپشتی سەندەڵی شۆفێر قایم کردبوو هێندەم فشار بۆ هاتبوو ملم دەتگوت سەرە کیسەڵە لە قالبەکەی هاتۆتە دەرێ . تەپ ودووکەڵی جغارە و بۆنی کەوش وگۆریە وچڵک و ئارەقە ڕێچکەیان گرتبوو و هەراهەرای خەڵکەکەش شایی یەکەی دەگێڕا . تەگەری مینی بوس هێشتا دووسەد دەور نەخولابوو کە کەریم خان پێی لەسەر تۆرمز دانا و دەرکەیان بەسەد ناری عەلی کردەوە. پیاوێک هاتە خوار و دوو سێ ژنیان پاڵەستودا ژوورێ. وەکوو قاز هەرجارێ پێیەکم هەڵدێنا ویەکم دادەنا. لە دێی پێشەوە دوو سێ نەفەر هاتنەخوار. کاتێک پێی چۆپەم دانا عەرزی جێی پێم زۆر نەرم بوو وامزانی تاخوریە. هەر ئەوەندەم گوێ لێ بوو کە مستەفای حاجی دووقودولە هەرای کرد:

-" پوورە رابی ئەو کابرایە مریشکەکەتی کوشت!

پوورەڕابی چاوی ئووقاند و زاری کردەوە وگوتی:

- هەی چرچەی مل دەنکە شەمچە کوێری ؟ ئەومریشکەت نەدیوە ؟

زارم بەبڕین چێ....

گوتم وەڵڵاهی پوورێ گیان مریشکم دیوە بەڵام ئەوەم نەدیبوو کە مریشک لە شاری ڕا بەرنە دێ!!

- بۆ هەر ئێوەی شارەیی ئینسانن وئێمەی گوندی چ نەزانن ؟

- ئەستەغفیرەڵڵا پوورێ گیان کێ وای گوتووە !!

سەرەڕای ئەو هەموو دمەقاڵەیە لەوە دەترسام پێم بېژێرێ. لە ڕووی ، ناعیلاجی کورتم دەکێشا و

لەدڵی خۆمدا ئایەتەلکورسیم دەخوێند. لەپڕ خێرخودایەک هەرای کرد:

–" رابی ئەوە ئەوەندەی نایەنێ بە چەندیت کڕیوە با پووڵەکەت بداتەوە! بە بیستنی ئەو قسەیە هێندەی نەمابوو بەندی دڵم بپسێ. ئاخر ئەو هەموو حەول و دەولەم بۆ وەبوو پووڵی نەدەم. پوورەڕابی مەرامی بوو پووڵەکەیم پێ ببژێرێ وئەمنیش ملم نەدەدایە. ئاخر لە پازدەتمەن زیاترم پێ نەبوو. پێنج تمەنم دا کرێی ماشێن وپێنج تمەنیش لەکاتی سواربوون دا لێم ون بوو و تەنیا مابوو پێنج تمەن.

بەگوتەی پوورە ڕابی قیمەتی مریشکەکە سەدونەوەد وپێنج تمەنە. ئەوە پێنج تمەنەکە، ئەدی ١٩٠ تمەنەکەی دی لەکوێ بێنم؟! دەگ ماڵت خرابێ مامە دەگەڵ ڕێی بۆت دیتمەوە. دەترسام بڵێم هەر پێنج تمەنم هەیە، لەدڵی خۆمدا گوتم واچاکە ئەوجارەش دڵ لە دەریا دەم وپیاوەتێکی بنوێنم وبڵێم باشە پوورێ گیان ئەگەر گەڕامەوە شار مریشکێکی لە هی خۆت باشتر بۆ دەکڕمەوە. زمانی سووتاوی خۆم وەکار خست وگوتم:

– پوورێ هەرچی ئەتۆ گوتت ڕاستە بەڵام شەرت بێ ئەگەر گەڕامەوە مریشکێکی زۆر باشترت بۆ بکڕمەوە.

پوورە ڕابی زۆر بە هێمنی گوتی:

– ناوەڵڵا ئەگەر ڕاست دەکەی وپیاوێکی باشی سەد وپەنجا تمەنەکەم دەیە و چل وپێنج تمەنەکەشی بە قوربانی تۆ بێ.

موچڕکێک بەسەرتاپێی لەشم داهەڵگەڕا! خودایە چ بکەم. ئەگەر بڵێم نیمە دەڵێ ئەدی پیاوی بناش

ئەو شەکرەت بۆ دەشکاند؟!. ئەگەر بڵێم باشە، ١٤٥ تمەنەکە لەکوێ بێنم؟!.

لەو خەیالانەدا بووم کە ماشێنەکە پەنچەر بوو. لە ماشێن هاتینەخوار لەجۆگەی قەراخ ڕێ تێرم ئاو خواردەوە و دەموچاوم شوشتن وبڕێک هۆشم هاتەوە سەرخۆ. لە فکری ئەوەدا بووم بە هەر شێوەیەک بێ خۆ لەو هەرا وبگرە ڕزگار کەم. هەر ئەوەندەم دی ماشێنی کوڕە خاڵی دایکم گەیشتە جێ و سەری لە ماشێن وەدەرخست و گوتی:

– ئەوە لێرە چ دەکەی؟

– بۆخۆشم نازانم!

– وەرە دانیشەبگەڕێینەوە شار کارم پێتە!

– لکی پشتێندەکەم کە چاوم پێ وشک کردبووە، دەبەر پشتم ڕۆکردەوە و چاوێکم گێڕا و سوار بووم و گەڕامەوە شار. بەڵێنیمدا تا ئەمن هەم هیچ نیوەڕۆیەک بیری چوونە دەر نەکەمەوە.

ئەرێ بڵێی ئێستا پوورە ڕابێ چی کردبێ؟

بڵێی هەر چاوەنواری من نەبێ مریشکی بۆبەرم...؟

هێندە جوان بوون کەوێنەیان لە نوێنگەی تارانیش نەدیتراون. جارجاریش هی وام دەدیتن بەخۆم نەبوو پێکەنین دایدەگرتم، من درێژەم بە هەودای خەیاڵ دەداوماشێنە-کانیش بە تەنیشتمدا ڕادەبردن ئەوەندەی پێ نەچووماشێنێک هات وتیژ تێپەڕی جارێ هەتا نەگەیشتە نێزیکی خۆم هەر نەمزانی ماشێنیش دێ کە ئەو دیمەنەم دی بەزەییم بەخۆم هات ،پێی ڕۆیشتنم نەما وگوتم خودایە نەخشت چەند جوانە .

چیتان لێ وەشێرم ئێوەش هەر هی خۆمانن .پازدەتمەن زیاترم لە گیرفاندا شک نەدەبرد، دەستم بۆ چەند ماشێن هەڵێنا بۆیان ڕانەگرتم لە حەیفان دەتمەنێکم لە گیرفان دەرێنا و وەک دەسماڵی سەرچۆپی کێش ڕام دەوەشاند. دەمگوت وەڵڵاهی ئەگەر وانێت باری ماڵاتیش بێ بەو شەرتە بۆم ڕاگرێ سواری دەبم. لەو بیرانەدا بووم کە مینی بووسەکەی کەریمخانی وەک قەتارە توندڕەوەکانی ژاپۆنی لەناو مێشە ودارستانەکاندا سەری وەدەرنا ،لەخۆشیان شاگەشکە بووم، باوەر کەن زاوای پێنج شەممۆی گوێسوانەی بانی ئەوەندە خۆشحاڵ نەبوو!! بە پەلە دەرکەم کردەوە، ئەگەرنایەک دوو زەلام بەسەریەکدا کەوتنە خوار وەختابوو زەندەقم بچێ . ئەوەی هەرە زەلام خۆی لێ ڕاست وچۆپ کردم وگوتی:

- شەیتان دەڵێ زللەیەکی لێدە هەردوو چاوی لە پاشکەسەری وەدەرنێ ؟ ئاخر فیتفیتە ئەوە کار بوو ئەتۆ کردت ؟"

لەپڕ سەرشانی گرتم و دوو سێ جار ڕای وەشاندم. لەترسان وەک مێوژۆکە دەلەرزیم. ئەوانەی نێو ماشێنەکە بەزەییان پێمدا هات وگوتیان :

- دەی عەولاّ قەیدی ناکا خۆ شوکر چ نەبووە! "

عەولاّ بە تووڕەیی یەوە سواری ماشێن بووەو ئەمنیش پشوویەکم هاتەوە بەرخۆ . سواری ماشێن بووم، جا چ سوار بم زیاتر لە ٤٩ نەفەری تێدابوو. قیژو هۆڕێک بوو باب ئاگای لە کوڕ نەبوو.

منی کزی ماڵ ویران کە بەزەحمەت خۆم دە ژوورێ ، پەستیبوو خۆم بە پاڵپشتی سەندەڵی شۆفێر قایم کردبوو هێندەم فشار بۆ هاتبوو ملم دەتگوت سەرە کیسەڵە لە قالبەکەی هاتۆتە دەرێ . تەپ ودووکەڵی جغارە و بۆنی کەوش وگۆریە وچڵک و ئارەقە ڕێچکەیان گرتبوو و هەراهەرای خەڵکەکەش شایی یەکەی دەگێڕا . تەگەری مینی بوس هێشتا دووسەد دەور نەخولابوو کە کەریم خان پێی لەسەر تۆرمز دانا و دەرکەیان بەسەد ناری عەلی کردەوە. پیاوێک هاتە خوار و دوو سێ ژنیان پاڵەستودا ژوورێ. وەکوو قاز هەرجارێ پێیەکم هەڵدینا ویەکم دادەنا. لە دێی پێشەوە دوو سێ نەفەر هاتنەخوار. کاتێک پێی چۆپەم دانا عەرزی جێی پێم زۆر نەرم بوو وامزانی تاخوریە. هەر ئەوەندەم گوێ لێ بوو کە مستەفای حاجی دووقودولە هەرای کرد:

-" پوورە رابی ئەو کابرایە مریشکەکەتی کوشت!

پوورەڕابی چاوی مووقاند و زاری کردەوە وگوتی:

- هەی چرچەی مل دەنکە شەمچە کوێری ؟ ئەومریشکەت نەدیوە ؟

زارم بەبڕین چێ....

گوتم وەڵڵاهی پوورێ گیان مریشکم دیوە بەڵام ئەوەم نەدیبوو کە مریشک لە شاری ڕا بەرنە دێ!!

- بۆ هەر ئێوەی شارەیی ئینسانن وئێمەی گوندی چ نەزان ؟

- ئەستەغفیرەڵڵا پوورێ گیان کێ وای گوتووە!!

سەرەڕای ئەو هەموو دمەقاڵەیە لەوە دەترسام پێم ببڕێرێ. لە ڕووی ، ناعیلاجی کورتم دەکێشا و

لەدلی خۆمدا ئایەتەلکورسیم دەخوێند. لەپڕ خێرخودایەک هەرای کرد:

–"رابی ئەوە ئەوەندەی نایەنێ بە چەندیت کڕیوە با پوولەکەت بداتەوە! بە بیستنی ئەو قسەیە هێندەی نەمابوو بەندی دلم بپسێ. ئاخر ئەو هەموو حەول و دەولەم بۆ وەبوو پوولی نەدەم. پوورەڕابی مەرامی بوو پوولەکەیم پێ ببژێرێ وئەمنیش ملم نەدەدایە. ئاخر لە پازدەتمەن زیاترم پێ نەبوو. پێنج تمەنم دا کرێی ماشێن وپێنج تمەنیش لەکاتی سواربوون دا لێم ون بوو و تەنیا مابوو پێنج تمەن.

بەگوتەی پوورە ڕابی قیمەتی مریشکەکە سەدونەوەد وپێنج تمەنە. ئەوە پێنج تمەنەکە، ئەدی ١٩٠ تمەنەکەی دی لەکوێ بێنم؟! دەگ مالت خرابێ مامە دەگەل ڕێی بۆت دیتمەوە. دەترسام بلێم هەر پێنج تمەنم هەیە، لەدلی خۆمدا گوتم واچاکە ئەوجارەش دل لە دەریا دەم وپیاوەتێکی بنوێنم وبلێم باشە پوورێ گیان ئەگەر گەڕامەوە شار مریشکێکی لە هی خۆت باشتر بۆ دەکڕمەوە. زمانی سووتاوی خۆم وەکار خست وگوتم:

– پوورێ هەرچی ئەتۆ گوتت ڕاستە بەلام شەرت بێ ئەگەر گەڕامەوە مریشکێکی زۆر باشترت بۆ بکڕمەوە.

پوورە ڕابی زۆر بە هێمنی گوتی:

– ناوەللا ئەگەر ڕاست دەکەی وپیاوێکی باشی سەد وپەنجا تمەنەکەم دەیە و چل وپێنج تمەنەکەشی بە قوربانی تۆ بێ.

موچڕکێک بەسەرتاپێی لەشم داهەلگەڕا! خودایە چ بکەم. ئەگەر بلێم نیمە دەلێ ئەدی پیاوی باش

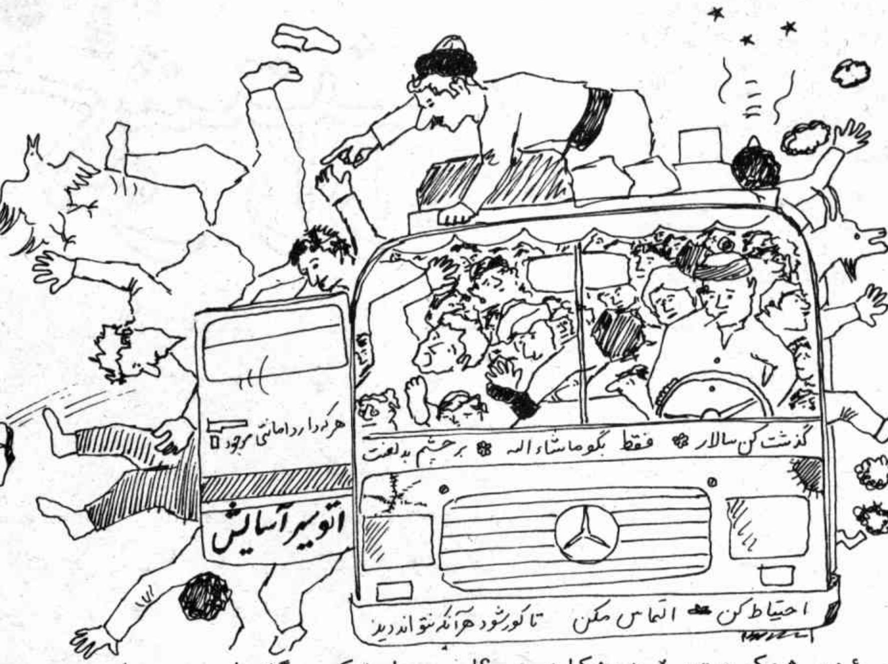

ئەو شەکرەت بۆ دەشکاند ؟! . ئەگەر بلێم باشە، ١٤٥ تمەنەکە لەکوێ بێنم؟!.

لەو خەیالانەدا بووم کە ماشێنەکە پەنچەر بوو. لە ماشێن هاتینەخوار لەجۆگەی قەراخ رێ تێرم ئاو خواردەوە و دەموچاوم شوشتن وبرێک هۆشم هاتەوە سەرخۆ. لە فکری ئەوەدا بووم بە هەر شێوەیەک بێ خۆ لەو هەرا وبگرە ڕزگار کەم. هەر ئەوەندەم دی ماشێنی کورە خالی دایکم گەیشتە جێ و سەری لە ماشێن وەدەرخست و گوتی:

– ئەوە لێرە چ دەکەی؟

– بۆخۆشم نازانم!

– وەرە دانیشەبگەڕێینەوە شار کارم پێتە!

– لکی پشتێندەکەم کە چاوم پێ وشک کردبووە، دەبەر پشتم ڕۆکردەوە و چاوێکم گێڕا و سوار بووم و گەڕامەوە شار. بەلێنیمدا تا ئەمن هەم هیچ نیوەڕۆیەک بیری چوونە دەر نەکەمەوە.

ئەرێ بلێی ئێستا پوورە رابێ چی کردبێ؟

بلێی هەر چاوەنواری من نەبێ مریشکی بۆبەرم...؟

بەشی یەکەمی وتووێژ لەگەڵ ڕاوچی یەکی بەناوبانگ بەناوی مستەفا مەحموود زادەمان بڵاو کردەوە. ئێستاش درێژەی ئەم باسە بەناوی راوە کەو پێشکەشی خوێنەرانی بەرێز دەکەین .

تا ئێستا ڕاو بەزۆر شێوە باسی لێ کراوە بەڵام شێوازی ڕاوی ئەمڕاوچی یە و ڕا و بۆچوونی ئەو لەسەر ڕاو باسێکی نوێ یە. بۆیە سەرنجی خوێنەرانی بەرێز بۆ ئەم وتووێژە ڕادەکێشین و داوا دەکەین ئەگەر ڕاوچی وا شارەزایان پێ شک دێ وئێمە نایاناسین بۆمان بنووسن و ناونیشانی ئەوانمان پێ بڵێن تا بچین بیاندوێنین و بیانناسێنین .

راو ٢٠٠٠ کوشتنی رازاوە

ـ بەر لە هەموو شت دەبێ کورتە مێژووی ڕاوە کەو لە کوردستاندا باس بکەی! بەم شێوەیە کە فەلسەفەکەی چیە و لە فۆلکلۆردا بۆ ئەوەندە باسی ئەو ڕاوە کراوە و بۆچی خەڵک ئەوەندە ڕاوە کەویان پێخۆشە ؟

ـ بۆ جارێکی دیکەش سپاسی سروە دەکەم کە ئەوەندە بە فەرهەنگ و داب ورەسمی کۆن و نوێی کوردەواری یەوە ماندووە . دوایە دەبێ لە بابەت پرسیارەکەت یا باشتر بڵێم پرسیارەکانتدا بڵێم کە :

کوردستان مەڵبەندێکی شاخاوی یە. دیمەن و تاڤگەی جوانی هەیە. کەویش دڵبەندی ئەمجۆرە جێگایانەیە و لە جێی وا دەژی یانی هەریمی ژیانی کەو مەڵبەندی کوردستانە. لە لایەکی دیکەشەوە کەو فڕندەیەکی جوان وخۆش خەت و خاڵە وجیلوەیەکی جوانی هەیە و زووش دەستەمۆ دەبێ . بە کوردی کەو لە قەدیمەوە لە ژیانی کوردەواریدا بووە وئەویش لەبەر جوانی وگۆشت ودەنگ ڕاوی کردووە.

ـ ئەڵبەت زۆر پرسیار لەم نێوەدا دێتەگۆڕ بەڵام بۆ دوایەی هەڵدەگرین و جارێ لەبارەی مێژووی چۆنەتی ڕاوە کەو پرسیار دەکەین. ڕاوە کەو لە سەرەتاوە تا ئێستا چۆن بووە ؟

ـ ئەوە باسێکی دوورو درێژە و تەنیا دەتوانم بە کورتی چەند شێوە ڕاوتان بۆ باس بکەم .

قەدیم چەکی مودێرن نەبووە تەنیا چەکی ڕاو شەمشێر وتیروکەوان بووە و هێندێکیش پلار و گۆچانیان

پێ بووە. کەو بەم جۆرە
چەکانە ڕاو ناکرێ و
ئەگەریش بکرێ زۆر چەتوونە.
جا بۆیە هاتوون تەگبیرێکی
نوێ یان لەحاڵی خۆیان
کردوتەوە وداویان ناوەتەوە
تەبعەن کوردستان ئەسپی
زۆر بووە و بە مرووری
زەمان قایمبوونی مووی
کلکی ئەسپیان بۆ سەلماوەو
داویان پێ چا کردووە .
خۆ ئەودەم سنعەت نەبووە
تا لە نایلۆن و سیم
کەڵک وەربگرن.مووی ئەسپیان
دەرکێشاوە و هۆندوویانە-
تەوە وداویان پێ چا
کردووە ولەو شوێنانەی
شکیان بۆچووە ناویانەتەوەو
کەو بە لاق وئەستۆ پێوەی
بووە بەڵام ئێستا ئەم
شێوە ڕاوە قەدەغە کراوە.

لەپاشان بەتەجرەبە
چەشنە داوێکی دیکەیان
ناوەتەوە وبەم شێوە کە
ماکەویان لە قەفەس کردووەو
زانیویانە نێرە کەو دەنگی
دەبیسێ و هەستی پێدەکا
ووەشوێنی دەکەوێ. جا
دەهاتن لەپێش ڕکە داویان
دەناوە و نێرەکەو پێوەی
دەبوو. ئەم ڕاوە تایبەتی
بەهار بوو.

دوایە هاتن لە داوی
چاکتر کەڵکیان وەرگرت و
تۆڕیان پێ ساز کرد.یانی
دانیان لە شوێنی تایبەتی
لەسەر تورەکە ڕۆ دەکرد و
بە چیلکەوچاڵ دایاندەپۆشی
و لە جی یەکی دوور مات
دەبوون. کەو دەهاتن دانە
بخۆن ڕاوچی تۆڕیان دەکێشا
و کەو لەوێدا دەمانەوە
ئەڵبەت دەبوو دوو سێ ڕۆژ
پێش هەروا دانی پێوەرکەن
بۆ ئەوە کەو دانەخۆرە بێ
وپاشان داویان بۆ دەناوە
جا واهەبوو هەموو پێوە
دەبوون وواش هەبوو
دەستەیەک دەفرین وپۆلێک
لە داو دەکەوتن. ئەمجۆرە
ڕاوەش ئێستا قەدەغە کراوە

لە پاشان ڕاوێکی دیکە
وەدەرکەوت کە تەپکەی پێ
دەڵێن . دوو تەختەی ناسک
وەکوو چوارچێوەی دار بە
مووی ئەسپ لێک دەبەستن و
عەرزی بۆ هەڵدەکۆڵن ولە
ژێر خۆڵێکی سووک حاشاری
دەدەن. مەودای نێوان دوو
تەختەکە ۶۰ تا ۷۰ سانتی مێترە
ئەویش بۆئەوەیە کە بارستی*
خوڵەکە تەختەکان وێک
نەیەنێ. بەم شێوەش کەو
ڕاو کراوە .

زۆر شێوەی دیکەش بۆ
ڕاوەکەو هەبوون کە ئێستا
قەدەغە کراون .

ئێنجا دێینە سەر ڕاوە
تفەنگ . لەپێشدا ڕاو بە
تفەنگی سەرپڕ دەکرا کەبە
باڕووتی ڕەش دەیان ئاخنی
ئەویش ئەوەندەی توانا
نەبوو لە حەوا بنگێوێ و
ڕاوچیش زۆر بەڵەد نەبوو
لە لایەکی دیکەوە ئەگەر
مەودا زۆر با نەیدەگەیشتێ.
نێزیکیش با کەو دەیبێنی.
بۆ چارەی ئەم کارەش هاتن
دێوجامەیان* ساز کرد.

دێوجامە چۆن بوو؟

- دیوجامە پارچەی
خامی سپی بوو. مێترێک
لە مێترونیوێکدا بوو. لە
پارچە وشتی دیکە شکڵی
حەیوان ومار وشتی وایان

لێ چا دەکرد وشتی سوورو شین وزەردیان پێوە هەڵدا وەسی. دوو کونیان تێدەکرد یەک بۆ لوولەی تفەنگ یەک بۆ چاوی ڕاوچی. دوایە لە دارێکیان دەدرووو دەچوون لە پەنا بەردێک خۆیان دەشاردەوە. هەر کە کەو دەهاتن بە دیتنی ئەم شتانە قوشقی* دەبوون ولێی دەچوونە پێش. ڕاوچی رادەوەستا تا نێزیک دەبوونەوە، دوایە تفەنگی ئاگر دەدا و دووسێ یەکی دەخستن. بەڵام ئەم کارەش چون فێڵی تێدایە قەدەغە کراوە.

لە سەدەی بیستەمدا فیکری بەشەر تەنەوەی* کردووە باڕووت و چەکی تازە هاتوتەگۆڕ ولەباری سنعەتەوە وەپێش کەوتووین بەڵام لەباری تەفریحی سالمەوە نا سیاسەتی چەوسێنەری و کۆلەداری تەفریحی ناسالمی وەباو خست و بوو بە کۆسپی سەر ڕێی هەموو چەشنە تەفریحی سالم. ئەمجار بە چەکی کاری تەیار بووین و ڕاوێکی تەنیا بۆ سەرگەرمی وخافڵان بوو، جێی خۆی دا بە موسابەقەی باڵندە و حەیوان کوشتن .ئیدی ئێستا کەمتر خەڵک بۆ هەڵمشتنی هەوای ژیاندەری کوێستان و گوێ هەڵخستن بۆ قاسپەی کەو وخواردنەوەی قومێک ساردا وی کانی دەچێتە ڕاو.

- بەبڕوای تۆ فەسڵی ڕاوە کەو کەنگی یە ؟

- وەختێک بتوانێ هەڵفڕێ. فەرخە نەبێ. دەنا ئەم ڕاوچی یە گورگە گورگ وەختێک دیتی دەعبایەک ناتوانێ هەڵفڕێ یا بڕوا هەرای دەکاتێ ودەیخوا. وەختێک کاتی ڕاوە کەوە کە بتوانێ هەست بەمەترسی بکا. لەلای شنۆ لە ١٥ ی خەرمانانەوە دەست پێدەکا تا بەرەبەری زستان. لە زستاندا کەو نابێ ڕاو بکرێ چون وەختی جووت*بوونیەتی.

- هەر دەعبایەکی کەوی* وکێوی تایبەتی یەکی هەیە. تایبەتی کەو چیە ؟

- کەو یەکێک لە جوانترین شاکارەکانی خیلقە-تە. لە خۆشترین و دڵڕفێنترین جێگا دەژی. جێی خۆش ئاووهەواو زنوێرە دەنگیشی زۆر هەست بزوێنە و گۆشتەکەشی لە هەموو فڕندەی دیکە بەتامترە. دەنگەکەیەتی کە زۆرتر لێی بووەتە بەڵا. پێی لە باڵی بەهێزترە. زۆر زوو لەبەر چاو ون دەبێ لەنێو داڵدە خۆ دەشارێتەوە و هەتا مەترسی نەگاتە ئەوپەڕی خۆی نافڕێ. ڕاوچی یەکی لە حەوا بینگێوێ زۆر، شارەزایە. دەعبایەکی زۆر بێ زەینیشە.

- زۆر لە ڕێنوێنیت سپاس دەکەین وهیوادارین بۆ زۆر مەبەستی دیکەش ڕێنوێنیمان بی.

- سپاس وشانازی دەکەم بەوە کە شتێک بزانم وبە کاری ئێوە بێ.

ئەم پرسیارە لە زۆر، کۆنەوە لەناو خەڵکدا هەیە ژیان هەمیشە پرسیارێکی گرینگ بووە و زۆر کەس وەڵامی بۆ نەدۆزراوەتەوە. مێژوو دەڵێ ئەو زەمانی کە **ئەفلاتوون** شاگردی **سوقرات** بوو ئەم پرسیارە لەگۆڕێ دا بوو. پاش تەواو کردنی دەرس خوێندن ئەفلاتوون فێرگەکەی خۆی بە ناوی "**ئاکادێمی**" بەرپا کرد و شاگرد وقوتابی زۆری لەخۆی خڕ کردەوە کە لە هەموان بەناوبانگتر **مامۆستای یەکەم ئەرەستوو** بوو. پرسیاری "**ژیان چییە**" لە ئاکادێمی دا کەوتە ژێر باس ولێکۆڵینەوەی زانایان و فیلسووفەکان. بەو پێیە ئەگەر بڵێین تەمەنی ئەم پرسیارە بە درێژی تەمەنی ئینسانە هەڵەمان نەکردووە، چونکە ئێستاش ئەو پرسیارە لەنێو بەرەکانی ئادەمیزادی سەر زەوی دا دووپات دەکرێتەوە. زۆر زانای بەمێشک ومژی هەڵوەدای دۆزینەوەی وەڵامی ئەو پرسیارەن و بیروڕای جۆراوجۆر بڵاو دەکەنەوە.

ناتوانین بڵێین ئەم پرسیارە هیچ وەڵامی نەدراوەتەوە. بە پێچەوانە دەکرێ بڵێین کە هەر کەسێک بەزەین وسەلیقەی خۆی وەڵامێکی داوەتەوە. واتە ژماری ئەم وەڵامانە دەگاتە بارستای ژماری دانیشتووانی سەر زەوی چونکە هیچ کەس وەک وەڵامی کەسێکی دیکە ناچێ. دەتوانین هەموو ئەم وەڵامانە دەستە دەستە کەین و هەر دەستەیەک بۆخۆی ڕێبازێکی ژیان دەستنیشان دەکا.

ژیان چییە؟ ڕاستی ژیان چییە؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە زۆر ڕێبازی ئایینی وڕامیاری و ئابووری و زۆر لێکدانەوە و بۆچوونی

ژیان چییە؟

فارووق وەفایی

فەلسەفی وحەکیمانە داڕێژراوە وهەر ڕێبازەش کۆمەڵێک لە جەماوەری خەڵکی لەخۆی کۆ کردۆتەوە وبێ وچان تێدەکۆشن ژماری لایەنگران زیاد کەن و بە زۆرە ملی و شەڕو هێزی زۆرتر بیرو بڕوای خۆیان بەسەر ئەوانی دیکەدا بسەپێنن.

بەختەوەرانە جاروبار تووشی هێندێک وەڵامی بێ لایەنانە دەبین کە سەرنج ڕاکێش وپەسندی مێشک ومژی ئادەمیزادن.

بۆ وەڵامدانەوەی پرسیار بێ گومان دەبێ پێشەکی مانایەکی ڕوون بۆ واژەی، مرۆڤ بدۆزینەوە. مانای مرۆڤ بەڕواڵەت زۆر سادە و ساکارە.بەڵام لە ڕاستیدا وانیە. ڕەنگە لە دنیای ئەمڕۆدا ولە چوارچێوەی زانستی پێشکەوتوودا هیچ شتێک لە خودی ئادەمیزاد نەناسراوتر نەبێ. جاباشترە لێرەدا خۆمان لە باسی ئادەمیزاد ناسین بدزینەوەو بگەڕێینەوە سەر پرسیاری "ژیان چییە؟" چونکە ئەگەر وەڵامدانەوەی پرسیارەکە بە مانایەکی ڕوون بۆ واژەی مرۆڤ ببەستینەوە بە هیچ ئاکامێک ناگەین.

بۆ ئەوەی هێندێک لایەنی وەڵامەکەمان بۆ ڕوون بێتەوە ئەو پرسیارانەی خوارەوە دەخەینە بەرچاو و

لە بەرامبەر هەموویاندا
وەڵامێکی "نە" دەنووسین .
- ئایا ژیان یانی
عەرابەی لاشەکێشان ؟
- ئایا ژیان یانی
بێ ئامانجی وبەزین و ئاخ
و ئۆف ؟
- ئایا ژیان یانی
ژیانێکی مردوویی و بێ
بزووتنەوە ؟
- ئایا ژیان یانی
پێوانی ڕێگەی نێوان ماڵ و
ئیدارە ؟
- ئایا ژیان یانی
بوون بە بوونی نێوئاوێنە ؟
- ئایا ژیان یانی
هیچ وپەنا بردن بۆ
قوتابخانەی هیپی گەری و
پانکیسم ؟
- ئایا ژیان یانی
هەر لەبیری پرچی خاو و
چاوی کەژاڵ دا بوون ؟
- ئایا ژیان یانی
بە هەر بایەکشەن کردن ؟

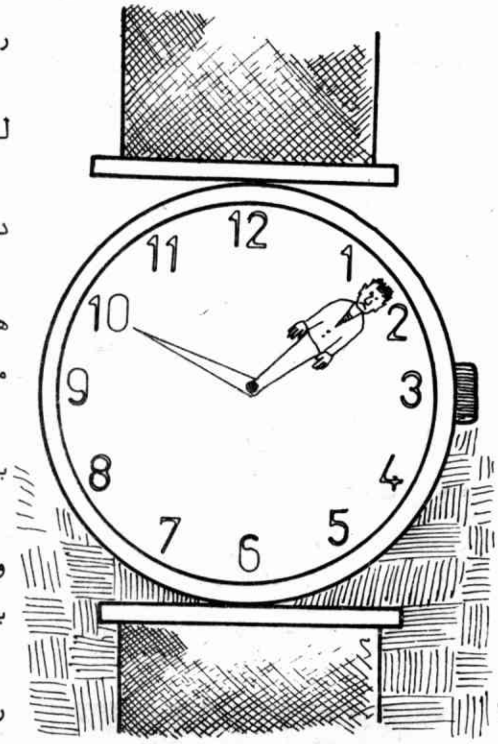

- ئایا ژیان یانی
هەراج وفرۆشتنی گیان لە
بازاڕی بێ گیانان دا ؟
- ئایا ژیان یانی
هەر گەمە و گاڵتە ؟
- ئایا ژیان یانی
هەر " خۆت " ؟
پاش نووسینی " نە "
بەرامبەر بەو پرسیارانە

ڕەنگە ئاوا بنووسین :
- ژیان یانی ماڵەکردن
لە دنیای یەک سللول دا .
- ژیان یانی چوون
دەناخی دەروونی یەک ئەتۆم .
- ژیان یانی جۆلانە
هەڵبەستن لەناو نێرۆنەکانی
مێشکدا .
- ژیان یانی هەڵفڕین
بۆ ناو ئەستێرەکان .
- ژیان یانی خولدان
و سووڕانەوە بەنێو یاساکانی
بیرکاری دا .
- ژیان یانی ئارەق
ڕشتن بۆ وەدەست هێنانی
یاساکانی کۆمەڵ .
- ژیان یانی کۆشش
بۆ دابین کردنی یاسای
مرۆڤایەتی .
- ژیان یانی بە گژ
پێشێل کەرانی مافی ئینسا-
نی دا چوون .
- ژیان یانی
بەختەوەرانە مردن .

فۆرمی ئابوونمان

شمارە

ناو .... شۆرەت .... دانیشتووی ....

...... تمەنم بەحیسابی ژمارە ٥٤٠٠ ی شوعبەی ناوەندی بانکی سپەی ڕەرمێ گرت و
فیشەکەم وتێرای ئەم بەرگە بۆ نادرن . لەژمارە .... را هەتا ...... گۆواری سروەم
بۆ بەرێ بکەن .

ناونیشان ....

....

رێنوێنی ئەدەبی

بۆکان ـ گوندی داشبەند: کاك جەعفەر رووحی رادە

نامە پڕ لە گلەیی و بناشتنە کەت گەیشت ۰ برای بەڕێز ئێمە لە خودامان دەوێ تۆ شیعری چاك بنێری و ئێمەش چاپی بکەین ۰ هەموو حەوڵ وتێکۆشانی ئێمە ئەوەیە نووسەران و شاعیران کوڵ بکەن و بەرەوپێش بچن ۰ بەڵام ئەم چوونەپێشە هەروا ئاسان نیە ۰ رەخنەی دەوێ . ئیرادگرتنی دەوێ رێنوێنی دەوێ و هەزار شتی دیکەش ۰ نابێ دڵت بێشێ ۰ ئێمەش ناتوانین شیعری کز چاپ بکەین چونکوو خوێنەر کەوەخت و پووڵی خۆی خەرجی سروە دەکا بابەتی جوانی دەوێ ۰

مەسەلەن هەرئەو چەند شیعرەی لە ئاخری نامەکەتدا هێناوتە و رەنگە بەلای خۆتەوە شیعرێکی باش بێ دەیخەینە ژێر داوەری خوێنەران و لێرەدا بڵاوی دەکەینەوە

کە باغی دڵ بەری هێنا کوڵاڵە
لە ئەو باغە بەبۆنی تۆ کوڵاوم
بەهاری کوردەواری خۆشەویستم
کە لاوەوا خەیاڵی ئاڵوزاوم
ئەگەرچی پیروئوفتادە وزەعیفم
لە بەرتۆیە عەزیزم تازە لاوم

ئێمە ئیرادمان لەو شیعرە زۆرە . بەڵام هیچ نالێین با خوێنەران خۆیان داوەری بکەن ۰ بە هیوایین دەست لە شاعیری و کەشە پێدانی زەوقی [illegible] هەڵنەگری و لە رەخنە وئیراد گرتن نەترسی ۰

سەرکەوتووبی ۰

سنە: ئەنوەر رەوشەنی

برای بەڕێز بەختەوەرانە کوردی نووسینەکەت زۆر باشە و توانیمان نامە و شیعرەکانت بە ئاسانی بخوێنینەوە۰ بەهێندێك تێکۆشان دەتوانی بێ هەڵە بنووسی ۰ زۆربەی شاعیرانی کۆن و تازە نازناویان هەیە۰ هۆی هەڵبژاردنی نازناو ئەوەیە ـ شاعیر نایەوێ بناسرێ ۰ یان کەسێکی خۆش دەوێ و لە ناوی ئەو خۆشەویستە کەڵك وەردەگرێ۰ مەسەلەن **سەعدی** ناوی خۆی لە ئەمیر سعدالدین سعدابن زنگی وەرگرتووە۰ جاری وایە خۆشەویستی وڵات سەرچاوەی نازناوە یان بیروباوەڕ ۰ مەسەلەن **هەژار** لایەنگر و ئەوینداری هەژاران و زۆر لێکراوان بەتایبەتی کە لەگەڵ وادار ی کردووە ئەم نێوە هەڵبژێرێ ۰ یا دیسان **هێمن** باوەڕ بە ئاسایش وهێمنایەتی بۆ بەرەی سروف ئەم نازناوەی بۆ دارشتووە ۰

شیعرەکانت بە نیسبەتی تازە شیعر گوتنت زۆر باشن ۰ هێندێکی تر شیعری بەکەڵك بخوێنەوە و شێوەی شیعرگوتن چاو لێکە فێر دەبی۰ باشترە لە نازناوی " ئاسۆی مەریوان" کەڵك وەرگری ۰

برای بەڕێز:

نامە و شیعرەکانت گەیشتە دەستمان زۆر سپاست دەکەین۰ **رێنوێنی** ـیەکانت جێگەی سەرنجن و ئەگەر لە دەستمان بێ دەبەرچاویان دەگرین ۰

لە نامەکەتدا چەند پارچە شیعرت بۆ ناردووین کە دەگەڵ رێبازی **سروە** (فەرهەنگی ـ ئەدەبی) رێك ناکەوێ ۰ بەڵام شیعرێکت دەخەینە **ژێر** شی کردنەوە :

ژیانی ژن و مێرد

ئاوای گوت شەوێ شەم بە پەروانە (۱)
ح سوودی هەیە ئەم هەڵسووڕانە (۲)

*　　*

خۆت ئەسووتێنی تۆ لە پێی مندا (۳)
منیش دەتوێمە و ئاوا بێ سەودا (۴)

*　　*

وەڵامی داوە پەپوولەی خاڵ جوان (۵)
لە رۆژی ئەزەل براوە بۆمان (۶)

*　　*

شەوگاری درێژ وا سەرینە سەر (۷)
بەغەیری ئەمە ژین ناچێتە سەر (۸)

چون خۆشەویستان و لایەنگرانی سروە لە دەروژووری وڵات بە نامەی جوان ورازاوە داوای "فۆرمی ئابوونمان"یان کردووە، ئەوە چۆنەتی ئابوونمان لە دەروژووری وڵات بەو شێوە رادەگەیەنین

نرخی	۱۲	ژمارە بۆنێو خۆی وڵات	۲۰۰	تمەن
نرخی	۱۲	ژمارە بۆ وڵاتە دراوسێکان	۲۸۰	تمەن
نرخی	۱۲	ژمارە بۆ هیند وئوروپا	۴۲۰	تمەن
نرخی	۱۲	ژمارە بۆئامریکا وخاوەری دوور	۵۰۰	تمەن

ناونیشان : اورمیە ـ صندوق پستی ۷۱۷ ـ انتشارات صلاح الدین ایوبی ـ تلفن ۳۵۸۰۰۰
بۆ ئەم خوێندکارانە کە لە زانستگاکانی دەرەوە دەخوێنن (ئەگەر بەڵگەی خوێندکاری خۆیان بنێرن) هەل و مەرجێک پێک دێنن کە گۆواری سروەیان بە نیوە قیمەت پێ بگا .

تۆلە پێی منداومن لە پێی تـــــۆدا (۹)
ژینمان بە سەرکە ین لە ڕێی یەکتردا (۱۰)

شیعرەکەت زۆر جوانە بـە لاّم ئەو ئیرادانەی هەیە · دێڕی **۴** فەسیح **نیـە** لە دێڕی **۷** و**۸** دا " سەر" ڕەدیفە · **وا**ژەی " بەرینە" و"ناچێتە" قافیـــە نین · لە دێڕە کانی **۹**و**۱۰** ش دا " **تۆ**" و " یەکتر" قافیە نین ·

سـەقز : کاك زاهید کازمی

نامەکەت کە یشت سپـــاســـــت دەکەین· چوارخشتەکیەکەت **جوانـــە** و هەر لێرەدا چاپی دەکەین ورای **خۆ**... **مان** دەردەبڕین :

دنیا بە غەم و عەزابە وە شیرینـــە
نۆش کردنی دەردی عیشقە مانـــای
ژینـــە
هەرکەس دەیەوێ ژینی بەراستینی
بـێ
مافی هەر هەژاری و کـەســـەر و
ئەسرینە

لە باری وەزن وقافیە وە هیـــــــ ئیرادی نیە تەنیا " ژینی بە راستینـــی بێ " فەسیح نیە· مە بەستـــی تـــۆ بیگومان ژینی تێکەڵ دە کەڵ ڕاستی و سەداقەتە کە بە و تەرکیبە جوان بـــاس نەکراوە ·

شنۆ: کاك کەریم محەممەد ئەمینی زادە

شیعرەکەت گە یشت داوای ڕێنوێنی دەکەی· ئەمەش ڕێنوێنی ئێمە لە سەر شیعرەکانت :

سروە گیان جێی تۆ لە نێو ئێمە کولــە
نێو کرلاّندا تۆ کولّی جوانی منـــــی
فەرهەنگی میللەتی کوردی ئەتـــۆ
مانگێ جارێك وا تۆ میوانی منـــــی

دێڕی سێهەمی ئەم شیعرە لە باری وەزنە وە دەکەڵ ئەوانی دیکـە یـــەك ناکرنە وە ·

شەوقی ڕۆژی چووتە واو بوو.ئاسمان
ژێر سێبەرە
بولبولیش لەم باخە ڕۆیی وئەسلّـــی
هیجران هێنەرە
کەرچی لەم جێکایەدا ئـــــاوازی
بولبول کەم بووە
لە نێو باخی دلّم دا دەنکی یـــارە
خوێنەرە

دێڕی ئاخری ئەو شیعرەش لـــە بـــاری وەزنە وە ئەوانی دیکە ناکرێتە وە · شیعرەکانی دیکەشت هەر ئەم لەنگ و لۆری یە یان تێدایە·ئەوەش با بکوتـــرێ بە نیسبەتی تەمەن و پلەی دەرس · خۆیندنت (کلاس اول ۸) شیعرەکانـــت **زۆر بەرزن ·**

کاك س · خ · شەپۆل ·

شیعرەکەت ساوایە ورۆریش وەنەسر دەچێ · شیعری نوێش لە باری هیجایی ـ یەوە وەزنی هەیە بە لاّم لەو شیعرەی تۆدا رەچاو نەکراوە بۆ وێنە نووسیوتــە

لە ژێر سێبەرێك
سێبەرێکی رەش
غەم و تۆری پەژارە
لە ئامێزی دا خەوتبوو

پیرانشر : کاك سەلمان نەبی

شیعرەکەت وەزنی هەیە بـــە لاّم **نابێ** مانا فیدای وەزن بکەی و یا بـــۆ قافیە وشە بشکێنی · بۆ وێنە لە وشیعرەدا

شوان بۆشە وێنێ بە بەزم وخۆشـی
ئەیخا سەرئاکر کتریەکەی رەشی

ئەو شیعرە وەزنی هەیە . بـــە لاّم "ئەیخا" مانای نیە· نـــابێ بـــۆ هێنانەوەی وەزن چەند پیتی وشە یەك هەڵکرین · لە سەریەك شیعرەکە ت جوانە وچاوەڕێی شیعری جوانترین ·

بۆکان : کاك م ـ ك · ناکام

شیعرەکەت زۆر لاوازە· نابێ لـــە نووسینی شیعردا پەلە بکەی دە بـــێ لە پێشدا شیعر بناسی ودیوانی شاعیرانی بە ناوبانگ بخوێنیەوە ئـەوجار شیعـــر بلّێی · بۆ وێنە ئەو شیعرەت وەزنـــی نیە ومەسرەعی دووەم زۆر درێژترە لـــە مەسرەعی ئەوەڵ ·

دەڵێن شاری خۆشەویستانە

جێی بیری ئازادوکانکای جوان

پەرستانە

سەرکەوتووبی ٪

مەهاباد : کاك سولەیمان خزرپوور

نامەوشیعرەکانت کە یشـــــت · هەستی ناسکی شاعیرانە یـەکـــەم کەرەسەی پێویستی شیعر کوتنـــــی شاعیرە· ئەو هەستە لە شیعرەکەت دا ، بەرچاوە· بە لاّم وەزن وئاهەنگـــــی شیعرەکەت جێکا ،جێکا کۆڕاوە· ئەوەش کە مێك لە شیعرەکەمت " :

ڕۆیشتنت
ما لاّوابیت
لە سەر ئەم شاخە چڕەوە
لە نێو ئەم مژەدا (لەنێو ئەم تەم ومژەدا)
جاریکی تر
ژەنگی دلّم دە شۆیتەوە
بە لاّم نا (۲)(بە لاّم ئەی تاقانە کولّم)
بۆئەم کۆچەت ۳ـ(پاش ئەوکۆچەت)
دلّی من بۆت ئەتوێتەوە،ئەتوێتەوە
بەهارەکەم
دەمەڕۆ(۴) (لە لام مەڕۆ)
دەمەڕۆ(۵) (لە لام مەڕۆ)

لەو بەشەی شیعرەکەت دا ئـــەم بەشانەی بە ژمارە دیاری کراون وەزنیان لەکەڵ باقی شیعرەکەت یەك ناکرنەوە **لە** ناو پەرانتێزدا چاك کراوی شیعرە ـ کە **مان بۆ** نووسیوی

ورمێ: کاك ·ع· دیانەای

نامەکەتمان چاوپێکەوت زۆرخۆشحالّ بووین· پێشنیارە جوانەکەت لـە بــەر چاودەکرین وهەروەکوو لـــە پێشوودالـە بارەی شیعری نوێ دواوین لە داهاتووش دا . خوایاربێ لەوبارەوە وتاربلاّودەکەینەوە·

ئەو شیعرەی دەکەل نامـەکـــەت ناردبووت جوانە بەلاّم دەکەلّ ڕێبـــازی سروەیەك ناکرێتەوە· چاوەڕوانی بەرهەـ مـی دیکـەی ئێوە خۆشەویستانین·

هونەر و هونەرمەندانی کوردستان

کەریمی قەیسومی

حەسەن زیرەک

بولبولی دەنگ خۆشی کوردحەسەن زاڕعی مەشهوور بە **حەسەن زیرەک** ساڵی ١٣٠٠ ی هەتاوی لەشاری **بۆکان** لە دایک بوو. تافی منداڵی و مێرمنداڵی و لاوەتی خۆی هەر لەشاری بۆکان رابوارد. لە تەمەنی بیست و حەوت ساڵی دا شاری بۆکانی بەجێ هێشت و هەڵوەدا بوو. تا لە ئاکامدا لە عێراق گیرسایەوە وپاش ماوەیەک کە دەنگی خۆشی ئەو لەوێ دەنگی دایەوە داوایان لێکرد تا بچێتە ئیزگەی رادۆی بەغدا وگۆرانی یەکانی تۆمار بکا.

زیرەک ئەو کارەی کرد و لە رادۆی بەغدا دامەزرا لە ماوەی مانەوەی لە بەغدا پتر لە ١٥٠ ئاهەنگی تۆمار کرد. پاشان دڵی بۆ زێدی کورکاندی وسەرەڕای حەول ودەوڵی زۆر بۆمانەوەی بەغدای بەرەو ئێران بەجێ هێشت. کوردی عێراق زۆر لە ڕۆیشتنی بەداخ بوون و ئێستاش لەوێ وەک دەنگ خۆشێک جێگەی لەنێو دڵی هەموو کەس دایە وکەم ماڵ هەیە شریتی ئەوی لێ نەبێ.

پاش گەڕانەوە بۆ بۆکان ماوەیەکی زۆر شار و گوندەکانی وڵات گەڕا و لە ئاکامدا بەدەستی پڕ بەرەو تاران وکرماشان و تەورێز وەڕێ کەوت و لە ڕادویی ئەم **شارانەدا** دەستی بە تۆمار کردنی گۆرانی کوردی کرد ولەماوەیەکی کەمدا نزیک بە ٢٦٠ گۆرانی بڵاو کردەوە.

بایەخی کاری هونەری زیرەک لەوە دایە کەسەرەڕای نەبوونی خوێندەواری بە تەواوی دەزگاکانی مۆسیقا شارەزا بوو. ئاهەنگی دادەنا وشیعریشی دەگوت .

زیرەک تا ئەو کاتە مرد دەستی لە گوتن هەڵنەگرت تەنانەت لە نەخۆشخانەش بەسەرهاتی خۆی بە دەنگ دەگێڕێتەوە و شریتی بێ مۆسیقای نەخۆشخانەی بەناو بانگە.

زیرەک لە ماوەی ژیانی خۆیدا پتر لە ١٠٠٠ گۆرانی تۆمار کراوی هەیە ئەویش بەرجی ئەو گۆرانی یانە کە بەتایبەتی لە ماڵێ دۆست

و برادەری خۆی تۆماری کردوون .

زیرەک بێجگە لە دەنگ خۆشی وگۆرانی گوتن خزمەتێکی هەرە گەورەی بە فەرهەنگ و هونەر و کەلەپووری کوردی کردووە چون لە ماوەی ژیانی گەڕۆکی خۆیدا سەری لە هەموو کون و کاژێر و شار وباژێڕی کوردستان هەڵێناوە و هەموو فۆلکلۆرەکانی کۆ کردوونەوەو سەر لەنوێ بۆ ئەوە لەنێو نەچن گوتوونیەوە و لە تێداچوون وفەوتان پاراستوونی هۆی سەرەکی زۆر بوونی گۆرانی ئەو هونەرمەندە ئەم فۆلکلۆرە کۆ کراوانەن.

ئەڵبەت زۆر ئاهەنگیشی بە شیعرەوە داناوە و لەم بارەشەوە هونەری کوردی بە ئێرووتر کردووە .

گەڕان و هەڵوەدا بوون بۆ زیرەک بەرهەمێکی دیکەشی هەبوو ئەویش ئەوە بوو کە بەرجی فۆلکلۆری کوردی لەگەڵ فۆلکلۆر و هونەری فارسی وعەرەبی و تورکی و ئەرمەنیش شارەزایی پەیدا کردووە . لەسەریەک بە پێنج زبان گۆرانی گوتووە .

هێندێک لەم گۆرانیانە لەسەر سەفحە لە شاری تەوریز بڵاو کراونەوەوئێستاش هێندێک بەدەست خەڵکەوە ماونەوە . بەرهەمی دوامین زەماوەندی خوالێخۆشبوو دوو کیژۆڵەن بەناوی ساکارو ئارەزوو .

زیرەک ساڵی ١٣٥٠ لە شاری ورمێ بۆ دوامین جار پاشەبەرەی گۆرانیەکانی تۆمار کرد و لەمە بەدوا نەخۆش کەوت . دوو شریتی پاڕانەوە ودەردی دڵ و بەسەرهاتی لە نەخۆشخانە بڵاو کردەوە. دیسان مەرگ بەربێنگی بەردا و هاتە شاری مەهاباد و ماوەیەک لەم نێوە ماوە. تا ئاخری لەساڵی ١٣٥١ دا لە شاری بۆکان ئەجەل ئەوکێ گرت و ماڵاوایی پێ لەگەڵ دونیا کرد .

پاش مەرگی زۆر کۆڕ و مەجلیس لە ئێزگە کوردیەکان گیرا و زۆریان شین بۆ کرد و زۆر شیعر بەیادی گوتران و زۆر وتار بەیادی نووسران.کەدەتوانین لەنێو ئەوانەدا کتێبی " حەسەن زیرەک" ناو بەرین .

حەسەن زیرەک دەنگ خۆشێکی ئەوتۆ بوو کە بە زۆربەی زاراوە وبن لەهجە ـ کانی کوردی گۆرانی ومەقام و بەستە و ئسترانی بڵاو کردوتەوە .

بەپێی ژمێرەگۆرانیەکانی حەسەن زیرەک ئەوانەی تا ئێستا بڵاو بوونەوە وبەدەست خەڵکەوەن ١٠٦٥ گۆرانی و بەستەیە وبەناوی " باوکی هەزار تەرانە" ناسراوە .

کتێبێک بەناوی **جریکەی کوردستان** دەرچوو کە وەکی دەڵێن بۆخۆی گوتوویە و بۆیان نووسیوەتەوە. لەم کتێبەدا ژیان و بەسەرهاتی خۆی بەوردی گێڕاوەتەوە و بنۆسێ چەند گۆرانی و مەقامی بەناوبانگی خۆی باس کردووە.

ئەم هونەروەرە هەتا هەتایە لەنێو دڵی خەڵک و لە قامووسی هونەری کورددا جێی هەیە. حەسەن زیرەک لە زۆربەی دەزگا و مایەی ڕەسەنی ئێرانی داوەک سێ گا ـ چوارگا ـ ماهوور ـ دەشتی ـ بەیاتی تورک ئیسفەهان ـ همایوون ـ شوور ئەبووعەتا ـ شووشتەری ـ حیجاز ئەڵڵا وەیسی ـ ئەفشاری بەیاتی کورد ئاهەنگی هەیە

لەژیانی هونەری حەسەن زیرەک دا تەنیا عەیبێک هەیە بەناوی ڕەخنە بەڵام جێی زۆر لێدوان نیە ئەویش ئەوەیە :

حەسەن زیرەک لە زۆربەی مەقامەکانی خۆیدا شیعری شاعیرە بەناوبانگەکانی کورد وفارسی گوتووە بەڵام نەک زۆر بەرێک وپێکی بەڵکوو هێندێک جێی دەست تێوەرداوە ئەویش واویدەچێ چون سەوادی نەبووە و شیعرەکەیان بۆ خویندۆتەوە هەمووی بێ کەمو زیاد لەبیر نەماوە و هێندێک جێی لەبیر چووەتەوە

و لەخۆوە پێی زیاد کردووە
زیرەک شیعری شاعیری وەک نالی، مەحوی، کوردی تاهیربەگ ، ناری، پیرە مێرد ، هێمن ، هەژار ، سەید کامیل وسافی و...... لە مەقامەکانی خوێدا هێناوەتەوە
زیرەک وەختێک باسی ژیانی کوردەواری دەکا لە نێو بالۆرەی کوردی هەوایەک هەڵدەبژێرێ و بەناوی هۆ کاکی جووتیار دەڵێ:

هۆ کاکی جووتیار کارت
شێوەردە
گایەکت سوورە یەکێکت
زەردە
بەعام دەیکێڵی ئەو کێو
و هەردە

* *

هۆ کاکی جووتیار بە
جووتیارت بم
لە مووچەی بەردێ نێوەکارت
بم
تۆ زێڕی حالیس من عەیارت
بم

وەختێک باسی دڵداری دەکا بەیتی شەم و شەمزین دەگاتە گۆرانی و بەناوی **شایی یەک دەگەڕێ** دەیڵێتەوە:

شایی یەک دەگەڕێ
چرای لە دڵم
جا وەرە بیبینە
دوو کەسی تێدان.
بە کۆیلەت بم
دڵیان خەمگینە
یەکیان بووکە شەم
چرای لە دڵم
یەکیان شەمزینە

یان لە گۆرانی نسیحەت بۆ دڵداردا دەڵێ :

نەسیحەت بی بۆ دڵداری
عاشق نەبن بەڕێبواری
چونکەعاشق دڵی خوێنە
خۆی دەکوژێ بەناچاری

* * *

عاشقان دێن لە دوور .
دیارن
ڕەنگیان زەردو لێو
بەبارن
مەنعیان مەکەن سێحەب
یارن
بەدەردی دڵ گرفتارن

ئەویش بەشێک لە گۆرانی قاسپە قاسپی کەو:

خۆمن کوێستانی لەندنیم
بێنم کارگ وڕێواسان
هیچ من قەرەنیاغا نیم
گەورەی عێلی بڵباسان
رادوێ تەلەویزیۆن نیم
دامبنێنن بۆقسەوباسان
عاشقی دووچاوی کاڵم
دەیرفێنم‌سووک وهاسان

* * *

وەکوو کوێستانی بیستوون
دایمە سەرم بەتەمە
لەبەر خۆفی خودام نەبێ
وەک جووبۆی دەگرمشەمە
ناوێرم دووقسەی پێ بڵێم
دەڵێن خەڵکی عەجەمە
لەئێران وئەلمان و ڕۆم
جوانی وەک لەیلم کەمە

وەختێک باسی منداڵەکانی دەکا دەڵێ :

خونچەی دڵەکەم ئارەزوو
بۆم دەبێ بەگورزو بازوو
خودایە شوکرم بەتۆ
هەم مەهتاب وخاڵ لە روو
خونچەی دڵم مەهتابە
ماچی بۆمن کەبابە
خودا هێندەم نەکووژێ
مەهتاب پێم بڵێ بابە

رەنگە ئینسان نەزانێ لەنێو هەزار گۆرانی و بەستەدا چەند نموونەدەربێنی بەڵام گرینگ ئەوەیە شێوازی کارەکەی بناسرێ دەنا هەر کەس پێی خۆش بێ دەتوانێ زۆربەی ئاهەنگەکانی وەدەست بخا وکەڵکیان لێ وەربگرێ .

لە نووسینی ئەم کورتە بەسەرهاتەدا کەم و کووڕی یەکجار زۆرە ئەویش بەدوو هۆ :

یەکەم: بەڵگەی نووسراوەی وا قایم بەدەستەوە نیە کە کەڵکی لێ وەربگیرێ .

دووەم: بەسەرهاتێکی هونەرمەندێکی ئاوا لە کورتە باسێکدا ناگونجێ .

بەم هیوایە ئەوانەی لەسەر حەسەن زیرەک دەزانن بینووسن و کۆیان بکەنەوە بەڵکوو بە هەموان بتوانین ئەم هونەروەرە نەمرە باشتر بناسێنین .

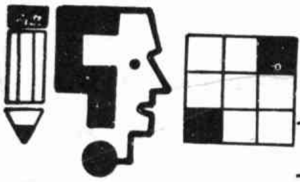

تێبینی : لەپڕ کردنەوەی ئەم جەدوەلەدا هەموو ئوسوولی ڕێنووسی کوردی بەپێی ڕێنووسی هەڵبژێردراوی ئەم گۆوارە ڕەچاو کراوە جگە لەوەی نیشانەی (ˇ) دانەنراوە . واتا ئەگەر بۆ وێنە وشەی (شڕ، گوڵ، زۆر، شێر و . .) ی تێدا بێ بە شکڵی (شر، گول، زور ، شیر و . .) دەنووسرێ

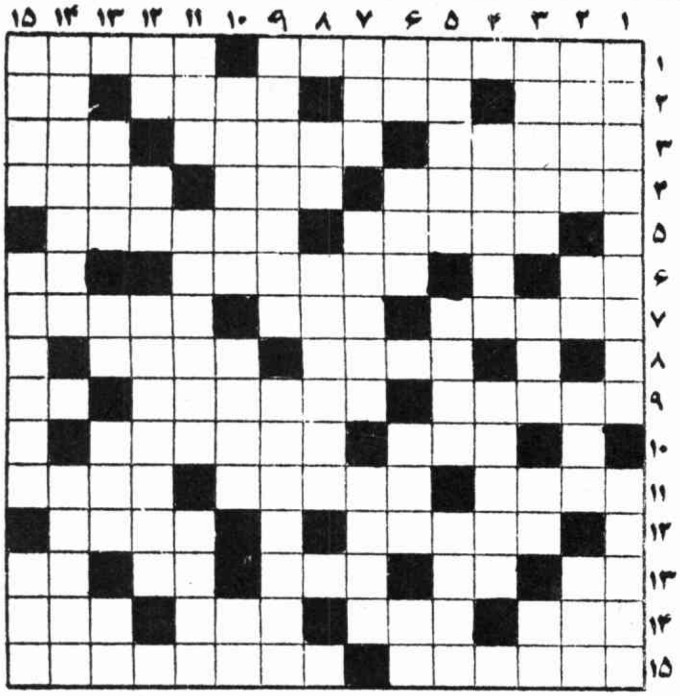

١ـ ناوی زانای بەناوبانگی کورد لە جیهانی ئیسلامدا ـ تەبیعی و سروشتی ٢ـ پارچە یەکی تەنك وناسك ـ تەکیەکە لامی دەڕوێش ـ بووك ـ نیشانەی کۆکردنەوەی ناو لە زبانی فارسیدا ٣ـ کەوشەن ـ مەرتەع ـ شارێکی کوردستانی ئێران ٤ـ سنوور ـ واحیدی پۆتانسیەل ـ وەتاغ ٥ـ ناوێك بۆ کچی کورد ـ مەر بووتە بەمانگی نیسان ٦ـ ڕێگای کورت ـ دژی مردوو ـ مات وبێدەنگ ٧ـ لە پشتی گیاندار دایە و کۆڵەکەی بەدەنە ـ تازە جواب ٨ـ دوژمنی ژنی بە مێرد ـ ئەسپی خۆشبەز ٩ـ پلە یەکی دەوێ بۆ ژمارەی سەت ـ سەقزی بەکوڕادە دەڵێن ـ تا پتر بێ کەشك ڕەقتر دەبێ ١٠ـ دنەهەوایەکی کۆنی مۆسیقای کوردی ١١ـ سکڵ وپۆلوو ـ زیان ـ گەورە ١٢ـ بسە . . . . خەرج کردن یانی زۆر خەرج کردن ـ خوری پێ دەڕێسن ١٣ـ کینە ـ ژمارەیەکە ـ پاڵەوانێکی شانامە ونووسەرێکی کورد ـ لەولاوە دەبێتە جەنابت ـ بڕێکی ماوە پێی بپێوی ! ١٤ـ گیاندارێکی گەورەی دەریایی ـ دۆست و خۆشەویست ـ باوەڕ بەقسەی وا مەکە ـ کەنگی ١٥ـ خوراکێکی شل ـ شارێکی گەورەی کوردستانی تورکیا .

١ـ ڕۆژهەڵاتناسی بەناوبانگی ئاڵمانی کە بەیتەکانی ناوچەی موکریانی کۆکردۆتەوە ـ غەم و پەژارە بۆ کەسێك خواردن ٢ـ ماڵ ـ ئەگەر پیتی "خ"ی پێوە با لە ئازەربایجاندا چەت وەدەست نەدەکەوت ـ زەین ـ زێڕ یا زێوی تواوە ٣ـ شووشەی بێ غەل وغەش ـ پیتێکی ئەلف وبێ ـ دەچاوی دەکێشن ـ شاخە ٤ـ ئاگا و لە سەرهەست ـ شیری پێ دەکەنە ماست ٥ـ جاڕز ـ ئارا و قەرار ـ جێ پێ ٦ـ هەولێری دەڵێ " بۆ" ـ نازداران هەیانە ـ سکاڵا و تووك و دوعا ـ سەرەوبنی کەو ڕێی بدەیە "هار" دەبێ ٧ـ گێژ ـ لە سەر قامکان دەڕوێ ـ عادەت کردوو ٨ـ بنۆش ـ نوماینده یا وەکیل ٩ـ بەیتێکی کوردی ـ جوولەکە ١٠ـ بێ دایك وباب ـ ئازا ونەترس ـ بڕیار و نەزەر ١١ـ ڕۆژ ـ وڵاتێکی ئەفریقایی ـ کێوی سووتاو ١٢ـ ئێمە بە ئینگلیسی ـ کلکت نەبڕی با هار دەبوو ـ پشمین و کۆخین ١٣ـ ئاواش هەر شوێنە ـ گیایەکی کوێستانی ـ ڕەنگێکە ـ کاتێك ١٤ـ کۆمەڵێك کە بۆ پاراستنی مافی ئابووری خۆیان یەك دەگرن ـ وشیار و زانا ١٥ـ چەکوچ وەشێنی ڕۆڵە کوژراو ـ دێوەزمە ـ یاد

پڕکراوەی جەدوەلی ژمارە ١٩

تێبینی

لەنێو ئەو کەسانەیدا کە پڕکراوەی دروستی ئەم جەدوەلەمان بۆ بنێرن بەپێی قورعە یەک کەس بە بەرەندە دەناسرێ جایزەی بەرەندەی جەدوەل ، بریتی یە لە ساڵێک ئابوونمانی گۆواری سروە .بەرەندەی جەدوەلی ژمارە ١٤ کاک نەجمەدین عەبدوڵڵا پوورە لە نەغەدە .

ئێمە و خوێنەر

شنۆ : کاک سەدیق هەژاری

برای بەڕێز فەرهاد قارەمانێکی ئەفسانەیی یە وسەرگوزەشتی مێژوویی نیە. ئەو قارەمانە پەروەردەی زەین وفکری نیزامی گەنجەوی یە ولەچیرۆکی شیرین و فەرهاددا باسی هاتووە کە ئەویندارى شیرین بووە ولەڕێگەی ئەم ئەوینەدا خۆی کوشتووە و بۆتە ئەفسانە. بەپێی چیرۆک فەرهاد بەردتاشێکی زەبەردەست بووە وکۆشکی بەردینی بۆشیرین لە بەرد هەڵکەندووە. ئێستا لە ناوچەی کرماشان وسەرانسەری کوردستاندا لەهەر جێگەیەک بەردی تاشراو هەبێ دەڵێن کاری فەرهادە .

بیستون را عشق کند وشهرتش
فرهاد برد
جورگل بلبل کشید وبوی گل
راباد برد

مەهاباد : کاک فەرهادجیهان میهەن

بەڕاستی هەروایە " میرات بە دەستی منداڵی شەڕە " وەختێک پیرە باب مرد منداڵ دەکەونە گیانی یەک وهەر دەڵێن " کوا بەشی من ؟ بۆ نامدەنێ ؟ "

لەباری ڕێنوێنی یەوە ئێمە لە سرووەدا هەمێشە لە ئێمە و خوێنەر و ڕێنوێنی ئەدەبی دا ڕەخنە دەگرین ورێنوێنی خوێنەران دەکەین. هەرکەس بەوردی ئەم دوو بەشە بخوێنێتەوە زۆری کەڵک لێ وەردەگرێ .

ئێمە وێنەی ماموستاهێمن ــ مان بەلاوە نیە. تا بۆ خوێنەرانی بەرێ بکەین. وێنەی گەورەی ماموستاهێمن لەسەر بەرگی ژمارە ۵ ی سرووەدا هەیە ژمارێکی زیادی بکڕەوعەکسەکەی رابگرە.

سەرکەوتووبی.

خورینج : کاک مراد سوهرابی

پاش سڵاو. برای بەڕێز ئەم وێنەی بۆت ناردبووین زۆر لە دوورەوە گیرا بوو. بەردەکانی خورینج دەبێ لە نیزیکەوە ولە چەند زاویەرا عەکسیان لێ هەڵگیرێ. دەنا بەکاری چاپ نایە.

بەهیوای عەکس ودیاری جوانتر ـ ین .

سەرکەوتووبی.

شنۆ : کاک بەدیع مەحموودی

برای بەڕێز نامەونووسراوەکەت لەمەر "ماڵە خۆکردن" گەیشتە دەستمان. وتارەکە بابەتێکی جوانە بەڵام کورتە وزۆر بەپەلە بەسەری دا تێپەڕیوی. وتاری کۆمەڵایەتی دەبێ زۆر ورد و هەمە لایەنە بێ ولەباری ئابووری و کۆمەڵایەتی وئەخلاقی وزۆر لایەنی دیکە شێ بکرێتەوە .

پێویستە پێت بڵێین کە دەتوانی بنووسی وکوردیش باش دەزانی.

بەهیواین وتاری جوانترمان بۆ بنێری .

سەرکەوتووبی .

پیرانشار : کاک یوسف مستەفاپوور

برای بەڕێز ئەو گەورە پیاوەی موکوریانی کە مەرقەدی لە مەهابادە. مەلا جامی یە.

شنۆ ـ حوجرەی فەقێکان: کاک محەممەد زوڕناچی وکاک هیدایەتی چاوشی

نەچن لەبەر سەرما دەست لەخوێندن هەڵگرن .شتی وا نابێ بۆ گەرمداهێنانی حوجرەش هەزار ڕێ هەیە. ئەوەش بزانن کە خوێندن وپێگەیشتن هەروا ئاسان نیە . دەبێ هەزار چەرمەسەرەی ڕۆژگار ببینن، چەق وتەقی زۆری پێدەوی،سەرما وهەڵ لەرزین ، دوغرەمە وتێکوشین،بڕوێشە رروونەی بێ زەرنووقە ولێفە شڕە وبەرە کونەی حوجرە ، چاو لەدەستی و هەزار شتی دیکەتان لەڕێ دایە. ئەوانەش خودا یاربێ دەگەڵبوون بە مەلا هەمووتان لەبیر دەچێتەوە.

سەردەشت گوندی مامکاوێ: مەلا محەممەدی جەلیل زادە

ئەو شیعرانەی بەنێوی خۆت ناردووتن (هەتا شێخێک لە کوردستان بمێنێ ـ ئومێدی زیندەگانیت پی نەمێنێ) هی حاجی قادری "کۆیی"ن وناتوانین بە ناوی ئێوە بڵاویان کەینەوە .

سەرکەوتووبی .

بانە : کاک سەلام محەممەدپوور

برای خۆشەویست زبانی هەر نەتەوەیەک تەمەنی بەقەدرایی تەمەنی نەتەوەکەیەتی. زبانی کوردیش هەروایە وهەزاران ساڵی تەمەنە .نووسین وخوێندنەوەی کوردی بەشێوەی ئەمڕۆ سەدەیەک لەمەوپێش دەستی پێکردووە.

ژماری کوردەکان لە سەرانسەری جیهاندا دەبێتە ڕەقەمێکی نێوان ١٥ تا ٢٠ میلیۆن کەس .

کتێبی "ریاض الصالحین" لەژێر چاپ دایە وهێشتا دەرنەچووە . دیارە وەختی خۆی خەبەردار دەبی وخودا یار بێ دەیان کڕی .

سەرکەوتووبی

نه هاوه ند: کاك ره مه زان ئیسماعیل پوور

سڵاوی ئێمه به هاورێکانت ئه‌نوه ر و هووشه نگ بگه یه نه٠ ئه وه ش وه ڵامی پرسیاره کانت :

١ـ هه روه‌ك نووسیوته ئه مساڵ ساڵی ٢٥٩٩ ی کوردی یه وپێشنیاره که‌ت له سروه‌ی ژماره ٢ دا باس کراوه٠ هێندێك که‌س لایان وایه ئه م تاریخه ده قیق نیه و له به‌ر ئه وه ده کاری ناهێنن٠ ئێمه ش له به ر ئه وه گه‌لێکی موسوڵمانین و شانازی به وه ده که ین تاریخی شه مسی هیجریمان هه ڵبژاردووه٠دیاره تاریخی ٢٥٩٩ ش به لامانه وه به نرخه وریزی بۆ داده نێین ٠

٢ـ قه ڵاتی شای له ناوچه‌ی مه نگورایه تی دایه و ئێمه ش هه‌ر ته‌نیا نێومان بیستووه وهیوادارین کورێکی یه هیممه ت قۆڵی لێ هه ڵماڵی ولێی بکۆڵێته وه وئاگاداری یه کی ته واومان بۆ بنیری تا بلاوی که ینه وه٠ زۆرمان پێ خۆشه باسی ئاسه واره میژوویی یه کان له سروه دا بگونجێنین ٠ تا ئێستاش له‌و کاره دا به رده وام بووین ٠

٣ـ وه یسولقه ره نی له ئه سحاب و یارانی پێغه مبه ری مه زن بووه ٠ به لام حه زره تی غه وسی گه یلانی (عبدالقادر گیلانی) عاریف وسه ودا ـ سه ری ئه وین وعیشقی ئیلاهی بووه و نه سه بی له سه ر ده رانه ی باره گاکه ی نووسراوه :

مادر ز حسین باشد واماپدر او
زاولاد حسن یعنی کریم‌الولدین
است

٤ـ باسی جوغرافیایی شارستانه ـ کانیش ورده ورده له سروه دا بڵاو ده که ینه وه٠ تا ئیستا له هه ر ژماره یه ك دا سه رگوزه شتی شاعیرێکمان بڵاو کردۆته وه و درێژه ش به و کاره ده ده ین ٠وه رزیشی سوننه تی کوردستان زۆره وانی، تۆپه ڕاکردێن ، مه له و زۆر شتی دیکه ن که هیواداریـن باسی بکه ین ٠

کاك دلێر

نامه جوانه که ت ده گه ڵ دوو نووسراوه ی کورت که یشته ده ستمان٠ له م هه موو لوتف و خۆشه ویستی یه ت سپاس ده که ین و هیوادارین هه‌ر سه‌رکه‌و توو بی ٠ نووسراوه کانت زۆر کورت و ساده بوون ٠ ئێمه نازانین جه نابت له یۆگوسلاوی خه ریکی ج کارێکی ٠ به لام تکامان ئه وه یه ئه گه ر بۆت ده لوێ و ئیمکانت هه یه مه به ست و بابه تی سه نگین و دوورودرێژترمان له سه ر میژوو یا فه رهه نگ و فۆلکلۆر بۆ بنێره تا بڵاویان که ینه وه٠

هیوادارین سه‌رکه‌وتووبی ٠

ورمێ : کاك ئاوره حمان واوی

برای به ڕێز شیعره کانت بۆ شاعیرێك که تازه ی شیعرگوتنی ده ست پێکردووه زۆر به رز وبه نرخن به لام هێشتا نه گه یشتوونه ڕاده ی بڵاوکردنه‌وه له سروه دا ٠ به هیواین له دوارۆژێکی زۆر نیزیك دا به شیعره کانت سروه برازێته وه ٠

مه‌هاباد : کاک فه‌خره‌دین

برای بەڕێز ئەو کتێبانەی داوات کردوون هیچکامیان بۆ فرۆشتن لای ئێمە دەست ناکەون. ئێمەش وەک تۆ لەوەی کەکتێبی کوردی لە کتێبخانەکاندا کەمە ناڕەحەتین وئەوەی هەشە زۆرگرانە وەک گۆرانی بێژی کورد دەڵێ :

" چبکەم دەقیمەت نایە بۆتە کەولی دەڵەکێ ."

ئێمەش کاغەز وهەل ودەست ڕۆیشتوویی پێویستمان نیە کتێبەکان چاپ کەینەوە .

سەرکەوتووبی .

ره واندوز : کاك حه مید ئاکۆیانی

نامه و شیعره جوانه که ت گه یشت ٠ ره خنه کانت له سه ر شێوه و رینباز و ناوه رۆکی بابه ته کانی سروه زۆرجێگه ی سه رنجن و که لکیان لێ وه رده گرین ٠ لێره دا پێکه وه به ده وری پرسیاره کانتدا سوورێکی خامه با بده ین ٠

١ـ نووسیوته شیعری کلاسیك له سروه دا زۆر بڵاو ده بێته‌وه و ئێستا سه رده می هۆنراوه ی سه ربه سته٠ له وه ڵامدا ده ڵێین له کوردستانی ئێران هه موو لایه نێك له فه رهه نگ و ئه ده بی کوردی تازه وده ست لێ نه دراوه٠ چونکو تا ئێستا رۆزنامه و کۆواری کوردی بڵاو نه بوونه وه٠ له سه ر ئه وه ش را ئێمه به شێکی گرینگمان بۆ شاعیرانی لاو (که زۆرتر شیعری سه ربه ست یا نوێ ده ڵێن) ته رخان کردووه ٠

٢و٣ـ سه رنووسه روده سته ی نووسه ـ رانی کۆڤار پێویست ناکا بناسرێن چونکه کاره که یان هێنده ش جێگه ی شانازی نیه و ئه و خزمه ته چکۆله بۆ خۆڕانان نابێ ٠ وه ك نووسیوته چیرۆکه کانی سروه نیشانه ی کۆنیان پێوه دیاره٠ ئه مه ش هۆی ئه وه یه که ئه و کاره له کوردستانی ئێراندا تازه ده ستی پێکردووه و هێشتا پوخته نه بووه ٠

٤ـ ئێمه ش پێمان وایه چیرۆکه کانی منالان زۆریان له گه ڵ میزاجی منالان ناگونجێن به لام ویستوومانه ئه‌و چیرۆکه کۆن و له مێژینانه ی له رابردوودا هه مان بوون ورده ورده کۆ بکرێنه وه و له ناو نه چن ٠ هیوادارین له داهاتوودا ئه و به شه ئاڵ وگۆری پێویستی تێدا بدرێ و به پێوه ری زه‌مان نوێ بکرێته وه ٠

٥ـ باسی جوغرافیایی له سه‌ر داخوا ـ زی زوربه ی خوێنه ران بڵاو ده بێته وه و ده توانێ له چوارچێوه ی گۆوارێکی فه رهه نگی ـ ئه ده بیدا جێگه ی بۆ دابین بکری ٠

٦ـ شیعره که ی بۆت ناردووین زۆر جوانه وئه گه ر بگونجی له به شی شاعیرانی لاودا که لکی لێ وه رده گرین ٠

شاعیرانی لاو

ئەحمەد ح

هەرچەند دەکەم خەیاڵی تۆ
لەناو دڵما ئەسپەردەکەم*
هەرچەند دەکەم، دەرکەی دڵم داخەم لە رووت
هەرچەند دەکەم لەگەڵ بیرت
خورپەی دڵم بتاسێنم
هەرچەند دەکەم دەردی دووری
میهرت لەدڵ دەرکاتە دەر
هەرچەند دەکەم لەبەر دووریت
مانگ کەمە جیلوەی روومەتت
شەو تابەیان، بێ چاو قووچان
بە تاسەوە تەماشای کەم
هەرچەند دەکەم پرشنگی خۆری بەربەیان
دانێم لەجێی پرچی کاڵت
لێم بەرنایە، لێم بەرنایە
گیانە چبکەم ؟ بەو خودایە
کە دانەری ئەرز وبایە
دڵم لەسەریەک سەودایە ،
دەردی دڵم بەغەیری تۆ
بەهیچ شتێ دوایی نایە
دەرکردنی میهرت لەدڵ
هەتا مردن، لێم بەرنایە
هەتا مردن لێم بەرنایە.

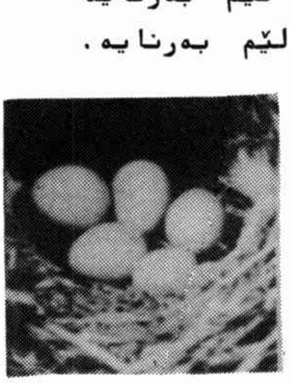

رۆژهەلات دیوار ،رۆژئاوا دیوار ،باکوور دیوار
باشوور دیوار ئاسمان دیوار زەوی دیوار
وڵاتەکەم! ئەی سەربەستی!
کە هەموو لایەک دیوار بێ؟
لە کامە کون ودرزەوە تۆ ببینم ؟
تۆ شەماڵ نی هەتا هاشەتم گوێ لێ بێ
کۆتر نی تا ئاگام لە شەقەی باڵت بێ
تۆ هەتاو نی ،
تیشکت برژێتە ژوورەکەم !
وڵاتەکەم ! ئەی سەربەستی!
تۆیان هەزارەها قۆناغ لەمن وەدوور خستۆتەوە
کەچی لەراستی دا ئەو هەزارەها قۆناغە
هەریەک مەترە !
چ جودایە ؟
هەزارەها قۆناغ
چ یەک دیوار !
بەلام ئەوان گەلی گێلن ونازانن
تۆ لە دڵمای
نە دەتوانن لێت بدەن و
نە دەشتوانن لە بەندیخانەت بئاخنن !

سەفین خۆشناو

عێراق

کەریمی برادۆستی

دەردی کۆمەڵ گەلێ زۆرە
هەزاررەنگ و هەزار جۆرە
کە وابوونە هۆی دواکەوتن
لە خەرابەی غەما خەوتن
بوونە هۆی ئازارو بڕین
یا بوونە ژان بۆ گیان وژین
ئەم دەردانە بەیان بکرێ
ئەبێ چل کتێب بنوسرێ
ئینجا یەکی لەم دەردانە
قسەی بەردەرگای ژنانە
واکەمێك لەم دەردە ئەدووم،
هەرچەند زۆرتە واو بۆی نەچووم
کوڕ گەل گوێ بگرن لەم باسە
باسی کۆمەڵی کەساسە
لێدوان لە نیوەی گەلە
وائەی نووسم بەبێ پەلە
دوێنێ لای بانکی نیوەڕۆ،
قالەی برام لە تانجەڕۆ
تووشی دوو کابرای دز بوو
هەرچی پێ بوو پوولو سەعات،
لێ یان ستاند وئەوهە لات
وتی نە وەك بشەم کوژن
چونکە دز زۆر ئیمان سزن
مالی دنیا نرخی نیە
سەربمێنی پارە چیە

* * *

ئیتر بەم جۆرە قسانە
هەم بە لۆمە هەم بە تانە
وەخت وسەعات بەسەر ئەبەن
بارئاش لە هەزار ئاش ئەکەن
بەلام ئاشیک نا مالنەوە
رازی کەسیش ناشارنەوە
ئەمەش دەردێکی کۆمەڵە
کەتووشی بووە ئەم گەلە
هەربە شوعلەی خوێندەواری
ئەم دەردانە ئەکرێ چاری

عوسمان خدر پەنا

نامرێ هەرکەس لە دلدا نووری یەزدانی هەیە
غەیری خوا کەس ناپەرستێ هەرکەس ئیمانی هەیە
خوا پەناهی بێ پەنایانە دەزانین بێ گومان
هەر کە سێ کە خواپەرست بێ زوهدو عیرفانی هەیە
کوردی خواناس وبە ئیمان پەیڕەوی ڕێگەی حەقە
گەل پەرستە وباوە ڕایە عیشقی یارانی هەیە
ترس و خۆفی قەت نیە پێی هیچە زوڵمی زاڵمان
ئە و کەسەی زاڵم شکێنە هەستی مەردانی هەیە
ئە و کەسە کوردە کە بێگانەی نەوێ ونە یدا پەنا
خۆشەویستە ئەو کەسە چون عیشقی کوردانی هەیە
بێ بەش وچەوسایە کورد. وایە بیری زاڵمان
ئەی عەزیزان چاوهەڵێنن کورد دلێرانی هەیە
من بە زامی دڵ گرفتارم لە بۆ کوردی هەژار،
ئێوە راستم پێ بڵێن ئەم دەردە دەرمانی هەیە
باغەوان دەسکێ گوڵی بۆن خۆش ورازاوەم دەوێ
غەیری تۆ ئەی "باغەوان" کێ واگوڵی جوانی هەیە

ڕەسووڵ وەیسی

شێر و ڕێوی

ڕۆژێک لەرۆژان شێرێک لەڕاو دەگەڕا چاوی بە ڕێوی یەکی برسی کەوت ، لێی چۆ پێش و گوتی :

– سڵاو مام ڕێوی، لەگەڵ ئەو زەمانەی چۆنی ؟

ڕێوی کە لەبرسان هێزی لێ بڕابوو، بە دەنگێکی لەڕ وەڵامی شێری داوە وگوتی:

– براله جا چۆن بم باشە، وەڵڵاهی لە برسان سەرم دەسووڕێ و تاقەتی چیم نیە .

شێر گوتی :

– هەی لەمنت نەکەوێ، گوتم داخوا چیت لێ قەوماوە ! هەستە ، هەستە با بڕۆین .

ڕێوی گوتی :

– بۆکوێ ؟

شێر گوتی :

– تۆ چیت لەوە داوە ؟ ناتهەوێ تێرت کەم؟ ببە بە پیاوی من . هەرچی ئەمن خواردم دەیدەم بەتۆش .

ڕێوی گوتی :

– بڕۆ کاکە بڕۆ، لێمگەڕێ، من ئاواڵی تۆ نیم، پیاوێکی دی بۆخۆت پەیدا بکەی باشترە.

شێر گوتی :

– کەیفی خۆتە من دەڕۆم و تۆش لێرە لە برسان بمرە .

ڕێوی کە بۆی دەرکەوت ئەگەر لەگەڵ شێر نەچێ لە برسان دەمرێ گوتی :

– ئەگەر بەڵێنیم پێ بدەی هەموو ڕۆژێ تێرمکەی دەبم بە پیاوت ولەگەڵت دێم .

شێر و ڕێوی هەرچۆنێک بوو پەیمانیان بەست و بە یەکەوە چوونە ڕاو . هەموو کەژ و کێوێک گەڕان تاگورگێکیان بەرچاو هات .

شێر ڕووی لە ڕێوی کرد وگوتی :

– تۆ لێرە ڕاوەستە و هەرچی ئەمن گوتم بڵێ بەڵێ .

ڕێوی گوتی بەڵێ بەسەر چاو .

شێر وردە وردە لە گورگ نێزیک بۆوە و بە دەور وبەری داهات و چوو

بە ڕێوی گوت :
چاوم سوور بوونە ؟
ڕێوی گوتی :
بەڵێ ، بەڵێ سوور بوونە .
شێر هێندەی دی هات و چوو گوتی :
ـ تووکی پشت ملم هەستاون ؟
ڕێوی گوتی :
ـ ئەرێ وەڵڵا هەستاون .
شێر دیسان هەر هات و چوو گوتی :
ـ کلکم گەیشتۆتەوە نێو چاوانم ؟
ڕێوی گوتی :
ماشەڵڵا ، لەو عەزەمەتەی !،، قەت شتی وانیە ! ، لە نێوچاوانیشت تێپەڕیوە .

شێر زۆر بە گورج و گۆڵی ئامبازی گورگ بوو و نێو سکی بە گۆڕێ وەرکرد. ئەوجار لەگەڵ ڕێوی ملیان لە گۆشت خواردن نا .
چەند ڕۆژ بەم چەشنە تێپەڕ بوو ، ڕۆژ بە ڕۆژ سفرەی ڕێوی ڕەنگینتر دەبوو. کار گەیشتە ئەو جێگایەی کە لە خۆبایی بوو و گوتی :
ـ جا بۆ ببمە پیاوی شێر ؟ چم لەوی کەمترە ؟ وا چاکە ئەمنیش یەکێک بدۆزمەوە و بیکەم بە پیاوی خۆم .

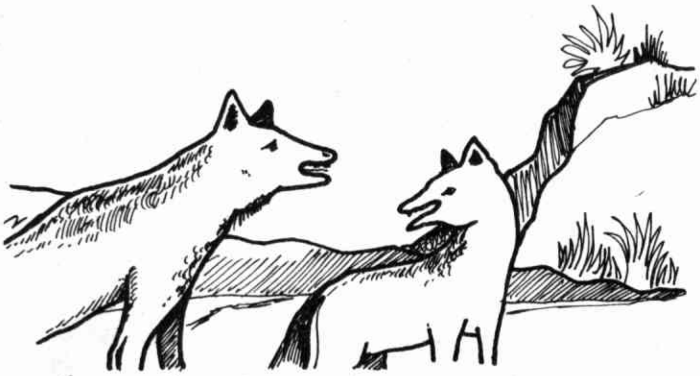

ڕێوی گەڕا سووڕا تووشی ڕێوی یەکی لەخۆی لەڕ و لاوازتر هات و گوتی :
ـ سڵاو ئەی دۆستی دێرین . ئەوە بۆوا کز و داماوی ؟
ڕێوی لاواز گوتی :
ـ بەسەری تۆ لەبرسان هێزم لەبەردا نەماوە، چەند ڕۆژە هیچم بە گەروودا، نەچۆتە خوار.
ڕێوی بە قەڵەوە گوتی :
ـ هەی لەمنت نەکەوێ گوتم داخوا چ بووە واخۆت بە عەرزێوە مەڵاس کردووە. هەستە هەستە با بڕۆین .
ڕێوی لاواز گوتی :
ـ بۆ کوێ ؟
ڕێوی بە قەڵەوە گوتی :
ـ کارت بەوە نەبێ، لەسەر ئەوەنی تێرت کەم ؟
ڕێوی لاواز گوتی :

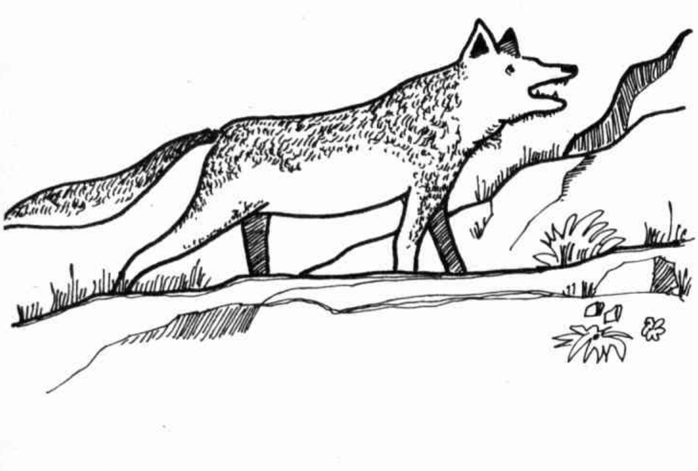

– چۆنم تێر دەکەی ؟

ڕێوی یە قەڵەوە گوتی :

– ببە پیاوی من هەرچی ئەمن خواردم دیدەم بەتۆش .

ڕێوی لاواز گوتی :

– برۆ کاکە برۆ ئەتۆش هەر وەکوو من ڕێوی چت لە من زیاترە ببم بە پیاوی تۆ ؟

ڕێوی یە قەڵەوە گوتی :

– کەیفی خۆتە، هەزاری وەک تۆ هەن ببن بە پیاوم . ئەمن دەڕۆم و ئەتۆش لێرە لەبرسان بمرە. با قەل و داڵ بتخۆن .

ڕێوی لاواز زانی ئەگەر ڕەگەڵی نەکەوێ لەبرسان دەمرێ گوتی :

– بەڵێنیم پێ دەدەی فێڵم لێ نەکەی و تێرم کەی ؟

ڕێوی یە قەڵەوە بەڵێنی داو هەر دوو ڕێوی بە یەکەوە کەوتنە ڕێ. کەژ وکێوو مێرگ و چیمەنێکی زۆر گەڕا ن شتێکی ئاوایا ن دەست نەکەوت کە دەرووەستی بێن بیکووژن و بیخۆن .

ڕێوی لاواز گوتی :

– نەمگوت تۆش هەر وەکوو منی و چت لەدەست نایە ؟

ڕێوی یە قەڵەوە گوتی :

– پەلە مەکە، هێندێکی دی ددان بە جەرگتەوە بگرە تووشی شتێک هەر دەبین. لەو قسانەدا بوون کە بارگینێکیان بەرچاو هات .

ڕێوی یە قەڵەوە گوتی :

– وەرە ئەوەی لێی دەگەڕام دۆزیمەوە ئەتۆ لێرە ڕاوەستە و چاوم لێکە. بەڵام هەرچی ئەمن گوتم بڵێ بەڵێ و کارت نەبێ.

ڕێوی وردە وردە لە بارگین نیزیک بۆوە، هەر وەک شێرەکە بە دەوروبەری داهات و چوو ڕووی لە ڕێوی یە کزە کرد و گوتی :

– چاوم سوور بوونە ؟

ڕێوی لاواز گوتی :

– نەخێر چاوت هیچ سوور نەبوونە.

ڕێوی یە قەڵەوە گوتی :

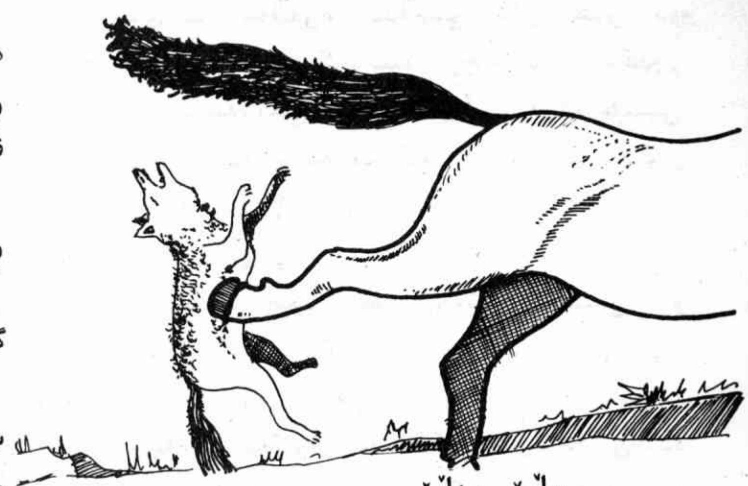

- بلێ بەڵێ .

ڕێوی یە لاوازە گوتی :

- بەڵێ سوور بوونە .

ڕێوی هێندێکی دی هات وچۆی کرد وگوتی:

- تووکی پشت ملم هەستاون ؟

ڕێوی یە کزە گوتی :

- کورە ناوەڵڵا تووکی پشت ملیشت چ هەڵنەستاون و شۆڕ نەبوونەتەوە .

ڕێوی گوتی : بلێ بەڵێ .

ڕێوی یە کزە گوتی :

- بەڵێ ئەویش هەستاون .

ڕێوی دیسان بە دەوروپشتی بارگین داهات و چوو گوتی :

- کلکم گەیشتۆتەوە نێوچاوانم؟ .

ڕێوی یە کزە گوتی :

- گەیشتنەوەی چی و حاڵی چی،کلکت هۆ...وە لە دوات دەخشێ .

ڕێوی کە ئارەقەی ڕەش و شینی دەردابوو قەڵس بوو و گوتی :

- بلێ بەڵێ .

ڕێوی یە کزە گوتی :

- بەڵێ قوربان کلکیشت زۆر بەجوانی گەیشتۆتەوە نێو چاوانت .

ئەوجار ڕێوی کشاوە دواوە و خۆی بڵیند و نەوی کرد و چاوێکی لە ڕێوی یە کزە کرد، دەگەڵ خۆی بەبارگین دادا بارگین بە هەموو هێزەوە جووتەیەکی لە ڕێوی دا و لە لایەکی دی لە عەرزی دا. ڕێوی کەوتە پەلەقاژەی مەرگ .

ڕێوی یە کزە لە قاقای پێکەنینی دا و چووە لای ئەربابەکەی دەستێکی بە سەری داهێنا و گوتی :

- ئەیلۆ بەستەزمانۆکە. ئەوجار چاویشت سوور بوونە، تووکی پشت ملیشت هەستاون ، کلکیشت کە هەر قسەی تێدا نیە زۆر بە جوانی گەیشتۆتەوە نێو چاوانت .

ڕێوی مرد و ڕێوی یە کزەش تێری خوارد .

تەواو

پاشماوەی میعراج

که بوراق لەوێ وەستاوە، جبرەئیل فەرمووی: "ئەی رەسووڵی خودا، سواری بوراق بە تا تۆبەرمە "بیت المقدس" هەروەکوو خودای "عزّوجلّ" فەرمووی:

سُبْحانَ الَّذي أَسْرى بِعَبْدِهِ....

وئەوەش هەمان بوراقە کە حەزرەتی ئیبراهیمی بۆ دیتنی حەزرەتی ئیسماعیل بە شەو لە شامرا بردە مەکە و هێنایەوە.

پێغەمبەر (ص) فەرمووی کاتێک جبرەئیل منی بردە "بیت المقدس" دەستی منی گرتوو بردمیە، مێعراج، لەو ئاسمانە بۆ ئاسمانێکی تر، لەو ماوەدا شتی زۆر عەجایبم دیت، تا گەیشتمە ئاسمانی چوارم کە هەموو ئەرواحی پێغەمبەرانم لەوێ دی، "شجرةطوبی" و "بیت المعمور" یشم دیت، جبرەئیل هەروا ئەمنی دەبردە سەر تا گەیشتمە ئاسمانی حەوتەم، و لە حەفتا هەزار پەردەی نوور تێپەریم تا گەیشتمە ئەو شوێنە کە جبرەئیل فەرمووی ئێرە ئاخرە وقسان بکە، پێغەمبەر فەرمووی:

"اَلتَّحِيّاتُ لِلّهِ وَ الصَّلَوةُ الطَّيِّباتُ"

خودای مەزن جوابی داوە:

"اَلسَّلامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكاتُه"

رەسووڵی خودا فەرمووی:

عَلَيْنا وَعَلى عِبادِ اللهِ الصّالِحين.

مەلائیک وتیان:

"أَشْهَدُ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا اللّه وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدً عَبْدُهُ وَرَسُولُه."

لەو شەوەلە وجێگەیەداوا جبات وچۆنیەتی نوێژ بەپێغەمبەر راگەیاندرا، دوای ئەو خودای "عزّوجلّ" فەرمووی:

"آمَنَ الرَّسُولُ بِما أُنزِلَ إِلَيهِ من ربه"

واتە ئیمانی هێنا رەسووڵ (ص) بەو شتەی لە لای خودای خۆی بۆی نازل بوو. پێغەمبەر (ص) فەرمووی: بەڵێ ئیمانی هێنا.

دوای ئەو جبرەئیل هەشت دەرکی بەهەشت و حەوت تەبەقی جەهەننەمی نیشان دام و عەزابی کافرانیشم دی.

(وەرگێراوەی تەفسیری تەبەری ۹۰۹- ۹۱۶)

لەبارەی مێعراجی شەوانەی پێغەمبەر (ص) دوو شت دەڵێن: یەکیان ئەوەیە کە رەسووڵ (ص) گوتی: من لە حوجرەی "مسجدالحرام" دا خەواڵوو بووم کە جبرەئیل هات وبوراقی بۆ هێنام. ئەوی تر ئەوەیە کە رەسووڵ (ص) گوتی منیان لە حوجرەی "اُمهانی"را بردە ئاسمان. جا لە "تأویل"ی ئایەتەکەدا "حرام" بە مانای "مسجد" هاتووە و دەڵێن قەولی هەوەڵ دروستە چون ئایەتە- کەی دەگرێتەوە.

لە خودی "اُمهانی" خوشکی "علی بن ابیطالب" دەگێرنەوە کە گوتی:

"رەسووڵیان لە حوجرەی من را بردە ئاسمان. نوێژی خەوتنانم دەگەڵ کرد و نوستم، وەخەبەر نەهاتم تا بەیانە کە بۆ نوێژ هەڵیستاندم. دووپاتی کردەوە و گوتی:

ئەی "اُمهانی" هەستە تا بەسەرهاتێکی سەیرت بۆ بگێرمەوە.

گوتم یا «رسول الله» قسەی تۆ هەموو سەیر و گرینگن. وەختێک نوێژەکەی کرد فەرمووی:

"شەو تۆ نوستی و من بەخەبەر بووم، جبرەئیل بانگی کردم ووتی هەستە وەرە کاتێک لە ماڵ هاتمەدەردیتم جبرەئیل لە کن ئەسپێک راوەستابوو، فەرمووی سوار بە، منیش سوار بووم ووەرێ کەوتین، لە هەر شوێنێک کە دەگەیشتە نشیوێک دەستەکانی درێژ دەبوو و لاقەکانی قوڵە دەبوو، و لە هەر شوێنێک کەدەگەیشتە بەرزایی لاقەکانی درێژ دەبوو ودەستەکانیشی قوڵە دەبووە، تا گەیشتمە "بیت المقدس".

(مجمع البیان ج ۶ - صفحه ۳۹۴)

(ابوالفتوح ج ۶ - صفحه ۲۵۶).

ئەز بەربابێ تەکەتم

دبێژن ل دەورێ بەرێ مرۆڤەک هەبوو ، ئەڤی مرۆڤی دخاست بچەسەفەرێ. لێ کیسەک زێرێ وی ژی هەبوو ،ترسا دزا ورێ گرا نزانی کاچ بکە . دترسی یارێ دا دزوچەتە بێنە پیشی یێ وزێرێ وی لێ بستینن . چ بکە چ نەکە؟ نشکا ڤا هاتەبیرێ کوزێرێ خو ببەبدە قازی وبسپێرەوی تا ل سەفەرێ زڤرێ. بەلێ مێرکێ رێڤی کیسێ زێرێ خو هلانی وچوو باقازی وزێرێ خوسپارتە وی وچووسەفەرێ.پاشیماوەیەکێ ل سەفەرێ زڤری وچوو لالۍقازی وزێرێ خوژقازی خاست .

قازی ب سۆسرەت و زەندەمایی گۆت :" تو چ دبێژی؟ ئەزتەناس ناکم. تو کێ یی؟ زێرێ چ؟"توچما ئیلاڤا* ل م دکی. دەرکەڤەدەرڤا! "

مێرکێ رێڤی کۆرووپۆشمان دەرکەتەدەرڤا ، نەشەهەد هەیە ،نەسەرپەلگە . خودێ، چ لێ بکە؟

ـ ئەورۆژێ دانەکی دهاتەبەردەرێ مالا قازی و لاڤایی* وئاەوزاری دکر وزێرێ خو ژقازی دخاست .لێ قازی قەتگوھ نەددا ئاەوزاری وپاریانا وی وهەرجار پارا بەرددایێ وئەول مالا خو دەردخست .

ژنەک زانە ودلۆڤان هەڤ-هێسیا مالا قازی بوو. ئەول هاتوچوون وچاوانییا شەپرزەیە مێرکێ رێڤی کەتە شکێ ورۆژەکێ ل مێرک پرسیار کر وگۆتێ: "چەومییە؟چ هەیە؟ ئەڤا چەند رۆژە توئوهاتێ و دچی و وەها شەپرزە وشورێ؟"

مێرکێ رێڤی سەرهاتییا خۆ و بێخودێتییا قازی ژنکا دلۆڤان راب هوورگلی شرۆڤەکر.

ژنکا دلۆڤان گۆتەمێرکێ رێڤی :ئەزێ بچمالا قازی تو ژی ماوەیەکی پشتی چوویینا من وەرەمالا وی وزێرێ خو ژێ بخازە."

ژنکا دلۆڤان پێشتاچوو مالا خو وچەندکیسێ زێران هلدا و گۆتە کەنزاخو،"ئەزێ هەرمالا قازی ، توراچاڤ کەدەماکو فلان مێرکێ رێڤی ژی هاتەمالا قازی ، پشتیوی تو ژی ب لەزوگولشا وەرەبا مەوبێژە خانم کامزگینییا من، حەجی هات. "

ژنکا دلۆڤان بکیسێ زێرا ڤەچووما لاقازی وب دلەکی شەوات گۆتە قازی:" مالخێ من چوویە حەجێ، توخوژی دزانی ڤان رۆژانا دز هەنە، ئەزدترسم دز داکەڤن مالامەو ئەڤان زێرانابدزن . من ئەڤانا هانییە بلا ئەمانەتی باتەبن ، تاحەجی زڤری."

سێڤەک سۆر نەدچوو دەڤێ قازی. قازی سەرحەمدێ خو گۆت :" بلا بە ، ڤی شەهەری ـ دا حەموو ئەمانەتێ خو دسپێرنەمە ، سەرسەراو سەر چاڤا . "ل ڤێ گۆتنێ دا بوون کونشکا ڤا مێرکێ رێڤی دەری ڤەکرو گۆتە قازی کا ئەمانەتێ مبدە .

ـ قازی سەرحەمدێخو و ب دلۆڤانی گۆتەرێڤی :

" ئاکیسێ زێرێ تەوایە تاقچێ دا ، تەچاوا دانییێ هەما ئوساجیهێ خودایە."

مێرکێ رێڤی بدلکی شاو دەڤکی کەن زێرێ خوهلدا. دەماک رێڤی زێرێ خوهەلگرت، کەنزاخانمێ دەری ڤەکرو ب گولشایی ولەز گۆت:" خانمکا مزگینییا من بدە حەجی هات ."

ل ڤێ دەمێ دا ژنکا ، دلۆڤان کیسێد زێرێ خو بەرەڤکروورابوو.... خانم و کەنزوورێڤی هەرسێ شابوونا دەستپێکرن کەنییان وکەیف خۆش بوون ، قازیژیچاڤ دا وان وکەنییا. ژنکا دلۆڤان ل قازی پرسی:

"ئەزکەیفخۆشم مێرێ من هاتییە ، کەنزشا دبەکو مزگینی ڤەگرتییە ، رێڤی دکەنەکوزێرێ خودەست خوڤەئینایە ، لێ توچما دکەنی ؟ "

قازی گۆتئەز ژی بەر بایێ وەکەتمە .

باکوروّفه

پ.جهانی

دانێ زڤستانێ یه سار دگه ل سرو سه‌قه‌ما دلته زین ده ست پێ بوو یه • گڤینا بایێ و ڤزینا با گه‌رێیه • به‌ر فاچیل و که ڤه ره زڤستانێ ده‌ر و ده شت و چل و چییا نخابتی یه • د بێژی قه‌ی دونیایێ که فه نه‌کی سپی ل خو کرییه • هندی چاڤ قه‌ته‌ر دکه به‌رفه و بلی به‌ر ڤێ چ تشت خوویا ناکه •

ته‌لته* عه ورێد که ڤه‌ر ل پانا تیبیا عه‌سمانێ پۆ خسید*ه دا بینانی رێوی و رێبوارێ کو ل با گه راندا رییا خو شاش کربن و له‌ڤ بز ڤرن و نزانبن کانێ یێ کو دا هه‌رن ، سه‌ر گه ردان و به زید* ه نه • به‌حرا پێل پێلی و بێ سه‌ر و بنه به رڤێ گشتی ئاقارێ دونیا یێ دایه به‌ر خو • عه‌رد و عه سمان چیل و دقه لشینه و پێشدا دچه • ئه‌وی چه‌ند رۆژا به ری نهه کیژووشکه‌ك بریندار کربوو، لێ نه‌شییابوو بگره • نیێچیر ل گیراوی د ه‌رکه- تبوو• ئه‌ڤه مد ه هه که‌نیێچیرڤان به‌ر پیرتی و بێ هیزی یێ نکاره نیێچیره‌ك باش بکه • هه رچه نده کو ئیدی وه ش لێ د که قه ، ئه‌مما نه شێ د ه ست ژ راڤێ بکیشه • بیر و هرزێد ئالوز ئه و ئاڤیتنه ناڤ هه‌ڤ • کوور دپۆنژه و که‌ڤه‌ره•

نیێچیر ڤانه کی پیر ل پێسیرا چییایه‌کی بلند کو سه‌رێ وی ناڤ گولتێ عه ورادا ئوندا بوو یه و قوو چاوی چوو یه به‌ر پەرێ عه سمانا، ریچا* کیژووشکه کی هلد ایه و پێسیرا به‌حرا که ڤه ره به رفێ دوو شۆپێ راد چه • ریچا کیژووشکێ به‌رب گه لی یه کی کوور دچوو و کالۆ ژی ل دوو خوه را- دکیشا • خوونا سۆره کیژووشکێ جی جی یا رژیابوو سه ر به‌رفا- که‌ڤه ر و به فر خال خالی سۆر و گه ڤه ز کربوو • ئه ڤێ خوونێ طما نیێچیرڤان بۆ ده ستڤه ئینانا نیێچیری زیده و زیده تر دکر •

هند ه جیبیا با گه‌رێ کورو که‌ند ئوسا تژی کربوو کو نیێچیرڤان حه تا ناڤکێ ل به‌رڤێ دا چك دبوو• هێ نیزیکی ب گه لی نه کربوو کو با گه ره ك گوژ ده ست پێ بوو• بوو فرتۆنه و باکورۆفه و ریچا کیژووشکێ ل سه‌ر به‌رڤێ به‌زر* بوو• ئیدی چ ریچ و شۆپ نه دهاته خوویان •

پیره میر توفه نگا خویه راڤێ ئاڤیت بوو ملێ خوو بێ حه مد ێ خو ناڤ به رف و با گه‌رێ دا گاڤ راد پیڤا • به رڤێ سه ر گوهێ وی نخابت بوو• لێ پیره میر بینانی پۆ لا و ئاسنێ ئاڤد ایی، چ مننه ت ل باگه‌ر و کورۆڤێ نه‌د گرت و سه رێ خو کربوو به‌ر خوو به‌رف دقه لاشت و پێشدا د چوو• ئه وی ئه ڤ چل وچییا بهۆست بهۆست ناس دکر، لێ با و باگه‌رێ مه‌جا لا دیتن و ناسینێ لێ بریبوو• هێدی هێدی سه ها وه‌ستان و ماندی بوونێ دکر•

ده‌ڤ دۆرێ خو نهێری • چاڤێ وی ب تاته‌کی که ت کو،کم*ێ وی ل ناڤ به‌رڤێ دا د هاته خوویان. به رب تات زڤری وچوو کوندکێ* سه ر تات روونشت.

به رڤا سه رچاڤێ خو پاقش کر و کوم و کنج و سۆل وزه نگالێ خو داکوتا . پێ کوژێ که ڤی یا خو به رف و بووزا کو ب سمبێلێ وی ڤا گرت بوون ته‌میز کر . جگاره یه ك ل به ریکا خو ده رانی و ڤێخست* ، دوو که لا جگارێ بینانی بۆڕییێ سۆبێ ل ده ڤ و د فنێ وی را د هاویت . دیسا بیرو هزرێد ئالوزه چه ند ده مێ پێشین ئه‌و ناڤ هه ڤدا گرتن . د ده ستێ خوه دا بن چه نا خو و کوور پۆنژی . ئه‌ڤا چه ند رۆژه کو چ نێچیر ده ست نه خستییه . ئێدی نکاره بده ستێ ڤالا و ئوستییێ خار بزڤرِه مال . هه ر چاوا به ده بێ کو ئیرۆ نێچیره کی بکه وبده‌سته - کی تژی هه رِه با ژن و زارێد خو .

ل سه‌ر تات هلقه دمی و رابوو شێ* . چاڤێد خوێ پیر و قه رچمی کوتا بنێ گه لیی کوور . هه مانێ* ل بنێ گه لی دا ره شه‌ك به‌رچاڤا که ت . ب هیڤی - یا نێچیره کی به‌رب وی ره شی سه‌رگه لی دا قولوبی و ژۆردا - شوولکی و سینگێ که ڤه ره به‌رڤێ قه لاشت و پێشدا شقتی .

هێدی هێدی نێزیکاتی ب وی ره شی دکر . چاوێ خو کوس کوساند و دینا خودایێ ماله ك بێ خایی و خودان دووری گوند ل ناڤ ده ریایا بێ سه ر و بنه به ر فاچیل وکه ڤه ردا نوقم بوویه . خانی دوورڤا ل ناڤ به رفێ بینانی خاله ك ره ش کو ل سه ر په ره ك مه زنه کاغه زا سپی هاتبه نتلاند ن دیار دکر . یان ژی ته دگۆت قه ی که له که ك بچووکه بێ خویی یه کو لناڤ به حرا به رفێ دا جووم بوویه و کمێ وێ بزۆرێ تێ خوویانێ . تشته کی سرِی وخودایی نێچیرڤان بێ حه مدێ وی به رب خانی دکشاند .

سه قه مێ ل مه ژی و هه ستییێ مرۆڤا کار دکر . له رز و رجاف که تبوو له شێ نێچیرڤان وددانێ وی به ر سه رما له‌ڤ دکه تن . کوله‌ك و په نجه‌را بچووکه خانی ب پرتکێد ده رزێ به شووشێ نیڤ ئشکه ستی و لا یلۆنا هاتبوون نخابتن .

ئێدی پیره مێر نێزیکی ب خانییێ بێخایی کربوو . گوژینا بایێ بوو . باگه‌رێ به رڤا گرگ* و تۆپکێد ده ڤ گه لی ل د ۆرها دۆرێ خانی به ره‌ڤ دکر . به رڤێ به ژنا کنه د یوارێ مۆره یه وێ حه تانی نیڤی یێ زێده تر دابوو به رخو .

چاردیوارێ وێ مالێ که تبوو گیرو هه لبۆڤا باگه‌را هێرش که ر و به رڤا سار وگران . هه وا ئوسا سار بوو کو شه واتا*

هێدی هێدی تاری دکه ته عه ردێ . شه ڤا زڤستانێ یه سار ب کاروبار ل سه‌ر بینا نێچیرڤانێ پیردا خاربوو... ....

شه ڤ سه رداهات . شه ڤه ك سار و ره ش و تارو ترس ئینه ر ومت و مات . خانی ل ناڤ ره شاتییا شه ڤێ و سپیتایا به رفێ دا کڕ و بێد ه نگ بینانی طه رمه‌کی بێ گیان بێ هه ژ ولڤ خو مات کربوو . چ ده نگ و سه دا و هه ژیان و لڤات به‌رگوها نه د کمت و نه د -

هاته خوویان • هه ر ته نیٚ ڤزینا بایێ و گڤینا باگه ریٚ بوو کو بینانی قامچی یێ زالم وزۆردا ـ را ل له شیٚ رووت و سارو سیواخ نه کرییه دیواریٚ مۆره یه خانی دگرت و ئاخین و نالین دکره دلیٚ سك و ساره خانی و بیٚده نگی یا شه ڤیٚ دشکاند •

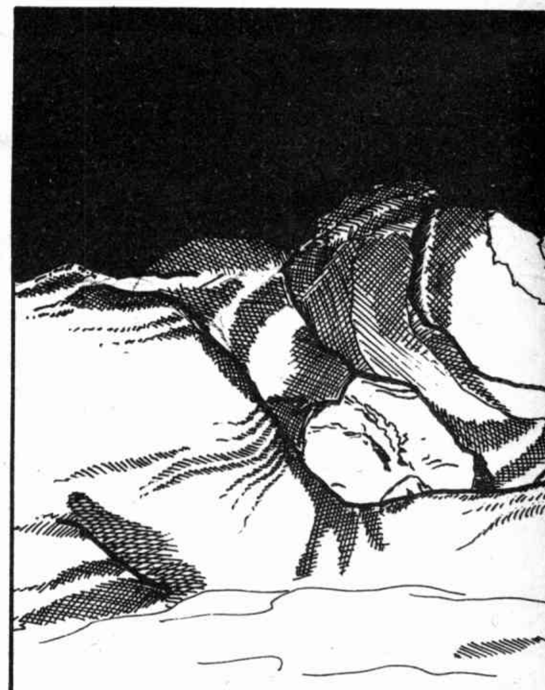

ل دوورڤه ده نگه‌کی بینانی زوورینا سان یان لوورینا گورا پیره میرٚ ل ناڤ ده ریایا بیر و هزریٚد شووم و ئالۆز وترس ئینه‌ر و به د یووم کو هش و هه دامیٚ وی ناڤ هه ڤدا گرتبوون ده رانی • پیره میرٚ هاته سه‌ر حه مدیٚ خوه ، خوه به ره ڤ کر و گوهیٚ خوه داگرت • ده نگ ده نگه کی ناسیار بوو • ده نگیٚ گوریٚ برسی بوو کو نیٚچیره‌کی دگه‌ریا • هه مان ده نگیٚ کو چه ند سا لا به ری نهه ب ده‌نگیٚ گولليٚد توفه‌نگا نیٚچیرڤانیٚ پیر د طه مرین • پیره میرٚ بیٚ حه مدیٚ خو به رب ده ریٚ خانی شقتی • پیٚ لوولا توفه‌نگا خو دو سیٚ جارا هیٚد یکا ل ده‌ری دا • لیٚ چ ده نگ و سه دا ل هوندورٚ خانی به‌ر گوهیٚ وی نه که ت.ده‌ری پیٚ د ه ستیٚ خو پالدا و که ته هوندورٚ • چیرینه‌ك سار ل قوڕانا دیرٚی هات ،**ده نگه ـ کی بینا ئشکه‌ستنا** تشته کی نازك و حشك •

ته د گوٚت قه ی نیٚچیرڤان ل ده رڤا پالدانه هوندور • هوندوریٚ خانی بیهنا سرٍو سه قه میٚ ددا • با د ـ که ته قه لشیٚد ده‌ریٚ دارینه رزی بوویی و شووشیٚد ده‌رزی وئشکه ـ ستییه په نجه ریٚ و نایلۆنا سه ر کوله کیٚو ئه وانه ته‌ڤ هه لدکوتان • ئاروك و بانیٚ ئا لا ش کرییه خانی لبه ر هیرٚشا باکو رۆفازۆردار دله‌رزین و قرچه قرچ دکه ته بان و په ردی و ئا لا شا • تۆز و ئاخه لك نه رم ل به‌ر بانا درژیا هوندورٚ خانی • هوورکیٚد به رقیٚ بینانی هووریٚ زیڤ ، زیڤال زیڤالی ل جه لغ و قه لشیٚد ده‌ری و په نجه ریٚرا ، نه رمك نه رمك به لا یی ناڤ مالیٚ دبوو •

خووسیٚ خو ئاڤیت بوو ده رودیوارو په نجه ریٚ، حه تا نیڤی یا دیوارا ل خووسیٚ دا ئوندا ببوون • پشتا تیکیٚد نیڤ ئشکه ستی یه شووشیٚد په نجه ریٚ خووس بینانی تیفاله ك زیڤیٚ خوری د برسقی.ره شاتییا شه ڤیٚ و سرٍو سه قه ما زڤستانیٚ و گڤینا باگه‌ریٚ د ه ست دابوونه هه ڤ و بینانی کال کاپووس و پیر حه پۆکا مه رڤ خور له‌کمیٚ خو ل دۆر ویٚ مالیٚ ئا لا ند بوون و ئه‌و ل ناڤ هه ڤدا گرتبوون و خست ـ بوون گیرٍو هه لبۆقیٚ و د یبل گرتبوون.ته دگوٚت قه ی خانی ترساڤا دنالی و دله‌رزی •

ل سه‌ر ته خچکه کی فه نه‌ره‌ك هه مانیٚ د چرووسی و رۆناهی یا ویٚ یه زه‌ر و له رزۆك دابوو ناڤ مالیٚ • ته دگوٚت قه‌ی دل هه یه لویٚ شه ڤاسارو سرٍ وب سه قه مدا ب ویٚ رۆناهی یا زه ر و له رزۆك و گه رمایا بیٚ تینه خو پیٚشییا هیرٚشا له شکه ریٚ هه ڤ گرتییه به رف و باگه‌ر وسرٍو سه قه ما ـ زڤستانیٚ و ره شاتییا شه ڤیٚ بگره ونه هیٚله ئه‌و له شکه ریٚ شوومه هه‌ڤ گرتی حوجوومیٚ بد ه نه هوندورٚ • لیٚ ئه ویٚ ژی تاب نه دئانی و جارنا دبوو پرته‌پرتا ویٚ و خورانه‌دگرت و هند ك دما بطه مره •

د یواریٚ رووت و سیواخ نه کرییه هوندورٚ ل به‌ر زه‌راتییا رۆناهی یا فه نه‌ریٚ بینانی ته قه شا قه رچمییه پیره‌ك نیڤ روحی د هاته به‌ر چاڤا • ل قونجه ـ کی خانی پیٚشبه ری فه نه‌ریٚ ل سه ر دۆشکه ك نڤز سۆبه یه‌ك سه‌رگینا ل خازیك و حه سره تا پولۆتیٚد گه ش و ئا لا ڤیٚد گه رمه ئاگریٚ که رٍمیٚ مهی یاندا ده ڤیٚ خو هه ڤ ڤه‌کر بوو • له شیٚ ره شه ویٚ بینانی د ه ستیٚ قه لشی و قالچك دائیه گونی چنا قه لش

قه لشی و کون کونی ببوو• ته
دگۆت قه ی ده ڤیٚ خو ڤه کرییه و
چاڤیٚ خو کوتایه دیٚری و چاڤ-
نهیٚره کو که سه ك به رمله‌ك
ئیٚزنگ* و حمیٚزه‌ك قرشك یان
تووره‌ك د ه ڤه ده شتی باویٚژیٚو
دلیٚ ویٚ یه سار وته ڤزی گه رم
بکه• لیٚ کانیٚ ئه‌و مل وئه‌و باسکا
کو ل ویٚ شه ڤا ره‌ش و تارو ساردا ،
ئه و بگیهاندا مراز و مه طله با !؟
با دکه ته بۆری ییٚ سۆبا سار و
ژه نگوٚری و ده نگه کی بینا
ده نگیٚ بلوورا شڤانه‌کی پیر و
ماندی کو ل بنیٚ گه‌لییه کی
کووری دووردا مقامه‌کی شه‌وات ،
ل نیٚری ییٚ به ل حه مس را لیٚده
ژیٚ د هات •

ل به‌ر بایێ خولیا ساره
سۆبیٚ هیٚدی هیٚدی و هندك هندك
ژۆ ردا درژیا عه‌ردیٚ وتۆزه‌ك نه‌رم -
ژیٚ قولۆز دبوو•

ئشکه ڤه ك دارینه لیٚف
ئشکه ستی کو پیٚ سفرکه‌ك چه‌رمییه
پلپلی هاتبووڤه پۆشان ، د گه ل
ساتله ك زیٚجه* ره شه ته ژی ئاف
ل قونجیٚ دی یه خانی ل نیٚزیکی
د ه ری دهاته خوویان •ئشکه ڤیٚ دا
هه‌ر ته نیٚ دو ده سته نانیٚ ره ق و
رووت ، حشك و ترسی وکارتۆ*،کو
تنیٚ بژیڤا زاریٚد مالیٚ بوو خوویا
دکر• ساتلا ئاڤیٚ ژی ل به‌ر سرو
سه قه میٚ بیٚنهت* بوو وته لته یه‌ك
بووزا شین روویێ ئاڤاوێ قه پۆشا-
ند بوو•

چاڤیٚد زیت بووئییه
نیٚچیرڤانیٚ پیر ل ره‌خ سۆبا
سکه سار ب پا لا سه ك ره شه
مه زنه گنجرکه‌ت کو د ه سته‌ك
جی نڤین ل سه‌ر دانابوون •تلیاو ی
بیٚ حه مدیٚ وی چوو سه‌ر ته تکا
توفه نگیٚ• باش به را خو داییٚ
و هیٚدیکا پیٚشدا چوو• ترس وخۆف
که تبوو دلیٚ وی • ل به ر نڤینا
راوه ستا • دینا خو داییٚ دو که‌س
تیٚدا رازانه•• ئوسا خه وراچوونه
تو دبیٚژی مرینه، یان هه* لك و
نه فه سا وان برینه• بترس و له‌رز
هیٚد ی کوژیٚ لحیٚفیٚ ل سه ر وا ن
راکر و دا ئالییه کی •
دیٚ و قیزه‌ك ل بن لحیٚفه‌ك قلیٚر و
که ون و گنجر و کون کونی دا ل
به ر سه رما حشك ببوون • لحیٚف
هند گنجر و پلپلی بوو ئه گه ر
مه رڤ طایه ك ژیٚ بکشاندا
هه زار پینه ییٚ لیٚ بکه تا •
دایکیٚ قیزا خو حمیٚز کربوو، هه‌ر
دوو د ه ستیٚ خو لیٚ وه‌رکربوو و
قه په* رچه کربوو، دابوو به ر
سینگیٚ خو• ته دگۆت قه ی
خاستییه قیزا خو ل ناف د لیٚ
خوه دا جی که و کوتاترین
گه رمایا له شیٚ خوه به رد ه،
به ده نا کچا خو یه شرین و
خۆشد ڤی • به له نگازیٚ ج بکه
جه گه ر شرینه •

پۆریٚد دایکیٚ ییٚ حشك و
زڤرو ئالۆز و ڤزڤزکی بینانی
هیٚلوونا خه رته له ك پیر که تبوو
سه ر با لگی ییٚ ره شه چلکن و
قلیٚرین • که زی ییٚ قیزیٚ ژی هرشیا-
بوون ره خ وان ، لیٚ که زکیٚ قیزیٚ
بینانی د ه سته ئارمووشیٚ په نگ
نه رم و با دایی بوون • خووسه‌ك
نه رم ونازك ژی خو ئاویت بوون
سه ریٚ گولی ییٚ وی یه سۆر ی-
گه ڤه ز• خووسا زولف و که زی یا
ل به ر رۆناهی یا زه ره فه نه ریٚ
د چرووسین ، یه کی نه به له د ییٚ
بگۆتا قه ی خشر و زیٚربه نی و
گوهار و به رجیٚنیکیٚ که چکیٚنه ،
کو ل به ر سه ریٚ ویٚ د چلڤلن •

دو هیٚسر بینانی دو
مرواریدا ل کانییا چاڤیٚ
دیٚ دا قه رسی بوون • زنگیٚ زه‌ر و
له ره دیٚ حه تا چۆکا د ه رڤه
مابوو• ئه ڤ هه ردوو که سیٚ
بیٚکه س ل به ر سرو سه قه ما
زڤستانیٚ و ره شاتییا شه ڤیٚ
که تبوون خه وه‌ك کوور• خه وا بیٚ
شیاری و هه ره هه ره یی، خه واکو
ئاڤیٚشا کولیٚد ژیانیٚ و د ه رمانیٚ
د ه ردیٚ د ونیاییٚ و نۆژداروویا
رزگاری ل گیرۆداری و نه داری و
ژیٚرباری یا دونیایا خاپ خاپۆکه •

نیٚچیرڤانیٚ پیر سه ر واندا
خاربوو، ئه و هه ژاند ن • لیٚ
بیٚچنه بوو خۆف و ترسا مرنیٚ
ل دلیٚ وی‌یه پیردا هیٚلوون
کر• خانییێ ته نگ وتاری ژ یٚ-
رابوو مالا مه رگ و مرن و ره شیٚ-
شه ڤیٚ و جنه و را• ره شاتی و سرو
سه قه ما شه ڤیٚ ل ده رڤه و
دیٚویٚ مه رگیٚ ژی ل هوندوردا ، ژۆر و
د ه ر و دیواریٚ مالیٚ ل ناف
چه نگ و له کمیٚ خوه دا ئاسیٚ
کربوون • نیٚچیرڤانیٚ پیر ل به ر
خۆڤا مه رگ ومرنیٚ ل ویٚ د ه میٚدا
کو چۆکیٚد وی د له رزین و رجاف
که تبوو دلیٚ وی د ه رکه ته ده رڤا •
ئه وی سروسه قه‌م ژمرنیٚ چیٚترزانی.

←

ئێزدی یا باش بناسین

کافی ڕێبار

لناڤ هۆز وچقێد جوربه جوره کوردان دا که سانێ کو شییانه چێتر ژ هه موویێ یێکاتییا ئایینی یه خویه مێژین بپارێزن و بنێشێد دینی و ئایینی یه خو راگرن **ئێزدی** یان **یه زدانی** نه .

ئه ڤ هۆز و طایفا ، ل چه ند عه شیرێد کووشکه پێك هاتنه کو ل گه له ك جی یێ کوردستانێ دا دژین . پشکا زۆره وان گوند ینه و هنده ك ژی کۆچه رو ره وه ند ن .

پشکا زۆره ئێزدی یان ل کوردستانا عیراقێ ئوستانا مووسلێ ناڤچا **شێخان** کو جیێ سه ڕاست بوونا حکوومه ته مێژینه ئاشووری یایه، جی وارن. هنده ك ، ژی ل رۆژاڤایا مووسلی ناڤچا **شه نگارێ**(سه نجار) و هنده ك ژی ل باژارێ دیاربه کرێ کوپێشند ا **ئامه د** دگۆتنێ دژین . ل باژارێ حه له بێ و ئه رمه نستانێ و ده وروبه رێ باژارێ تفلیسی ژی، هنده ك ئێزدی جی وار بوونه.

ئێزدی هه مان ئه و که سانه نه کو هنده ك ل مێژوونڤیس و لێکولا ب نه ئاگاداری ئه ڕانا ل په یره وێد یه زیدێ کورێ موعاوییه دزانن . ل راستی یێ دا ئه ڤ کوردانه چ په یوه ندی ب یه زیدێ کورێ موعاوییه ڤه چنینن . ئێزدی یانێ **یه زدان په ره ست** . ئێزدی پێره وێ ئایین و رێبازه که کەون و مێژینه ئیرانێنه کو ل تێکه لی یا دینێد زه رده شتی ، مه سیحی که لیمی، مانه وی و ئیسلامێ سه راست بوویه .

شه هرستانی ل کتێبا خویه بناڤ وبانگ (ملل ونحل) دا لبارا ئێزدی یا**تدا** دنڤیسه : " یه زیدی - یه په یره وێ یه زیدێ کورێ ئه نیسن . ئه ڤ یه زیدا سه رو ی باوه رێ بوو کو خودێ دێ پێغه مبه - ره کی ل ئیرانێ راکه کو خودانێ کتێبا ئاسمانی یه .

عه باسێ عه زاوی ل کتێبا **(تاریخ الیزیدیه واصل عقید تهم)** یانێ مێژوویا ئێزدی یا وبنێشا ئایینی یه وان دا دبێژیت : ئێزدی ل راستی یێ دا بوسولمان و عه ره ب بوونه کو به ر خاترێ بهۆرینا زه مان دینێ خو ل ده ست دانه .

ره شید یاسه می ل کتێبا **" کرد و پیو ستگی نژادی و تاریخی او"** دنڤیسه : " ئه وانێ کو دگه ل مێژوویا دین و ئایینا ناسیارن، دزانن دینه کی کو هنده گه ل دینێ ئیسلامێ و دیتر دینا فه رق هه یه ده بێ ره ه و ریشا وی ل ناڤ مێژوویێ دابه و ل نیشانێد ده ورانێ مێژین بە. ئه گەر یه زیدێ کورێ موعاوییه یان یه زیدێ کورێ ئه نیسه وێد وەکی وان که یف ب وی دینی هاتنه جیهێ نه باوه ری یێ نینه، ئه مما سه ره کانییا ڤی دینی گه له کی

←

لێ ل به ر ده رێ خانی چاڤێد گورا کو چاڤ نهێری وی بوون ل تاریێ دا دچرووسین وزووره زوور ا گورا هه ڤۆو فرێتێ بیروهرزێد وی پزراند. ده نگێ گوللێدنێچیرڤان تێکه لی ده نگێ گورا بوو و ل ره شاتییا شه ڤێ دا ده نگ ڤه دان. گورگێد برسی نکارین ده ست ژ نێچیرا خو بکێشن ،هێرش دانێ و ئه و ل ناڤ هه ڤدا گرتن .

چ شه ڤه ك ره ش و درێژ و سار وتار بوو. ئوسا گران دلڤیا ته دگۆت ڤه ی سپێده یێ ل دوورا ، نه یێ .به ره به ره باگه رڤه ته غر - ی وبا راوه ستا . گه لی ل بێده نگی یێ دا جووم بوو، ته دگۆت ڤه ی چ تشت نه ڤه ومییه . هێدی هێدی عه ورێد گه ور هه ڤ- به ردان ونیڤه کا عه سمانا هاته خوویان ، ئستە یر له پ- له پی ببوون و دچلڤلین ، هه وا به رب سافی بوونێ دچوو. گه لی بینا ی مرییه کی که فه ن کری چیل و که ڤه رببوو.

سبه ترا وێ شه ڤێ شڤانا هه ستکێد له شێ سێ که سا ل ده ڤ دۆرێ وێ مالێ دیتن .بەرڤا که ڤه ره دۆرا خانی ل خوونێ دا سۆر ببوو .

ل پێش دینێ ئیسلامێ دایە ٠"

هندەك ل سەر وێ بیر و باوەرێنە كو رێباز ودینێ ئێزدی و بنێشا ڤی دینی مرۆڤەكی بناڤێ شێخ عەدێ ل سەدەیێ پێنج و شەشێ كوچی دا دانایە ٠

تیمورپاشا ل كتێبا (**الیزید یه ومنشاء محلتهم**)دا دنڤیسە : " ئەڤێ طایفێ چ ناڤەك ل مێژوویی دا چ نەبوویە، بۆ جارا یێكی كوناڤێ وان ل ناڤ رووپەرێ مێژوویی دا هاتە نڤیسین سەدەیا شەشێ یە كۆچی بوو كو **شێخ عەدێ كورێ موسافر** بەر خاترا زوهد و تەقوایێ دەنگڤەدابوو٠ پاشی هنگێ كو شێخ عەدێ چووبوولایێ چیایێد هەكاری یێ و ل وێدەرێ دا جیوار ببوو، هەژمارەكی زۆر ل خەلكێ وێدەرێ ل وێ پەیرەوی كرن ٠ئەوی طریقەیەك بناڤێ طریقا عەدەوییە سەراست كر كو ئێزدی نەپەیرەوێ طریقا وینە ٠

ئەمما ئەڤ گۆتنەژی سەراست نینە، چونكی یێك ل مێژوونڤیسێ سەدا شەشێ كوچی بناڤێ " **ئەبووسەعید عەبدولكەریم كورێ موحەممەد سەمعانی** " ل كتێبا " **ئەنساب**"دا دنڤیسە : " من ل عێراقێ نێزووكاتییا چیایێ **حەلوانی** هەژمارەك زۆر یەزیدی دیتن كو یەزیدێ كورێ موعاوییە ئیمامێ خو دزانین ٠

ئەمما گۆرەكی كتێبێد خەطی یە، ئێزدییا و نڤیسینێد هندەك ژ مێژوونڤیسا ئێزدی ل جی مایێد دینێ مانینە كو دینێد ئیرانی یێ وەكی زەردەشتی و مەزدەكی تێكەلی رێباز و ئایینا وان بوویە ٠ هەگەرا ڤێ هندێ كو ئێزدی یا ل جی مایێ دینێ مانی دزانن ئەڤەیە كو ئەوانە دەست پێ بوونا مێژوویا خو سالا دوسەدو حەفتێ وشەشێ میلادی دزانن ٠

"**لایار**" رۆژهەلاتناسێ ناڤ وبانگ دبێژیت ئێزدی سالا دوسەد و نەهوێدێ پاش میلادی سالا دەست پێ بوونا مێژوویا خو حساب دكن ، كو فەرقەك هندەك دگەل سالا ئیعدام كرنا مانی یانێ سالا دوسەد و حەفتێ و شەشێ پاش میلادی هەیە٠ هەروەتو وەك یێك بوونا عەقیدێد مەزهەبی یەوان دگەل دینێ مانەوی ڤێ هندێ راست دەردێخە ٠

هەر ئوسا رۆژهەلاتناسەكی دیتر بناڤێ " **ئیسپیرو** " دبێژە دینێ ئێزدی یا ل جی مایێ دینێ مانەوی یە،كو شوونەوارێد شەریعەتێد دینێ ئاشووری، زەردەشتی ، عیسەوی وئیسلامی ژی تێكەلی وی دینی بوونە ٠

" پروفیسۆر مینورسكی" **ل** كتێبا "**كورد** ل بارا ئێزدی یاندا دنڤیسە : " دینێ ئێزدی یان یەزیدی سەربنێشا دەب ورەسمێد ئایینی یەگەلەك مێژین هاتییە دانان ٠"

ئەمما ئێزدی بخو سەر ڤێ باوەرێنە كوبنێشە دانەرێ دینی وان " شاهدێ كورێ جەراحێ كورێ ئادەم" بوویە٠ نەهـ ئێزدی پەیرەوێ شێخ شەرەفەدین ئەبولفەزایل عەدێ كورێ موسافرێ كورێ ئیسماعیلێ كورێ مەروانن، كو یێك ل مەشایخێ قەرنێ شەشێ - یە كوچییە٠ ئەو ل سالا ٧٥٥ ، كوچی ل تەمەنێ نەهوێد سالی یێ دا چوویە بەر رەحمەتا خودێ ٠

عبادتگەها ناوەندییە ئێزدی یا دێرا مێژینەفە لال ل " **لالەشێ** " نێزووكاتییا مووسلێ دایە٠ مەرقەدێ شێخ عەدێ هەكاری ژی ل ویدەرێ دایە ٠

بنێشا عەقیدە و رێبازا ئێزدی یان كو ل دین وئایینێد جوربەجوریێد وەكی زەردەشتی و مەسیحی ویەهوودی و ٠٠٠هاتییە وەرگرتن ، پێ بەرچاوگرتنا دو كتیبێ بنێشەئییەوان یانێ " **جلوە**" و" **مصحەفارەش**" و پەرتووكا كو ل سالا "١٢١١"كوچی مەزنێ وێ رێبازی بو دەربارا ئۆسمانی نڤیسی یە و هەروەتۆ كتێبا كو یێك ل ئەمیرێد ئێزدی یە سەنجارێ نڤیسی یە ئەم دشێین ب ڤی جورەیی، رێبازا وی دینی رۆن بكەن :

١ـ ئێزدی یا بباوەری ب هەبوونا حەفت مەلائیكەتا هەنە و دبێژن خودێ بەرێ دورەك سپی وپاشێ ژی طەیرەك، ئافراندی یە، پێش ئافراندنا عەرد و عەسمانا ذا حەفت مەلائیكە ل حەفت رۆژێ حەفتی یێ دا خولقاندی یە٠ كو ناڤێ وان مەلاكەتانە ب ڤی جورەیی یە :

١ـ عەزازیل كوهەمان مەلەك

طاووسه و سه روكێ حه مـوو مه لاكه تايه ٠

٢ـ دوردائيل

٣ـ ئيسرافيل

٤ـ ميكائيل

٥ـ جه برائيل

٦ـ شه منائيل

٧ـ نوورائيل

٢ـ ئيَزدى به ره واژى ديتر دينا قه دره كى زۆر بو مه له ك طاووس، دگرن وئه وى نابه ينجى يىَ خودىَ و ئافراندنا دونيايىَ دزانن. هنده ك خاسييه تاژى تايبه ت ددنه وى كو دگه ل خاسييه تێ شه يتانێ يێكن به رڤىَ هندىَ ژى دبێژنه وان شه يتانپه ره ست ٠ ئيَزدى شه يتان به ر خاترا دژايه تى يا وى دگه ل خودىَ ناپه رێزن. به لكوو مه له ك طاووس يان شه يتان مه لائيكه ته كى دزانن كو به ر خاترا جى نه ئينانا ئه مرێد خودىَ كه ته به ر غه زه بىَ و چۆجه هنه مێ. ئه و حه فت هه زار سالا گريا و حه فت كووپ ل رۆندكىَ وى ته ژى بوون كو پاش هنگىَ خودىَ ئه و به خشى و لىَ بهۆرى ٠ به رڤىَ هندىَ ئيَزدى يا باوری ب هه ميشه تى يا عه زابىَ چنينن.

٣ـ ئيَزدى شيَخ عه دىَ كورىَ موسافر مرۆڤه كى مه زن دزانن و گه له ك كه رامه ت و موعجيزا نسبه ت ددنه وى و مه رقه دىَ وى بو خو كرنه زيارتگه هـ وئۆجاغ و دبيَژن ئيَزدى ده بىَ هنده كال ئاخا مه زارىَ وى لال، خو راگرن ٠

ئيَزدى يا عه بده ك بناڤـى عه يدا شيَخ عه دىَ يان عه يدا كه بير هه نه كو ل رۆژا وىَ عه يدىَ دا دچنه سه ر مه رقه دىَ شيَخ عه دىَ و سىَ رۆژا رۆژى دبن وهه رئوسا ل عه يدا قوربانىَ دا سه ر مه زارىَ وى حازر دبن داكوو گونه هێ وان بێنه به خشين ٠

٤ـ هه ر ئيَزدى يه ك دبيت چاخێ هه لاتنا رۆژىَ به را خو بده ه رۆژهه لاتىَ ورۆژى بپاريَزه و دوعايا بكه ٠

٥ـ دگه ل " اعوذبا ٠٠٠٠٠ من الشيطان الرجيم" نه يارن ٠

٦ـ طه لاق دانا ژنا هه ره مێك※ دوروسته، ئه مما طه لاق دانا ژنا خودان زارۆك باش نزانن ٠ ئه گه ر مێره ك ساله كى بچه سه فه ر ژنا وى لىَ حه رام دبه ٠

٧ـ هنده ك تشتىَ خارنـىَ حه رام دزانن بێد وه كى: ماسى كوندك و كه له م.

٨ـ باوريه ك زۆر ب حوسێنىَ كورىَ مه نسوورىَ حه لاج و شيَخ عه بدولقادرىَ گيلانى و حه سه نىَ به سرى هه نه ٠

٩ـ ريَڤه به ريَد مه زهه بييه ئيَزدى يان حه فت طه به قه و ده سته نه كو دگه ل طه به قه و ده سته يا عه وام دبنه هه شت طه به قان، چ كه سى حه قىَ ده ركه تن ل طه به قا خو چنينه ٠ ئه و هه شت طه به قه ئه ڤه نه :

١ـ ئه ميرىَ شيَخان ٢ـ بابا شيَخ ٣ـ شيَخ ٤ـ پير ٥ـ فه قيـر ٦ـ خه به ربيَژ وده نگ بيَژ ٧ـ كۆچه ك ٨ـ موريد(طه به قا عه وام)

٩ـ ئيَزدى هه ررۆژى شه ش جارا نڤيَژىَ دكه ن. گاڤا نڤيَژكرنىَ به رىَ خو دده نه رۆژهه لاتىَ ، ئه وانا سه ر وىَ باورى يێ نه كو رۆناهييا دونيايىَ هه موو ل رۆژىَ يه و رۆژ ژى كيَمه ك ل رۆناهى يا خودايه ٠

ئيَزدى پاش نڤيَژىَ دوعايه ـ كى دكه ن كو دبيَژنىَ نزا ى پاش نڤيَژ گه له ك عه يدو جه شنيَد ئيَزدى يا هه نه، دينىَ وان غه م و تاليىَ نه باش دزانه. به ر ڤىَ هندىَ ئيَزدى هه مێشه كه يف خۆشن و خو ل غه م و تاليا دپاريَزن ٠

مه زنترين عه يدا ئيَزدى يا عه يدا نه ورۆزىَ يه. ئيَزدى يا هنده ك عه يدىَ دى ژى هه نه كو ئه ڤه نه :

١ـ عه يدا چارچارىَ هاڤينىَ

٢ـ عه يدا جه ماعييه ٣ـ عه يدا قه باغ ٤ـ عه يدا سه فه را چل ميَره ٥ـ عه يدا ئيَزدييه ٦ـ عه يدا بلنده ٧ـ عه يدا عيَجوه ٨ـ عه يدا ميَهرگان ٩ـ عه يدا چارچمـارىَ زڤستانىَ ٠

ب گۆتنا دوكتور قه ناتىَ كوردو ئيَزدى خودانىَ چه ند جلد كتيَب و ره سالانه كو حه موو پىَ خه طىَ ئيَزديكى هاتنه نڤيسين ، ئه مما دو كتيَبىَ وان كو ل حه موو ـ ياب ناڤ وبانگترن " جلوه" و " مسحه فاره ش"ه ٠

كتيَبا "جلوه" ب زاراڤىَ كورمانجى يا ژيَرين، "مسحه فاره ش ژى ب زاراڤىَ كورمانجى يا ژۆرين هاتنه نڤيسين ٠

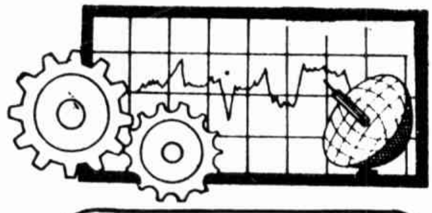

زانستی تێکنیکی

سوورێژه

سوورێژه نەخۆشی یەکی وەگر وچڵکنی"ویرووسی"یە کە بەتایبەت لە کاتی منداڵی دا دەبیندرێ . لەم نەخۆشی یەدا پێستی لەشی نەخۆش ، زیپکە دەردەکا . یانی نیشانەی پێستی لەو نەخۆشی یەدا زۆرتربەرچاوە و سەرەنجی دەدرێتێ ، بۆ ناسینی ئەو نەخۆشی یە. هەموو کەس دەتوانێ ئەو نەخۆشی یە بگرێتەوە . بۆ ئەوەی کەسێک تووشی نەبێ دەبێ بکوترێ یانی دژی ویرووسی سوورێژه واکسینە بکرێ .

نیشانەی سوورێژه لەنێو منداڵەگەورەکاندا توندترە ومەترسی لایەنەخراپەکانیشی زۆرترە .

گرتنەوەی سوورێژه :

گرتنەوە..

سەرچاوەی ئەونەخۆشی یە تەنیا ئینسانە . گرتنەوەی ئەو نەخۆشی یە بە شێوەی راستەوخۆیە و لە رێگای ئەو دلۆپانەی کە لە دەم و کەپۆوە لەگەڵ چڵم وبەڵغەم وتف دێنەدەر ،پەرەدەستێنێ.

گرتنەوەی ناراستەوخۆ بەهۆی ئەوە کە ویرووسی سوورێژه لەبەرانبەر هەوای ویشکی دەرەوە وگەرماوشتی وادا خۆڕاگر نیە زۆرکەمە .

مردن بە هۆی ئەو نەخۆشی یە لە نێو ئەو کەسانە کە دەیگرنەوە ٥ تا ١٠ لە سەتدا (١٠ - ٥ %) دیتراوە .

نیشانەی سوورێژه :

نیشانە..

گرینگترین نیشانەی سوورێژه کە ١٠ رۆژ دوای گرتنەوەی ئەو نەخۆشی یە دەبیندرێ بریتین لە :

تێ ـ هەڵموسان و با کردنی پێستی ژوورەوە(مولتەهیمە)ی چاو ، ئاوەچۆڕەی گەروو و کەپۆ ـ ماندوویی، پەیدابوونی زیپکەی ورد ، ورد وسپی رەنگ لە دیوی ژوورەوەی روومەت و.... کە ٣ تا ٤ رۆژ دوای بینینی ئەو نیشانانە ، زیپکەی سوور ،سوور ، لە پێستی لەش دا بەدی دێ کە لە روومەت و دەموچاوەوەدەست پێ دەکا و هێدی هێدی تەواوی پێستی لەش دادەگرێ دوای ٤ تا ٥ رۆژ ئەو زیپکانە لەنێو دەچن .

پێشگیری لە سوورێژه :

پێشگیری

١ـ باشترین رێگای بەرگری لەسوورێژه کوتان (واکسینەکردن)ی منداڵانە کە لە واکسەنی زیندووی زەبوون کراو کەڵک وەردەگیرێ .لەمەملەکەتی ئێمە (ئێران)دا ئەوواکسەنە جارێک بەر لە مانگی پانزدەهەمی تەمەنی منداڵی دا (لەتەمەنی ٦ تا ١٢ مانگی) دەکوترێ ونۆبەی دووهەمیش لە ١٥ مانگی دا دەکوترێ .

بەدوای کوتانی واکسەنی سوورێژه ،لەنێوان ٣٠ـ ٥ لە

سەتی منداڵەکاندا نیشانەی ئەو نەخۆشی یە زۆر بە وردی دەبیندرێ .

ئەوکەسەی کەدژی سوورێژە دەکوترێ یا ئەو کەسەی جارێک تووشی ئەونەخۆشی یە بووە وچاک بووەتەوە ،ئیتر هیچ کات تووشی ئەونەخۆشی-یە نابێ ودژی میکرۆبی بە قووەتی ئەو پەتایەش بە باشی خۆرادەگرێ .

تێبینی :

تێبینی

ژنانی زگ پڕ (حامیلە) و ئەو کەسانەی کە نەخۆشی "بەدخیم"ی وەک سەرەتان و دیابێت (نەخۆشی قەند) و سیل یان هەیە و یا ئەو کەسانەی کە لە دەوای "کۆرتیکۆسترۆئید"ی کەلک وەردەگرن ،نابێ بکوترێن .

جاروبارەش بۆ بەرگری لە بەدی هاتنی عەواریزی واکسەنی سوورێژە ، ئەو واکسەنە لەگەڵ"گاماگلۆبۆ-لین" پێکەوە لێدەدرێ کە کارێکی باش نیە وزۆر زوو واکسەنەکە بێ کەلک دەکا و دەبێ دوای ٢ تا ٣ مانگی دیکە دیسان واکسەن لێ بدرێتەوە .

جگەلە" واکسیناسیۆن" کە باشترین رێگەی پێشگیری یە ،لەورێگایانەی ژێرەوەش کەڵک وەردەگیرێ :

٢- هەڵاواردنی ئەو کەسانەی کە نەخۆشن و چارە سەرکردنیان .

٣- خاوێن کردنەوەی (ضد عفونی) ئاوەچۆڕە و لیکی دەموکەپۆی نەخۆشەکان وئەو شتانەی کە بە ئەوان ئالوودە و پیس بوون .

٤- لێکۆڵینەوە لەوەکە خەڵکی دیکەش گرتویانەتەوە یان نا؟ بۆ بەرگری لە بڵاو بوونەوەی نەخۆشی یەکە .

٥- نیشان دانی رێگای بڵاوبوونەوە و گرتنەوەی ئەو پەتایە بەخەڵک و فێر کردنی پاک و خاوێنی بە ئەوان .

٦- تێگەیاندنی بەر پرسانی بێهداری بۆ ئەوەی فێکرورایەک بۆ بەرگری لە بڵاوبوونەوەی پەتاکە بکەنەوە .

چارە :

چارە

سوورێژە نەخۆشی یەکی ڤیرووسی یە وهەر بۆیەش دەرمانی تایبەتی نیە . بەڵام بۆئەوەی لەپێک هاتنی عەواریزەکەی بەرگری بکرێ لە دەوای "دژ میکرۆب" (ئانتی بیۆتیک)وتەقویەتی کەڵک وەردەگیرێ و بۆ باشتربوونی نەخۆشەکە و بەرگری لە خراپتربوونی حاڵی نەخۆشەکەوپەرەساندنی میکرۆب لەلەشی دا ، هەوڵ دەدرێ . بۆ نموونە :

هەتا ئەو کاتەی کە نەخۆش زیپکەی هەیە دەبێ لەسەرماوشتی وەها بپارێزرێ و لە جێگادا درێژ بێ ولە بەرئەوەی کەخۆرنارەحەتیان دەکا باشترە کە نووری بەرەنگار دانەندرێ و جێگاکەی ئارام و کەم نوور بێ. ئەگەریش کۆخەکەی توند بوو دەکرێ لە شەربەتی دژی کۆخە کەلک وەربگیرێ . چونکە ئەو کەسانەی کە گیرۆدەی ئەوپەتایە دەبن لەبەرانبەر نەخۆشی یەکانی دیکەدا خۆراگری یان زۆر کەم دەبێتەوە ولەوانەیەکە میکرۆبی دیکەش بەسەری دا ،

زاڵ بن ، واباشە کە لە دەوای دژی میکرۆب وەکوو : سولفادیازین وپنی سیلین هەتا ٥ - ٤ رۆژ کەڵک وەربگیرێ .

فەرهەنگۆک

بە سفووت گەیانـــــدن : سوور کردنەوە ، ســەلماندن (ثبوت) ، سابیت کردن

دیاردە :فنۆمـن ،پدیدە

دیاگرام :نموودار ،تەرح

ریتم :ئاهەنگ

وەگر : واگیر ، نەخۆشیەک کـە خەڵکی دیکـــەش زوو دەیـگرنەوە .

پەتا :نەخۆشی ، ئافەت

بەرەنگار :رووبەروو

تافگە : ئاوهەڵدێر

بارست : ئەندازە

قوشقی بوون :سڵ بوون

تەنەوە کردن :بڵاوبوونەوە

جووت بوون :جفت گیری

کەوی :رام ، دەستەمۆ

ئەسپەردە کردن:ئەسپاردن

بە ئێروو :دەوڵەمەند

بەربینگ :قوڕ قوڕۆچکە

بەربینگ پێ گرتن:یەخەگرتن

ئەوک :گەروو ، بەربین

مژی (مەژی ـ مێژی) :مێشک فکروهۆش

رندۆڵ :تیتاڵ، شـڕ

ئامێر :ئامراز ،ماشێن

بۆتکە :دەکە و دووکانـــی چکۆلەی سەر شەقام .

گازندە :شکایەت ،گلەیی

بەرکۆژە :منە ومـوو و روی ئەستۆ یا دەستـــی مندال .

بـــەرکوژەی دڵم :خۆشەویستم ، ئازیزم

بۆژە : بۆگە ، بۆگەن.بەتفاق و لەوە ڕێک دەڵێن کە پێشێـــل کراوە و ماڵات نای خوا .

سفت و سۆ :سووز و گــــوداز ، دڵتەزێن،بەسۆزوجەرگ بر

لە نێوەوە چوو (دەنێوەوەچوو): کەسێک کە تەمەنی لاوەتـــی تێپەڕیوە و بەرەوپیری دەچێ

لێزمە : رێژنەی بارانی بەخور

بە لێزمە :پەیتاپەیتـــا ، بە دووی یەکدا

گراوی :خۆشەویست، ماشقە ، یار

بەلووزەو :بە غورەم ،بەلێشاو

هەتوان :مەڵحەم و دەرمان

سوکنایی :ئاراوقارا ، ئارامی دڵ و دەروون

زایەڵە : دەنگدانەوە

رەهەند : کانال ،قولکە (نقب)

پێناس : شوناسنامە ،کارتــی ناسیاری

گەرۆک :دنیاگەڕ ، گەڕیــدە (سیاح)

سائێ:ئاسایی،عادی، ئاسان

بەوەج:بایەخدار ،گرینگ

بنەما : ریشە وئەساس

بەلەزوبەز: پڕ جووڵــە و بەتەوژم و تین

ملانێ: زۆرەوانی ،کوشتی

هلستە : (هەستا ،رابـــوو هەلستا)

فێهرس : مێرخاس ،پەهلـەوان

دۆژ :دۆژەهـ ، جـەهـەننـەم دۆزەخ

رەوال :جەوان ،لاو، گەنج

زەنگوو : زەنگی ، رکێــف ئاوزەنگی

فرتۆنە: تووفان ، تۆفان

عیار :عیار ،پێست ،خێگە

تەلتە :گولتە ، گەوال .بەلەهەور

پۆخسیدە :رووترش ،تاڵ وترش

بەڕیدە : ئاوارە

رێچ :شۆپ ، جێ پێ

بەزر :بەرزە ،ئوندا ،ون،گوم،بزر

کم :کەپ ، لووت

کوندکی :قەرەفیسکـــا ، هەڵترووشکان

ڤێخست :داگیرساند

شپێ :سەرپێ

هەمانێ :بزۆرێ،بەزەحمەت

گرک :تۆپک ، تەپۆڵکە

شەوات : سۆز، سۆژ

قوڕانە :لۆلایی دەرگەی دارین

ئاڕووک : میچ ، بەربان

خوڕی :خالیس ، ناب

کەرمە :کەمرە

ئێزنگ :قرشک ،ئاوردوو

زێج : بافووناناخالس ،تەنەکەی ئەستـــوور

کارتۆ : بەیاث

یێنهتن: قەڕسین،سەهـــۆڵ بەستـــن

هەلک :هەناسە

قەپەر چەکرن :قەرپەچەکرن ، توندلە بـاوەش گرتن

هەرەمک :ئەرەمک، نەزۆک

ئێلاقە : بوختان

لاڤایی :پاڕانەوە ،پاڕیان

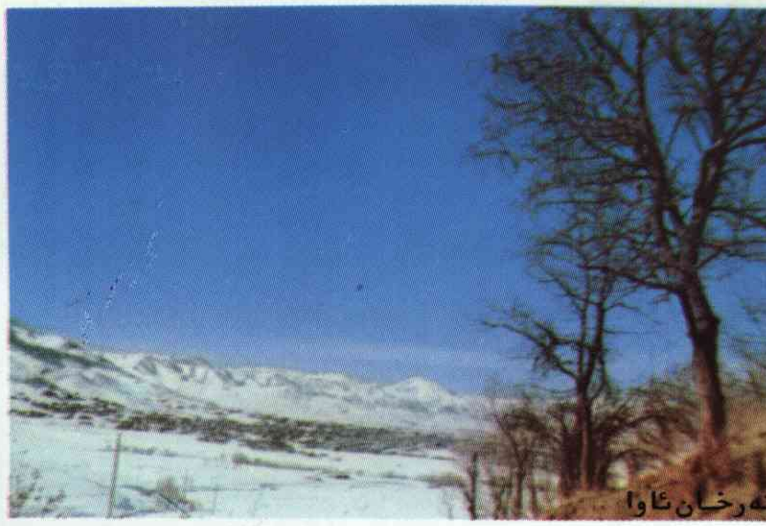

تەرخان ئاوا

دیاری: بەختیار میعماری

تینوو

دیاری: خالید ئیسماعیلی - مەهاباد

کەلاتی نادری

دیاری: کەلیموللە تەوەحودی - مەشهەد

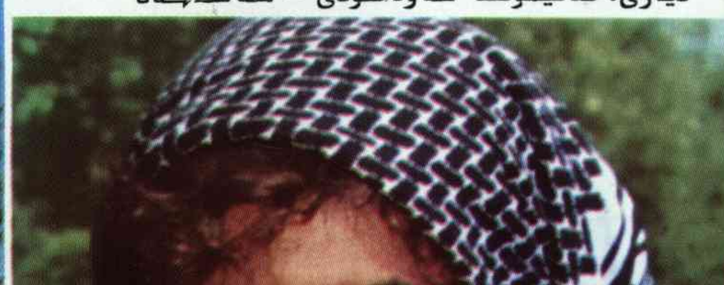

فرمێسک

دیاری: بازید موڕادی - پیرانشار

پیرەدار

دیاری: خالید قەلعە کووهی - بۆکان

قەڵای خوشەب: لە نێوان شاری وان وباجکاڵای کوردستانی تورکیا.

دیاری: ناجی بانی